31994

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME FAKÜLTESİ
ORGANİZASYON VE İŞLETME POLİTİKASI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON

TÜRKİYE'DE SİYASAL PARTİLERİN ÖRGÜTLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: T. Bülent ATİK
7006

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yıldırım ÖNER

İstanbul - 1994

Danışman Hocam Sayın Prof.Dr.Yıldırım ÖNER'e...
Bana katlanan aileme...
En içten teşekkürlerimi sunarım.

T.Bülent ATİK

İÇİNDEKİLER

Tablolar

GİRİŞ.....1

BÖLÜM 1. Genel Olarak Siyasal Partiler
1. Siyasal Parti Tanımı.....2
2. Siyasal Partilerin Doğuşu ve Gelişimi.....5
3. Siyasal Partilerin İşlevleri.....7
4. Siyasal Partilerin Temel Yapısı.....9
5. Siyasal Partilerin Sınıflandırılması.....10
   5.1. Duverger'in Sınıflandırması.....10
      5.1.1. Yatay ve Dikey Sınıflama.....10
         a) Komite.....11
         b) Ocak.....12
         c) Hücre.....13
         d) Milis.....14
      5.1.2. Kadro Partileri ve Kitle Partileri.....16
         a) Kadro Partileri.....16
         b) Kitle Partileri.....17
   5.2. Neumann'ın Sınıflandırması.....18
      a) Bireysel Temsil Partileri.....18
      b) Sosyal Bütünleşme Partileri.....18
         aa) Totaliter Bütünleşme Partileri.....19
         bb) Demokratik Bütünleşme Partileri.....19
6. Siyasal Partilerin Hukukun Düzenleme Alanına Dahil Edilmeleri.....21
7. Türkiye'de Siyasal Partilerle İlgili Yasal Düzenlemeler.....22

BÖLÜM 2. Siyasal Partilerin Kurulması, Örgütlenmesi İle İlgili Düzenleme ve Amaçlarına, Örgütlenmelerine ve Çalışma Yöntemlerine İlişkin Sınırlamalar

A. Siyasal Partilerin Kurulması, Örgütlenmesi İle İlgili Düzenleme.....24
1. Siyasal Parti Tanımı.....24
2. Siyasal Partilerin Kurulması.....25
3. Siyasal Partilere Üye Olma.....28
4. Siyasal Partilerin Örgütü (Teşkilatı).....32
a) Partilerin Merkez Organları.....33
aa) Büyük Kongre.....33
bb) Genel Başkan.....35
cc) Merkez Karar, Yönetim ve İcra Organları.....35
dd) Merkez Disiplin Kurulu.....36
ee) Küçük Kongre.....36
b) Partilerin Yerel Organları.....37
aa) İl Örgütü (Teşkilatı).....37
bb) İlçe Örgütü (Teşkilatı).....38
c) Türkiye Büyük Millet Meclisi Siyasal Parti Grupları.....40

B. Siyasal Partilerin Amaçlarına, Örgütlenme ve Çalışma Yöntemlerine İlişkin Sınırlamalar.....42
1. Kurulması Yasak Partiler ve Siyasal Partilerin Amaçlarına İlişkin Yasaklar.....42
2. Siyasal Partilerin Örgütlenmesine Getirilen Sınırlamalar.....49
a) Yurtdışında Örgütlenme Yasağı.....49
b) Yan Kuruluşlar Yasağı.....49
c) Başka Kuruluşlarla Siyasi İşbirliği ve İlişki, Maddi Yardım Yasağı.....50
3. Siyasal Partilerin Çalışma Yöntemlerine Getirilen Sınırlamalar.....53
a) Özgürlükleri Kötüye Kullanamama.....53

b) Parti-İçi Demokrasi ve Uyma.....55
aa) Ocak-Bucak Örgütlerinin Yasaklanması ve Yasaklama Kararının Sonuçları.....57
bb) Parti Adaylarının Tespiti.....65

BÖLÜM 3. Doğru Yol Partisi, Sosyaldemokrat Halkçı Parti ve Anavatan Partisi Tüzüklerine Göre Parti Üyeliği, Örgütü ve Adayların Tespiti.....72

A. Doğru Yol Partisi Tüzüğüne Göre
1. Parti Üyeliği.....72
2. Parti Örgütü.....78
3. Adayların Tespiti.....106

B. Sosyaldemokrat Halkçı Parti Tüzüğüne Göre
1. Parti Üyeliği.....112
2. Parti Örgütü.....113
3. Adayların Tespiti.....133

C. Anavatan Partisi Tüzüğüne Göre
1. Parti Üyeliği.....136
2. Parti Örgütü.....138
3. Adayların Tespiti.....159

SONUÇ.....163

KAYNAKÇA.....166

TABLOLAR

Tablo 1.1. Parti Yapısı ve Tipleri.....15
Tablo 3.1. Doğru Yol Partisi Örgüt Yapısı.....79
Tablo 3.2. Sosyaldemokrat Halkçı Partisi Örgüt Yapısı....114
Tablo 3.3. Anavatan Partisi Örgüt Yapısı.....139

GİRİŞ

Siyasal partiler, siyasal sistemlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Her ne kadar, siyasal modernleşmenin sağlanamadığı toplumlarda "partisiz" rejimlere rastlanılsa da, çağımızda devletler, "parti" ya da "partiler" devletidir.

Çağdaş anlamda siyasal partiler,oy hakkının yaygınlaştırılmasıyla, 19. yüzyılda ortaya çıkmışlardır.Öte yandan, uzun süre hukuksal düzene tabi tutulmamışlardır.Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra anayasalarda düzenlenerek kamu hukukunun kapsamına alınmışlardır.Bazı ülkelerde siyasal partileri düzenleyen özel yasalar da çıkarılmıştır.

Ülkemizde de siyasal partiler, Anayasa ve özel bir yasa ile düzenlenmiş, birtakım kural ve ilkelere tabi kılınmışlardır.

Bu çalışmada Türkiye'de siyasal partilerin örgütlenmesi konusu incelenmiştir.İlgili anayasal ve yasal düzenleme konunun kapsamını oluşturmaktadır.Bununla beraber, yasal çerçeveye somut örnek oluşturmaları için Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti'nin konuyla ilgili olarak tüzüklerinde öngördükleri düzenlemeler de çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde ise,siyasal parti olgusuna ışık tutması amacı ile, siyasal partilerin doğuşu, gelişimi, örgüt yapıları, işlevleri v.b. gibi konularda temel bilgiler verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK SİYASAL PARTİLER

1.Siyasal Parti Tanımı

Siyasal partiler, demokratik parlamenter rejimlerin olduğu gibi, otoriter ve totaliter rejimlerin de en önemli unsurlarından biridir.Siyasal partilerin bulunmadığı,büyük çoğunluğu Orta Doğu, Güney ve Güneydoğu Asya ve Alt Sahra bölgesindeki Afrika devletleri gibi geleneksel siyasal sistemlere sahip ülkeler ile siyasal partilerin yasaklandığı askeri rejimlerin bulunduğu ülkeler dışında çağımızda devletler, "parti" veya "partiler" devletidir.1960'lı yılların ortalarında toplam 138 bağımsız devletten sadece 31'inde siyasal parti bulunmaması bunu göstermektedir.[1]

Ancak, günümüz toplumsal yaşamında bu kadar önemli rol oynayan siyasal partilerin tanımı üzerinde bir görüş birliği yoktur."Tek parti"nin parti sayılıp sayılamıyacağı,örgüt ve yapı sorunları ve de fonksiyonları konularında görüş ayrılıkları mevcuttur.[2]

Tunaya'ya göre,bu anlaşmazlık özellikle çeşitli öğretileri birbirinden ayıran farklar ve yine birçok siyaset bilim-

---

1 Gabriel A. Almond, Comparative Politics Today (Boston: Little, Brown and Com., 1974) s.88'den aktaran Esat Öz, Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (Ankara:Gündoğan Yayınları, 1992) s.21

2 Siyasi partilerin tanımında görüş ayrılıklarına ilişkin açıklamalar için bkz. Ergun Özbudun, Siyasal Partiler(Ankara:A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, 1974) s.1-5

cinin ve hukukçunun siyasal partinin belirli bir özelliğine önem vererek, bütünü gözden kaybetmelerinden kaynaklanmaktadır.[3]

Eski dilimizdeki "fırka" sözcüğünün karşılığı olarak Batı dillerinden günümüz Türkçe'sine yerleşmiş olan "parti" sözcüğü; bölüm, parça, grup anlamlarına gelmektedir.[4]

J. La Palombara ve M. Weiner, siyasal partinin tanımlanmasında şu dört ölçütü esas almışlardır: (a) Yöneticilerin ömürleri ile sınırlı olmayan sürekli bir örgüt, (b) Bu örgütün yerel düzeyde de faaliyet göstermesi ve merkezin yerel örgüt ile düzenli ilişkiler içinde bulunması, (c) Tek başına veya başkalarıyla ortaklaşa olarak siyasal iktidarı ele geçirme ve elde tutma yolunda kararlı ve bilinçli bir çabanın gösterilmesi, (d) Halkın desteğini sağlamak amacıyla faaliyetlere girişilmesi.[5]

Benjamin Constant,siyasal partiyi, "aynı siyasal doktrine inanan insanlar topluluğu" olarak tanımlarken, David Hume ise programın, ilk safhada dağınık bireyleri bir araya getirirken önemli bir rol oynadığını, ancak sonraları örgütün ön plana çıktığını ve programın tali nitelik kazandığını belirtmektedir.[6]

Kenneth Janda ise siyasal partileri, "temsilcilerini devlet organlarına yerleştirme amacını güden örgütler" olarak tanımlamaktadır.[7]

---

3 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler (İstanbul:Doğan Kardeş Matbaası, 1952) s.2

4 Erdoğan Teziç, Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler) (İstanbul:Gerçek Yayınevi, 1976) s.5

5 J. La Palombara-Myron Weiner,"The Origin and Development of Political Parties", Political Parties and Political Development, Eds. (New Jersey:Princeton University Press, 1966) s.6

6 Maurice Duverger, Siyasi Partiler, Türkçesi:Ergun Özbudun, 2.b. (İstanbul:Bilgi Yayınevi, 1974) s.9

7 Kenneth Janda, A Conceptual Framework for the Comparative Analysis of Political Parties (Beverly Hills: Sage Publication Comparative Politics Series, 1970) s.83

Samuel J. Eldersveld de siyasal partiyi, temel amacı iktidara gelmek olması nedeniyle diğer örgütlerden ayrılan özel bir örgüt olarak ele almaktadır.[8]

"Max Weber'de ise siyasal parti, birleşikliğe yönelik toplumsal ilişkileri, özgür bir biçimde bir bağımlılığa sokmayı öngörürler. Amacı, kurumlaşmış grubun (parti) liderlerine bir ideali gerçekleştirmek ya da militanlarına maddi olanaklar sağlamak için,iktidarı almaktır.

Raymond Aron partiyi, düzenli ve devamlı bir örgüt içinde, kişilerin iktidar olmak, yani onu elde etmek ve korumak amacıyla birleşmesi olayı olarak yorumlamaktadır."[9]

Ostrogorski'ye göre de siyasal parti, "temeli belirli bir prensibe dayanan ve hedefi kamu menfaatini ilgilendiren bir veya birden fazla konunun gerçekleşmesini amaç edinen özel bir gruptur."[10]

Bütün bu tanımlamaların ışığı altında kapsamlı bir nihai tanım ortaya koymak gerekirse, Özbudun'un tanımını vermek yerinde olacaktır.

Bu tanıma göre siyasal partiler, "halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolunu ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar"dır.[11]

Özbudun, "halkın desteğini sağlamak suretiyle" ifadesini, bu tanımın en başta gelen özelliği olarak belirtmektedir. Desteğin sağlanmasında yarışmacı bir seçim tek yol olmadığı için

---

8 Samuel J. Eldersveld,"A Theory of the Political Party" Comparative Study of Party Organization (Columbus:William E. Wright, Charles E. Merill Publishing Co., 1971) s.73

9 Esat Çam, Siyaset Bilimine Giriş (İstanbul:Der Yayınları, 1987) s.181-182

10 Özkan Tikveş, "Siyasi Partiler ve Anayasa Yargısı Konusunda Mukayeseli Bir İnceleme", İÜHFD Cilt:XXXVI sayı: 1-4

11 Ergun Özbudun, Siyasal Partiler (Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, 1974) s.4

tek partiler ile çoğulcu rejimlerdeki totaliter ve ihtilalci partiler de bu tanım kapsamına girmektedir.Öte yandan,devlet mekanizmasının kontrolunu halk desteğine dayanmaksızın ele geçirmeye çalışan siyasal gruplar siyasal parti sayılmamaktadır.

Dikkat çekilen bir diğer nokta ise, partinin,birçok klasik tanımdan farklı olarak, bir ideolojik grup olarak görülmemesi yani parti üyeleri arasındaki fikir birliğinin siyasal partinin zorunlu şartı olarak sayılmamasıdır.Özbudun,bu konudaki görüşlerini de şöyle açıklamaktadır: "Birçok partiler birbirlerinden hayli farklı görüşleri çatıları altında toplayabilirler.Nitekim özellikle Amerikan partilerinden esinlenerek 'Demokrasinin Bir Ekonomik Teorisi' adlı bir eser yazmış bulunan Anthony Dows (1957) şu temel varsayımdan hareket etmektedir; 'Partiler, politikalarını saptamak için seçim kazanmazlar; seçim kazanmak için politikalarını saptarlar.' Bu görüş, doktrinin daha önemli rol oynadığı birçok Avrupa partileri bakımından aşırı sayılsa bile, doktrin birliğini şart koşmanın, siyasal parti kavramını gereksiz ölçüde daraltacağına şüphe yoktur."[12]

2.Siyasal Partilerin Doğuşu ve Gelişimi

Siyasal iktidarı ele geçirmek ve elde tutmak amacıyla insanların gruplar oluşturmaları eski bir olgudur.Nitekim , Antik Yunan'da, Bizans'da ve islam'da bu nitelikte çeşitli grupların varlığı bilinmektedir.Öte yandan, 19. yüzyıla gelinceye kadar bu grupların "hizip" olmanın ötesine gidemedikleri ve çağdaş anlamda bir siyasal parti oluşturmadıkları söylenebilir.[13]

Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir ki, siyasal partiler hiçbir yerde kanun koyucunun iradesi ile ortaya çıkmamışlar, siyasal, ekonomik koşullar ve toplumsal gerekler sonucu vücut bulmuşlardır.[14]

---

12 Ergun Özbudun, A.g.e., s.5

13 Ersin Kalaycıoğlu, Siyasal Bilim,Teori,Olgu ve Süreçler (İstanbul:Osman Aykaç Matbaası, 1984) s.328

14 Nermin Abadan, Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili (Ankara:A.Ü. SBF Yayınları No:202-184, 1965) s.7

Çağdaş anlamda siyasal partiler ilk kez 19. yüzyılda İngiltere, Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmışlardır.Bu ülkelerin ortak özelliği ise sosyo-ekonomik değişim sonucu iktidar paylaşımı zorunluluğunun başgöstermiş olmasıdır.[15]

Ticaretin gelişmesi ve kent-merkezli ekonomik sistemden ulus-merkezli ekonomik sisteme geçilmesi burjuvazinin (kentsoylular) güçlenmesine yol açmıştır.[16] Ekonomik gücünü siyasal iktidar ile perçinlemek isteyen burjuvazinin , aristokrasi (topraksoylular) ile siyasal mücadeleye girmesi siyasal partilerin doğmasına zemin hazırlamıştır.

Başlangıçta meclislerdeki aynı eğilimli milletvekillerinin gruplar oluşturdukları görülmektedir.Daha sonra genellikle yalnız seçim dönemlerinde adayları desteklemek ve desteklenen adayın seçim masraflarını karşılamak üzere yerel komiteler oluşturulmuştur.Meclislerle, yerel komiteler arasındaki bağlantının kurulmasıyla da ilk siyasal partiler doğmuştur.

"Kadro partileri" olarak adlandırılan bu ilk partiler genellikle ekonomik bakımdan güçlü toplum kesimlerinin temsilcileridir.Dolayısıyla az sayıda ama ekonomik bakımdan güçlü üyelere sahiptirler.Zira, henüz "genel oy" ilkesinin kabul edilmediği ve belirli bir düzeyde servete sahip kimselerin oy hakkına sahip oldukları bir dönemde doğmuşlardır.[17]

Endüstrileşme sürecine paralel olarak gelişen işçi sınıfının da aristokrasi ve burjuvazi arasında cereyan eden siyasal yetki mücadelesine katılması siyasal partileri derinden etkilemiştir.

Bu mücadele sonucu, oy hakkının yaygınlaştırılmasıyla birlikte yalnız seçimden seçime faaliyet gösteren "seçim komiteleri" tipi örgütler yerine, sürekli faaliyet gösteren , büyük yığınları örgütlemeyi amaçlayan "yığın (kitle) partile-

---

15 İlter Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış (İstanbul:Güryay Matbaacılık, 1977) s.99

16 Ayrıntılı bilgi için bkz. Oral Sander, Siyasi Tarih (İlkçağlardan-1918'e) (Ankara:İmge Kitabevi Yayınları:5,1992) s.52-58

17 Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, 3.b. (Ankara:İmge Kitabevi yayınları:22, 1992) s.195-196

ri" ortaya çıkmıştır.[18] Yığın partilerinin rekabeti ile karşı karşıya kalan kadro partileri de zamanla yığın partileri gibi merkezden en küçük yerleşim birimlerine kadar uzanan,geniş ve hiyerarşik bir örgüte sahip partiler haline dönüşmüşlerdir.

Siyasal partilerin söz konusu edilen doğuş ve gelişimleri, meclis geleneğine sahip 19. yüzyıl Batı Avrupa ülkeleri için geçerlidir.Şüphesiz, bütün siyasal partiler bu şekilde ortaya çıkmamışlardır.Siyasal partilerin, ekonomik ve toplumsal içerikli sendikalar, meslek kuruluşları, öğrenci dernekleri, dinsel ve etnik örgütler tarafından da vücuda getirildikleri görülmüştür.[19]

3.Siyasal Partilerin İşlevleri

Siyasal partiler içinde bulundukları siyasal rejimin kültürel, ideolojik ve sosyo-ekonomik özelliklerine bağlı olarak değişik işlevler yerine getirirler.Bununla beraber, siyasal partilerin temel işlevlerinde benzerlikler görülür.

"24 Temmuz 1967 tarihli Federal Almanya Siyasal Partiler Kanunu'nun 1. maddesindeki siyasal partilerin temel görevlerini belirleyen, 'Kamu hayatının bütün dallarında halkın politik arzularının teşekkül etmesinde bilhassa kamuoyundaki düşüncelerin şekil kazanmlarına tesir ederek, politik eğitimi teşvik ederek ve derinleştirerek sağlarlar.Vatandaşların politik hayata aktif olarak katılmalarını desteklerler,kamu görevi yüklenebilecek kabiliyetteki vatandaşları yetiştirirler...Federal eyaletlerde ve belediye seçimlerinde aday olanların listesini yaparlar, kendilerince hazırlanmış olan poli-

---

18 Erdoğan Teziç, A.g.e., s.17

19 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Yaşar Sarıbay, Siyasal Sosyoloji (Ankara:Gündoğan Yayınları, 1992) s.110-114, Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş (Ankara:Sevinç Matbaası,1975) s.123-124, Maurice Duverger, A.g.e., s.28-31, Ersin Kalaycıoğlu, A.g.e., s.330-333

tik hedefleri devlet teşekkülünün inşasına katmak, halk ve devlet organlarıyla devamlı ve canlı bağlantının kurulmasını sağlamak' şeklindeki ifade, aynı zamanda partilerin işlevlerinin evrensel bir ifadesidir."[20]

Siyasal partilerin en önemli işlevlerinden biri, "menfaatlerin birleştirilmesini" sağlamaktır.Toplumdaki farklı çıkarların ve siyasal görüşlerin uzlaşabilenlerini birleştirmeye ve bunları birkaç ana grup halinde "kümelendirmeye" çalışırlar.Bu suretle, siyasal temsil de imkan dahiline girmiş olur.Aksi takdirde, seçmen kitlesi toplumdaki dağınık ve karmaşık siyasal görüşler arasında kimi, neyi, niçin seçeceğini kestiremiyeceğinden seçim yoluyla siyasal temsilin gerçekleşmesi pek mümkün olamıyacaktır.

Siyasal partiler, menfaatlerin birleştirilmesi yanında, seçimlerde adaylar göstererek siyasal kadroların oluşturulmasında da önemli işlevlere sahiptirler.[21]

Siyasal partilerin yerine getirdiği işlevlerden biri de "siyasal toplumsallaşma" işlevidir.Partilerin toplumsallaşmaya katkıları üç ayrı alanda olabilmektedir.İlk olarak,siyasal sistemin nasıl işlediğine, hangi devlet dairesinin hangi işi gördüğüne ve seçim mevzuatına dair bilgileri vatandaşa aktararak öğretici nitelikte faaliyette bulunabilirler.İkinci olarak, siyasal görüşlerini kitlelere ileterek, bu görüşlerin benimsenmesine aracı olabilirler . Seçmenleri daha aktif davranışa yöneltebilirler.Son olarak, siyasetle daha yakından ilgilenen bir kadronun yetişmesini sağlayarak siyasal sistemin işlemesine katkıda bulunurlar.[22]

Siyasal partilerin,kadınlar kolu, gençlik kolu ve propaganda merkezleri gibi yan örgütleri bu işlevin yerine getirilmesinde önemli roller oynarlar.

---

20 Esat Öz, A.g.e., s.27-28
21 İlter Turan, A.g.e., s.102-103
22 Münci Kapani, A.g.e.,125-126

Siyasal partilerin ana amacı, siyasal iktidarı ele geçirmektir.Bu suretle, siyasal karar organları içinde temel bir role sahip olurlar.Bu role, "yönetme" veya "hükümet etme" işlevi diyebiliriz.

Öte yandan, demokratik sistemlerde siyasal partiler, muhalefette bulundukları sürece, "hükümet etme" işlevinin alternatifi sayılan özel bir işlev yerine getirirler.Bu işlev, "iktidarın kullanılışını denetleme" işlevidir.Siyasal partiler bu işlevlerini yerine getirirken, "siyasal kararları kendi görüşleri açısından etkilemek" ve "alternatif çözüm yolları göstererek kamu oyunu oluşturmak ve geliştirmek" amaçlarını güderler.Böylece, taraftar kazanmaya ve siyasal iktidara gelme imkanlarını hazırlamaya çalışırlar.[23]

Bununla beraber, muhalefet partilerinin, temel hak ve hürriyetlerin korunmalarını sağlamak amacıyla oynadıkları roller de göz ardı edilmemelidir.[24]

4.Siyasal Partilerin Temel Yapısı

Siyasal partiler, hemen her sosyal örgütte olduğu gibi, piramidi andıran bir yapıya sahiptirler.Dorukta liderin bulunduğu bu piramidin tabanını takipçiler oluşturur.Lider ve takipçiler arasında ise parti eliti yer alır.Liderin mesajlarını takipçilere, takipçilerin dileklerini ise liderlere iletmenin yanı sıra lidere danışmanlık görevi de yapan parti eliti, siyasal anlamda partinin en bilinçli ve aktif unsuru olarak kabul edilir.Takipçileri ise parti içindeki etkinliklerine göre ikiye ayırmak mümkündür.Bir kısım takipçiler diğerlerine göre çok daha aktiftirler.Bunlara yerine göre "militan" ya da "partizan" adı verilir.Propagandacılar genellikle parti liderlerine ve ilkelerine sadakatle bağlı olan bu grup arasından çıkar.Takipçiler içindeki diğer grup ise pasif üyelerden oluşur.Bu üyeler faal olarak parti çalışmalarına katılmazlar.Sa-

---

23 Münci Kapani, A.g.e., s.127

24 Bkz. Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri (A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970) s.245-246

dece toplantılara katılırlar, aidat öderler, parti gazetesi okurlar.Siyasal partiler güçlerini sadece kayıtlı üyelerinden almazlar.Partiler için, partiye hukuken kayıtlı olmayan destekçilerin de büyük önemi vardır.Bunlara "sempatizan" denir. Daha çok "tarafsız" adı verilen kütle arasında yer alan sempatizanlar, partilerin başarısında önemli yer tutarlar.[25]

5.Siyasal Partilerin Sınıflandırılması

Siyasal partilerin, benzer işlevleri yerine getirmekle beraber, aralarında farklar olduğu görülür.Bu farklılaşmada bir yandan kurucular, milletvekilleri, üyeler ve seçmenler öte yandan örgütler ve ideolojiler rol oynamaktadır. Tarihsel ve bölgesel durumların da partilerin tutum ve davranışlarını etkileyen önemli unsurlar olduğu saptanmıştır.Söz konusu unsurların bir araya toplanıp parti sınıflamalarına gidilmesi, siyaset biliminin uğraşıları arasına girmiştir.[26]

Fransız siyaset bilimcisi M. Duverger ve Amerikalı siyaset bilimci S. Neumann tarafından yapılmış olan sınıflandırmalar genel kabul görmüşler ve diğer çalışmalara ışık tutmuşlardır.

5.1.Duverger'in Sınıflandırması

5.1.1.Yatay ve Dikey Sınıflama

Duverger siyasal partilerin örgüt yapısını dikey ve yatay olarak iki düzlemde incelemektedir.Yatay yapı üyelerin siyasi partiye doğrudan doğruya üye olup olmamaları ile ilgilidir.Eğer birey bir siyasal partiye üye kayıt fişini imzalayıp aidatını yatırarak başka hiçbir derneğin aracılığına gerek olmaksızın üye olabiliyorsa siyasal parti üyeliği doğrudan veya

25 Bülent Daver, Siyaset Bilimine Giriş (Ankara:G.Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Yayını, 1985) s.158, Ayrıca bkz. Niyazi Berkes, Siyasi Partiler (İstanbul:Yurt ve Dünya Yayını, 1946) s.8

26 Esat Çam, A.g.e., s.202-203

dolaysız; eğer 1900'lerdeki İngiliz İşçi Partisinde olduğu gibi bir sendikanın üyesi olmadan partiye üye olması olanaksız ise **dolaylı** bir parti söz konusudur.

Duverger'e göre, dolaysız partiler kural, dolaylı partiler istisnadır.Duverger, dolaylı yapının kabulünde doktrinin, ulusal karakterin, siyasal sistemin ve seçim sisteminin evriminin rol oynadığını belirtirken, öte yandan da bütün bu açıklamaların büyük ölçüde kısmi ve yüzeysel olduğunu ve varsayımlara dayandığını belirtmiştir.[27]

Duverger için yatay sınıflama fazla önem taşımamaktadır. Duverger'in daha çok üzerinde durduğu dikey sınıflamadır. Bu sınıflamaya göre, temel öğenin **komite, ocak, hücre** ve **milis** oluşuna göre siyasal parti örgütleri birbirinden ayrılmaktadır.

a) Komite

Sınırlı ve az sayıda üyeden meydana gelen, bunu artırmaya çalışmayan bir örgütlenme biçimini oluşturur.Bu gruba üyelik ancak halen üye olanların önerisi ve rızasıyla mümkündür. Sayıca zayıf olmasına rağmen nüfuzları dolayısıyla seçilmiş seçkinlerden oluştuğu için komitenin gücü büyüktür.

Komite, temel seçim çevresiyle çoğu zaman çakışan oldukça geniş bir alanda faaliyet gösterir.Öte yandan, komitenin çalışmaları mevsimliktir.Çalışmaları seçim dönemlerinde yoğunlaşır ve seçimler arasında büyük ölçüde azalır. Kısacası komite, yarı-sürekli niteliktedir.

Duverger,komiteleri "dolaylı" komiteler ve "dolaysız" komiteler olmak üzere ikiye ayırmaktadır.Dolaysız komite,nüfuzlu tüccarlar, köylerdeki küçük toprak sahipleri, köy veya kasaba noterleri veya doktorları, memurlar, öğretmenler,avukatlar,v.b. gibi bireysel nitelikleri ve kişisel etkileri dolayısıyla seçilmiş seçkinleri bir araya getirir.Buna karşı-

---

27 Maurice Duverger, Siyasi Partiler, Türkçesi: Ergun Özbudun, 2.b. (İstanbul:Bilgi Yayınevi, 1974) s.38-51

lık, dolaylı komite, sendikaların, sendika birliklerinin,sosyalist derneklerin, kooperatif örgütlerin, v.b., yöresel şubelerince seçilmiş üyelerden meydana gelir.Dolaylı komitelerin söz konusu örgütlerin yöresel şubelerince seçilmiş üyelerden oluşması, geleneksel elit anlayışının terkedilmesi ve onun yerine örgütlenmiş kütlelerin güveniyle iş başına gelen bir "kurumsal" elit anlayışının benimsenmesinin sonucudur.

Duverger'e göre, komiteler, siyasal partilerin eski bir yapı tipidir ve bunlar servet esasına dayanan bir seçim sisteminde veya genel oy sisteminin ilk zamanlarında partilerin normal örgütünü teşkil etmektedirler.Dolaylı komiteler bir yana bırakılırsa,diğerleri gerek bileşimleri, gerekse yapıları (zayıf kollektif örgüt, bireysel etkenlerin hakimiyeti) bakımından, büyük ve küçük burjuvazinin nüfuzunu temsil ederler.[28]

b) Ocak

Ocak bir bütünün parçasıdır ve kendi başına varlığı düşünülemez.Komitenin ise kendi başına yaşayabilecek özerk bir varlığı olduğunu düşünebilmemiz olanaksız değildir.Gerçekten de ocaklara dayanan partiler komitelere dayanan partilerden daha merkeziyetçilerdir.

Komite az sayıda üyeden oluşmasına ve bunu artırmaya çalışmamasına rağmen ocak, üye kaydetmeye ve üye sayısını çoğaltmaya çalışır.Bu nedenle, ocaklara üye olabilmek için üye olmak isteyen bireyin isteği yeterli olmaktadır.

Komite seçkinleri bir araya getirmekle yetinirken, ocak ise kitlelere hitap eder.Üstelik, ocak, kitlelerle temas kurmaya ve bu teması düzenli bir şekilde devam ettirmeye çalışır. Dolayısıyla, ocağın coğrafi temeli çoğu zaman komiteninkinden daha dardır.

Komitenin çalışmaları seçim dönemleriyle sınırlı olmasına karşın ocağın çalışmaları seçim dönemleriyle sınırlı kalmamakta, seçimler arasında da önemini ve düzenliliğini korumak-

---

28 Duverger, A.g.e., s.52-59

tadır.

Az sayıda üyeden oluşan komitede hiyerarşi çok ilkeldir ve burada, genellikle, liderin nüfuzundan başka birşey görülmez. Ocak ise komiteden çok daha kalabalık bir grup olduğundan gelişmiş bir iç örgüte sahiptir. Üye kütlesinin yönetilebilmesi için örgütlenmiş bir yönetim kurulunun varlığı zorunludur.Yönetim kurulunun belirlenmesinde ise kabul edilen usul genellikle seçimdir.

Avrupa'daki sosyalist partilerin icadı olan ocak, zamanla, kütleleri etkisi altına almak isteyen burjuva partileri tarafından da benimsenmiştir.Merkez hatta sağ partileri yapılarını değiştirmiş ve temel unsur olarak komitenin yerine ocağı kabul etmişlerdir.[29]

c) Hücre

Hücre, iki temel özelliği ile diğer örgütlenme biçimlerinden ayrılır: Grubun temeli ve üyelerin sayısı. Komite gibi, ocak da -daha dar olmakla beraber- yöresel bir temele dayanır.Oysa, hücrenin temeli meslekidir.Hücre, aynı işyerinde çalışan parti üyelerini biraraya getirir.Üyelerin oturdukları yer pek önemli değildir.Öte yandan, gerek münferid işçileri biraraya getirebilmek (Komünist partilerinde, bir fabrikada hücre kurulabilmesi için en az üç üyenin varlığı gerekir) , gerekse büyük işletmelerde çalışmayan parti üyelerini (zanaatkarlar, doktorlar, avukatlar, tüccarlar ve sanayiciler, tarım işçileri) gruplandırabilmek için, işyeri hücrelerinin yanısıra, yöresel hücrelerin oluşturulması da söz konusudur.Yöresel hücre, coğrafi temel bakımından ocağa benzerse de bu temelin dar olması bakımından ondan ayrılır.

Ocaktan çok daha küçük bir grup olan hücrenin, optimum üye sayısı 15-20 arasındadır.

Hücrenin, parti üyelerinin hergün biraraya geldikleri işyerinde kurulmuş olması dolayısıyla, üyeleri arasında sürekli temas mevcuttur.Bunun sonucunda, hücre üyeleri birbirlerini iyice tanırlar ve parti dayanışması güçlenir.Hücrenin mesleki

---

29 Duverger, A.g.e. , s.59-64

mahiyeti, ona somut ve dolaysız bir temel sağlamak suretiyle, bu dayanışmayı daha da artırır.İşyeri temelinde örgütlenmesinden kaynaklanan söz konusu nitelikleri ve üye sayısının azlığı hücreyi yeraltı faaliyetlerine elverişli kılar.

Hücre bir komünist icadıdır.Öte yandan, bazı faşist partilerce de bu örgütleniş biçimi benimsenmiştir.[30]

d) Milis

Duverger, milis örgütlenmesini parlamenter sistemle en az bağdaşan parti örgütlenmesi olarak nitelemektedir. Milis, partinin sahip olduğu bir çeşit özel ordudur.Milis üyeleri; askeri esaslara göre örgütlenir, askeri eğitim ve disipline tabi tutulur, üniforma giyer, bando ve bayraklar eşliğinde geçitlere katılırlar, düşmanla silahlı çatışmak için hazır beklerler ve gerektiğinde de savaşırlar.Ancak, milis üyeleri yaşamlarını sivil olarak sürdürürler ve geçimlerini kendileri sağlarlar.

Milis örgütü, faal birlikler ve yedek kuvvetler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.Milisin yapısı, piramit biçiminde birleşerek gitgide daha büyük birimler teşkil eden çok küçük temel gruplara dayanır.Milislerin genel örgütlenişi de manga, takım, bölüm, tabur, alay, tümen biçiminde askeri örgütlenmeye tamamıyla paralel bir örgütlenme biçimidir.

Hücrelerin bir komünist icadı oluşuna karşılık, milisler bir faşist icadıdır. Demokratik rejimin sona erdirilmesi için önce İtalya sonra da Almanya'da büyük bir etkinlikle kullanılmışlardır.[31]

Duverger, bir partinin dört "temel unsur"dan sadece birine dayandığı hallerin nadir olduğunu ve temel örgüt birimlerinin zayıf ve kuvvetli bağlantılarla birbirlerine bağlanmak su-

---

30 Duverger, A.g.e. , s.64-74
31 Duverger, A.g.e. , s.75-79

PARTİ YAPISI TİPLERİ

Parti Tipi	Kadro Partisi	Kütle Partisi	Müminler Partisi	
			Komünist	Faşist
Temel Örgüt Birimi	komite	ocak	hücre	milis
Sınıfsal Temel	orta sınıf	işçi sınıf	işçi sınıfı	orta sınıfı
İdeoloji	muhafazakar ve merkez	sosyalist	komünist	faşist
Bağlantı	zayıf	kuvvetli	çok kuvvetli	
Merkeziyet	zayıf	kuvvetli	çok kuvvetli	
Disiplin	zayıf	kuvvetli	çok kuvvetli	
Liderlik	geleneksel	parti içinde yetiştirilmiş	parti içinde yetiştirilmiş	
Üyelik	az	çok geniş	geniş	
Parti Faaliyet Alanı	sınırlı (yalnızca siyasal)	yaygın (siyasal ve sosyal yaşantının tümü)	yaygın (siyasal,sosyal ve kişisel yaşantının tümü)	
Parti Faaliyetinin Sürekliliği	belirli dönemlerde	sürekli	sürekli	
Doktrinin Önemi	sınırlı	çok	pekçok	az
Parti örgütü parlamento grubu ilişkisi	parlamento grubu egemen	yarışma ve denge	parti örgütü egemen	

Tablo 1.1.

Kaynak: Mehmet Kabasakal, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960) (İstanbul:Tekin Yayınevi, 1991) s.17

retiyle parti yapısı meydana getirdiklerini de belirtmektedir. Duverger'e göre, "genellikle siyasal bağlantı, devletin idari bağlantısını model olarak alma eğilimindedir; dolayısıyla,'temel unsurlar'ın meydana getirdiği gruplar, ülkenin resmi bölümleriyle çakışan kademeli bir piramit görünümünü alır.Çoğu zaman, bu kademelerden biri hakim nitelik taşır ve genellikle temel yönetim bölgesine tekabül eder.Fransa'da hücre ve ocaklar, il federasyonları içersinde toplanır; ilçe ve bucak grupları, tali ve bağımlı nitelik taşır.Belçika'da ise bağlantı, ilçeye dayanır; bucak ve il komiteleri, çok daha önemsizdir. Hollanda'da bu birim, genellikle mıntıka, İsviçre'de kantondur, vb..Bununla birlikte bazı partiler, kendi bağlantılarını yönetim çerçevesinden ayırma eğilimi gösterirler.Fransız Komünist partisi, uzun süredir, hiç bir idari karşılığı olmayan ve sadece parti birimleri niteliği taşıyan 'çevre' ve 'bölge' örgütlerini kullanmaktadır.Faşist milislerin değişik bağlantı kademeleri, çok açık bir orjinal karakter gösterir...Ayrıca, bağlantı kademelerinin bir tanesine üstünlük verme eğilimi genel değildir; bu kademelerin sayısını çoğaltan ve herbirine hemen hemen eşit önem veren partilere de rastlanır."[32]

5.1.2. Kadro Partileri ve Kitle Partileri

Duverger, siyasal partilerin yapısını, ayrıca üyelerine olan yaklaşım ve güttükleri amaçlar itibarıyla iki farklı başlık altında incelemektedir.

a) Kadro Partileri

19. yüzyılda, ancak belirli bir düzeyde servete sahip olanların oy hakkına sahip oldukları bir dönemde doğmuşlardır. Kadro partileri, üye sayılarını artırmaya çabalamazlar.Onlar için önemli olan nicelik değil, niteliktir.Dolayısıyla, seçkinleri bir araya getirmeye çalışırlar.Bu seçkinler arasında

---

32 Duverger, A.g.e., s.80

adı, prestiji veya ilişkileri sayesinde adaya destek olabilecek ve oy sağlayabilecek nüfuzlu kişiler, seçmenlere yön verecek ve seçim kampanyasını yürütecek teknisyenler ve parti giderlerini karşılayacak mali destekçiler vardır.

Kadro partileri, zayıf örgütlü, disiplini az,ilişkileri gevşek, liderleri ve kurucuları milletvekillerinden oluşan bir siyasal parti görünümündedir.Genellikle düzenden yana partiler oldukları için ideolojiye de pek önem verilmez. Bu partilerin temel örgüt birimi "komite"lerdir.Partinin çalışmaları yalnız seçim dönemleriyle sınırlıdır.

Genel oy ilkesinin benimsenmesi ile de kadro partileri, saflarını kitlelere açar gibi görünerek, örgütlerini daha esnekleştirmeye çalışmışlardır.[33]

b) Kitle Partileri

Kitle partileri genel oyun kabulu ile ortaya çıkmışlardır.Bu partilerin doğuşunda sosyalist akımların büyük rolü olmuştur.

Kitle partilerinin ayrıcı özelliği, onların halka hitap etmeleridir.Kitle partileri sistemi, parti giderlerinin kapitalist yoldan finansmanı yerine, demokratik bir finansman getirmektedir.Kitle partileri, giderlerini karşılayabilmek için birkaç büyük özel bağışcıya başvuracak yerde, yükü, herbiri mütevazi bir katkıda bulunan, mümkün olduğu kadar çok üye arasında dağıtırlar.Bu yüzden, üye sayılarını artırmak bu partiler için önem taşır.

Kitle partileri, merkeziyetçi, bürokratik bir yapıya sahiptirler.Temel örgüt birimi, en küçük yerleşim birimlerine kadar uzanan "ocak"lardır.Bu partilerde üyelerin parti ile bağlantıları genellikle daha sıkıdır.Parti çalışmaları sürekli ve yaygındır.

Ayrıca, kitle partileri, genellikle ekonomik bakımdan güçsüz toplum kesimlerinden gelen ve dolayısıyla yeterli bir eğitim düzeyinden yoksun kalmış üyelerini siyasal yönden bi-

---

33 Duverger, A.g.e. , s.106-115

linçlendirmek, ülkenin yönetimine ağırlığını koyabilecek ve zamanı geldiğinde iktidarı ele alabilecek bir elit yetiştirmek için adeta bir "okul" rolü oynarlar.[34]

5.2. Neumann'ın Sınıflandırması

S. Neumann, siyasal partileri, "bireysel temsil partileri" ve "sosyal bütünleşme partileri" olarak ikiye ayırmaktadır.Sosyal bütünleşme partileri de kendi içinde "demokratik bütünleşme partileri" ve "totaliter bütünleşme partileri" diye ikiye ayrılırlar.[35]

a) Bireysel Temsil Partileri

Sınırlı bir siyasal katılma ortamında görülen bu tip partiler, daha çok seçim dönemlerinde faaliyet gösteren "seçim komiteleri" niteliğindedirler.Partinin başlıca işlevi, aday göstermek ve adayın seçilmesini sağlamaktır.Öte yandan, adaylar seçildikten sonra, parlamento içi çalışmalarında geniş bir hareket serbestliğine sahiptirler.Başka bir deyişle, parti disiplini son derece zayıftır.Bu tip partiler, mümkün olan en geniş seçmen kütlesini yanlarına çekmek istediklerinden ideolojilerini de olabildiğince esnek tutarlar.Bireysel temsil partilerinde, parti-üye ilişkisi çok sınırlıdır.Parti, üyelerinin düşünceleri ve günlük hayatları üzerinde egemenlik kurmaya çalışmaz.

b) Sosyal Bütünleşme Partileri

20. yüzyılın başlarında meydana gelen kitle hareketlerinin ve siyasal katılmanın genişlemesi sonucunda ortaya çıkan yeni tip partilerdir.Endüstri devrimi ve kentleşme sürecinde

---

34 Duverger, A.g.e. , s.106-115

35 Sigmund Neumann, Modern Political Parties, Toward a Comparative Study of Political Parties (Chicago:The University of Chicago Press,1956) s.395-421. Aynı konuda bkz. Hayati Hazır,Anayasa Hukuku (Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler) (Konya: Selçuk Üni. Yayınları No:83, 1990) s.128-131, M.Kapani,A.g.e., s.130-132

kendi ortamlarından koparak büyük merkezlere gelen ve burada yalnızlaşan ve yabancılaşan bireyleri toplumla yeniden bütünleştirme amacını güderler.Bu partiler, üyelerini ideolojik ve örgütsel bir çatı altında toplarlar.Onlarla sürekli ilişki kurarak, sosyal hayatlarıyla yakından ilgilenirler.

Sosyal bütünleşme partileri, "demokratik bütünleşme partileri" ve "totaliter bütünleşme partileri" olarak iki alt tipe ayrılırlar.

aa) Totaliter Bütünleşme Partileri

Bireysel bütünleşme partilerinin tam karşıtıdırlar. Seçim dönemleri dışında da sürekli olarak faaliyet gösterirler. Siyasal iktidarı ele geçirmenin yanı sıra parti üyelerinin düşünsel ve sosyal hayatlarını da kontrol altına almayı amaçlarlar.Partinin üyeler üzerindeki kontrolu öylesine kuvvetlidir ki,üyelerin kamu hayatları ile özel hayatları arasında fark kalmaz.Hatta, bu tip partiler kadın ve gençlik kolları gibi yan kuruluşları ile üyelerinin ailelerine kadar nüfuz ederler.

Totaliter bütünleşme partilerinde diğer partilerle kıyaslanamıyacak ölçüde ideolojiye önem verilir. Bu partiler dünyayı bütünü ile açıklamaya çalışan totaliter bir ideolojiye sahiptirler.Hiçbir şekilde fikir ayrılıklarına anlayış göstermezler ve bütün üyelerden bu ideolojiye iman derecesine varan bir sadakat beklerler.Faşist ve komünist partiler, totaliter bütünleşme partilerine örnektirler.

bb) Demokratik Bütünleşme Partileri

Demokratik bütünleşme partileri, bireysel temsil partileri ile totaliter bütünleşme partileri arasında yer alırlar. Bu tip partilerde üyelerin parti ile ilişkisi, bireysel temsil partilerine oranla daha sıkı, totaliter bütünleşme partilerinden daha gevşektir.Parti sadece seçim kazanmak için kurulmuş bir örgüt değildir.Üyelerinin sosyal hayatlarını düzenleme amacını da güder.Totaliter bütünleşme partilerinde

olduğu gibi, parti yan kuruluşları ile üyelerinin sosyal hayatlarında geniş bir yer tutar.Öte yandan, demokratik bütünleşme partilerinde, parti ideolojisi önemli olmakla beraber, totaliter bütünleşme partilerindeki gibi mutlak değildir ve üyelerine nispi olarak daha bağımsız düşünce ve davranış alanı bırakır.Kıta Avrupası sosyalist ve katolik partileri demokratik bütünleşme partilerine örnektirler.

"Kısaca belirtecek olursak, siyasal parti örgütünün alacağı biçim, hangi adla anılırsa anılsın 1) siyasal partinin destek temin etmeyi amaçladığı seçmen kitlesinin niteliğine (maddi güç, sayı, seferber edilebilirlik vs.) ve bu niteliklerde siyasal partinin yapmayı amaçladığı değişime, 2) bunun devamı olarak maddi fon toplama yöntemine (çok kişiden ufak aidatlar, az kişiden büyük bağışlar gibi), 3) siyasal sistemin örgütlenme biçimine (federal veya üniter yapı, merkeziyetçi veya ademi merkeziyetçi örgütlenme), 4) seçimin, siyasal sistemin işleyişine, politika oluşumuna ve siyasal yönetim biçimine olan etkisi veya kısaca seçimin siyasal anlamı ve önemiyle, uygulanan seçim yöntemine; nihayet, 5) siyasal katılmanın çapı ve niteliğine (kaç kişinin, ne gibi yöntemlerle siyasal yaşama katılma eğiliminde olduğuna) göre, belirlenmektedir.Bu saymış olduğumuz koşullarda oluşan değişmelerin siyasal partilerin örgütlenme biçimlerini de onların yaptıkları faaliyetlerin içeriğini de değişime uğratacağı şüphesizdir."[36]

---

36 Ersin Kalaycıoğlu, A.g.e., s.348

6.Siyasal Partilerin Hukukun Düzenleme Alanına Dahil Edilmeleri

Çağdaş anlamda siyasal partiler 19. yüzyılda ortaya çıkmışlardır.Öte yandan, uzun süre hukuksal düzene tabi tutulmamışlardır.Ancak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hukukun düzenleme alanına dahil edilmişlerdir.

Bu durum,liberal devlet anlayışından kaynaklanmıştır.Bireyciliği ve sınırsız düşünce özgürlüğünü demokrasinin temel öğelerinden sayan liberal devlet anlayışı, siyasal partileri, birey iradesini saptıracağı endişesi ile tanımamıştır.Bu düşüncelerin açıklanmasını ya da siyasal partiler halinde örgütlenmesinin kayıtlanmasını, liberal devlet ilkelerinin ağır bir ihlali saymıştır.Bununla beraber, bütün partilere kayıtsız şartsız bir hoşgörü ile bakmıştır.[37]

19. yüzyıl ortalarından itibaren başlayan ve hızla gelişen endüstrileşme sonucunda daha da çapraşıklaşan toplumsal sorunların çözümü, liberal devlet anlayışı ile sağlanamamıştır.Bunun üzerine, kişiyi siyasi, ekonomik ve sosyal alanda yalnız bırakan devlet anlayışı yerine, kişinin insanca yaşayabilmesi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması konularında görevler yüklenecek olan sosyal devlet anlayışı ortaya çıkmıştır.Devlet anlayışındaki değişiklik,demokrasi anlayışına da yansımış, bireysel hakların yanı sıra grup haklarından da söz edilmeğe başlanmıştır.Bu değişmenin sonucu, siyasal partiler de demokrasilerin olmazsa olmaz koşulu olarak görülmüşlerdir.Böylece, partileri tanımayan liberal devlet, yerini partiler devletine bırakmıştır.Siyasal partiler, ilk zamanlarda, dernekler statüsüne sokulmuşlardır. Öte yandan, parti gruplarına da parlamento içtüzüklerinde yer verilmiştir.Fakat, anayasal çerçeve içine alınmamışlardır.Siyasal partilerin,anayasal düzenin dışında bırakılmalarının sakıncaları, II. Dünya Savaşı öncesinde ağırlığını duyurmuştur.

---

37 Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş) (İstanbul:Fakülteler Matbaası, 1981) s.219-220

Liberal demokrasinin sağlamış olduğu ortamdan faydalanarak, iktidara gelen Nazi ve Faşist partileri örneklerinden sonra demokratik düzenin korunması amacıyla siyasal partilerin faaliyetleri kurallara bağlanmış, partiler anayasalarda düzenlenerek kamu hukukunun kapsamına alınmışlardır.[38]

İlk kez, 1947 tarihli İtalyan Anayasası'nın 49. maddesinde, "Bütün yurttaşların, demokratik yöntemle, ulusal siyasetin belirlenmesine katılmak üzere, partiler halinde serbestçe birleşmek hakları vardır" denilerek, siyasal partiler bir anayasal kurum olarak kabul edilmişlerdir.

Batı Almanya'da ise 1949 tarihli Bonn Anayasası'nın 21. maddesi ile siyasal partiler bir anayasa kurumu haline getirilmiş; Batı Almanya'yı,1946 ve 1958 Anayasaları ile Fransa, 1961 Anayasası ile Türkiye, 1976 Anayasası ile de Portekiz takip etmiştir.

Bunun yanında, Almanya, Türkiye, Arjantin, İspanya siyasal partilerin çalışma düzenlerine ilişkin özel kanunlar da çıkartmışlardır.[39]

7.Türkiye'de Siyasal Partilerle İlgili Yasal Düzenlemeler

Türkiye'de siyasal partilerle ilgili yasal düzenlemeleri şöylece özetlemek olanaklıdır:İkinci Meşrutiyet döneminde siyasal partiler, 1909 tarih ve 310 sayılı Cemiyetler Kanununa göre kurulmuşlardır.Bu yasa,ilk kez 15 Ekim 1923'te 335 sayılı yasayla, ikinci kez 20 Aralık 1923'te 387 sayılı yasayla değiştirildikten sonra 1938 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 28 Haziran 1938'de 3512 sayı ile yeni bir dernekler yasası kabul edilmiştir.Çok partili yaşama geçme kararı alındıktan sonra, 5 Haziran 1946'da, bu kararın gerektirdiği bazı yasal düzenlemeler 4119 sayılı yasayla yapılmıştır.9 Temmuz 1961 günü halkoylamasına sunulan Anayasaya göre hazırlanan "Siya-

---

38 Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku (Genel Esaslar), 2.b., (Kırklareli:Sermet Matbaası, 1991) s.312-314

39 Bkz. Oya Araslı, Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı (Ankara:Sevinç Matbaası, 1972) s.26, S. Tanilli, A.g.e., s.220-221

si Partiler Kanunu" ise 13.7.1965'te çıkarılmıştır.[40]

12 Eylül 1980 harekatı ile faaliyetleri durdurulan siyasal partiler, 16 Ekim 1981 tarih ve 2533 sayılı yasayla feshedilmişlerdir.7 Kasım 1982 günü halk oylamasına sunulan ve kabul edilen Anayasa ve bu Anayasa doğrultusunda hazırlanan 24 Nisan 1983 tarih ve 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu" ile siyasal partilerin hukuksal statüsü tekrar düzenlenmiştir.

2820 sayılı SPK, daha sonra çıkarılan 28.3.1986 tarih ve 3270 sayılı ve 5.4.1988 tarih ve 3424 sayılı kanunlarla büyük ölçüde değiştirilmiştir.Değiştirilen maddeler: 10,14,15,19,20, 21,36,37,38,40,41,42,46,57,61,66,101,115 ve yeni eklenen Geçici 4. ve 13. maddeler.

---

40 Bkz.Erdoğan Teziç, Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler (İstanbul:Gerçek Yayınevi,1976) s.28-30

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL PARTİLERİN KURULMASI, ÖRGÜTLENMESİ İLE İLGİLİ DÜZENLEME VE AMAÇLARINA, ÖRGÜTLENMELERİNE VE ÇALIŞMA YÖNTEMLERİNE İLİŞKİN SINIRLAMALAR

A.Siyasal Partilerin Kurulması, Örgütlenmesi ile İlgili Düzenleme

1.Siyasal Parti Tanımı

22 Nisan 1983 tarih ve 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu"nun (SPK) 3. maddesi siyasal partileri, "Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar" olarak tanımlamaktadır.

"SPK'nun tanımlaması uyarınca, siyasal partileri başka kuruluşlardan ayıran ölçütler: 'ülke çapında faaliyet göstermek' ve 'seçimler yolu ile milli iradenin oluşmasına katılmaktır'.Türk SPK'nu gerçi iktidarı elde etme unsuruna açıkça yer vermiyor ama, 'seçimler yoluyla milli iradenin oluşmasını sağlamak' gibi genel bir ifade ile, dolaylı olarak, 'siyasi iktidarı elde etmeyi' dile getirmektedir.Çünkü seçim, iktidar yarışının kaynağını oluşturmaktadır.Kuşkusuz SPK'daki yer alan 'milli iradenin oluşmasını sağlamak' deyimi, iktida-

rı elde etme unsurundan çok daha geniş olarak, iktidar ve muhalefeti de kapsamaktadır.Bu açıdan, SPK'nun, seçimler sonucu iktidarı elde eden çoğunluğun, tek başına 'milli iradeyi' temsil edemeyeceği, iktidar çoğunluğu ile milli iradenin özdeş olmadıklarını belirtmek istediği söylenebilir."[1]

13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı SPK'nun tanımı[2] ile karşılaştırıldığında, 2820 sayılı kanunun siyasal partilere farklı bir görev yüklediği görülmektedir.

"Bu yeni siyasal partiler, eski SPK'nun tanımında yer alan toplum ve devlet düzenini yönetme, denetleme ve etkileme işlevine sahip olmayan kuruluşlardır.12 Eylül öncesi ortamdan siyasal partilerin sorumlu tutulması onların yeni düzen içinde farklı bir görev yüklenmesi sonucunu doğurmuştur.

Siyasi kararların alınmasına halkın katılmasını sağlayan cihazlar olarak partiler, toplumla devlet arasında bağlantıyı sağlarlar.1965 tarihli SPK'nun siyasal partilere yüklediği, 'toplum ve devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini yönetmek, denetlemek ve etkilemek' işlevi bu çerçevede anlam kazanır. Karşıtının düşünülmesi halinde ise, bu ifadenin tanımdan çıkarılması, siyasal partileri toplumu seslendiren kuruluşlar olarak görme yerine, var olan devlet düzenini koruyucu kuruluşlar olarak yorumlanmasına yol açabilecektir."[3]

2.Siyasal Partilerin Kurulması

1982 Anayasası'nın parti kurma özgürlüğünü düzenleyen

---

1 Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku (Genel Esaslar), 2.b., (Kırklareli:Sermet Matbaası, 1991) s.309-310

2 13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı SPK'nun 1. maddesi siyasal partileri şöyle tanımlamaktadır: "Siyasi partiler , toplum ve devlet düzenini ve kamu faaliyetini, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlarına göre mahalli idareler seçimleri yolu ile ve belirli görüşleri yönünde yönetmek, denetlemek ve etkilemek için sürekli çalışma amacını güden ve propagandaları açık olan kuruluşlardır."

3 Naz Çavuşoğlu, 1982 Anayasasında Devlet Düzeninin Öğeleri Olarak Siyasi Partiler ve Yasama (Y.L.T., S.B.E. Siyaset Bölümü, 1986) s.33

68. maddesinin ilk cümlesi, 1961 Anayasası'nın 56. maddesinin ilk fıkra hükmünün aynıdır: "Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden çıkma hakkına sahiptir."

Aynı maddenin üçüncü fıkrasında, 1961 Anayasası'nda yer alan "Siyasi partiler önceden izin almadan kurulurlar ve serbestçe faaliyette bulunurlar" (m.56/2) hükmü "Siyasi partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler" şeklinde değiştirilmiştir.

Söz konusu değişiklikle, siyasal partilerin faaliyet özgürlükleri yerine faaliyet sınırlarının irdelenmesi, 1961 ve 1982 Anayasaları arasındaki anlayış farkını yansıtması açısından dikkat çekicidir.

Yeni SPK'nun, "Siyasi Parti Kurma Hakkı" başlığını taşıyan 5. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre de, vatandaşlar siyasal parti kurma hakkına sahiptirler; siyasal partiler, Anayasa ve kanunlar çerçevesinde, önceden izin almaksızın kurulurlar.

Aynı maddenin son fıkrasında ise Anayasanın, "Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması" başlığını taşıyan 14. maddesinin ilk fıkrasındaki "sınırlamalar" aynen tekrar edilmiştir.Bu noktada belirtmemiz gerekir ki, söz konusu "tekrar" siyasal parti kurma hakkının kullanılmasını kısıtlayan veya ortadan kaldıran bir düzenleme getirmemektedir.Zira, Anayasanın siyasal partilerin uyacakları esasları düzenleyen 69. maddesi, 14. maddeye bir gönderme yaparak, bu maddedeki "sınırlamalar dışına çıkan" partilerin temelli kapatılacağını öngörmüştür.Anlaşılacağı üzere, SPK'nun 5. maddesindeki hüküm, siyasal parti kurma hakkını ortadan kaldıran bir hüküm değil, "kapatma nedenlerine" ilişkin bir hükümdür.

648 sayılı eski SPK, bir partinin kurulabilmesini, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip en az onbeş vatandaşın biraraya gelmesi şartına bağlarken (m.6/1), 2820 sayılı yeni

SPK, siyasal partilerin, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip otuz Türk vatandaşı tarafından kurulacaklarını öngörmüştür.(m.8/1)

Anayasanın 69. maddesinde, temelli kapatılan siyasal partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticilerinin, yeni bir siyasal partinin kurucusu olamayacakları ve kapatılmış siyasal partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni bir parti kuramayacakları belirtilmiştir.(f.7)

Siyasal partilerin kurulmasındaki usul SPK'nda gösterilmiştir: "Siyasi partiler, aşağıda belirtilen bildiri ve belgelerin İçişleri Bakanlığına verilmesiyle tüzel kişilik kazanırlar"(m.8/3)."Bildiride, kurulacak siyasi partinin adı, genel merkez adresi, kurucuların adı, soyadı, doğumyeri ve tarihi, öğrenim durumları, meslek veya sanatlarıyla ikametgahlarının belirtilmesi ve bu bildirinin bütün kurucuları tarafından imzalanması ve bildiriye beşer adet olmak üzere kurucuların nüfus kayıt örnekleri, adli sicil belgeleri ve kurucuların ayrı ayrı düzenledikleri siyasi parti kurucusu olabilme şartlarını taşıdıklarını belirten imzalı beyannameler ile kurucular tarafından imzalanmış parti tüzüğü ve programın eklenmesi şarttır"(m.8/4)."Bilgi ve belgelerin alındığı anda, İçişleri Bakanlığınca bir alındı belgesi verilir"(m.8/5)."İçişleri Bakanlığı, kuruluş bildirisi ve alındı belgesinin onaylı birer örneği ile bildiri eklerinin birer takımını üç gün içinde Cumhuriyet Başsavcılığı ile Anayasa Mahkemesine gönderir"(m.8/6). "Cumhuriyet Başsavcılığı kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucuların hukuki durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu ve belgelerinin tamam olup olmadığını, kuruluşlarını takiben ve ivedilikle inceler.Tespit ettiği noksanlıkların giderilmesini, lüzum göreceği ek bilgi ve belgelerin gönderilmesini yazıyla ister.Bu yazının tebliği tarihinden başlayarak otuz gün içinde noksanlık giderilmediği veya istenen ek bilgi ve belgeler gönderilmediği takdirde, siyasi partilerin kapatılmasına dair hükümler uygulanır"(m.9).

SPK'nun 10. maddesi, "Cumhuriyet Başsavcılığınca her siyasi parti için bir sicil dosyası tutulacağını" öngörmüştür. Aynı maddeye göre, bu sicil dosyasında bulunacak bilgi ve belgeler şunlardır:

"a) Kuruluş bildirisi ve ekleri,

b) Merkez organları ile, teşkilat kurdukları il, ilçe ve beldeleri, bunların organlarında görev alanların adlarını, soyadlarını, doğum yer ve tarihlerini, meslek veya sanatlarını ve ikametgahlarını gösterir onaylı listeleri.

c) Partinin faaliyetlerini düzenleyen her türlü yönetmelikler ve diğer yayınları.

d) Partiye kayıtlı üyelerin, ilçelere göre (b) bendindeki bilgileri içeren listeler."

"Cumhuriyet Başsavcılığınca istenilen sicille ilgili diğer bilgi ve belgeler de bu dosyaya konulur"(m.10/6)."Siyasi partiler, (b) ve (c) bentlerindeki bilgi ve belgeler ile bunlarda ve parti tüzük ve programlarında yapılan değişiklikleri yayın veya değişiklik tarihinden itibaren onbeş gün içinde; (d) bendindeki listeler ile bunlarla ilgili değişiklikleri ise altı ayda bir Cumhuriyet Başsavcılığına gönderirler"(m.10, f.7)."Siyasi partilerin kapatılmaları veya kapanmaları sicillerine işlenir"(m.10/8)."Bu sicil herkese açıktır.Soruşturma ile ilgili bilgilerin gizliliğine ilişkin hükümler saklıdır" (m.10/9).

Görüldüğü gibi, Cumhuriyet Başsavcılığının tutmakla yükümlü olduğu bu sicil,tapu sicili,nüfus sicili veya ticaret sicili niteliğinde değildir.Partinin bu sicile kaydedilmesinin veya edilmemesinin tüzel kişilik kazanması bakımından hiçbir rolü yoktur.Sadece bilgi edinmeye yönelik bir sicildir.[4]

3.Siyasal Partilere Üye Olma

1982 Anayasası'nda siyasal partilere üye olma ve üyelik-

---

4 Özkan Tikveş, Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku, (İzmir: Acargil Matbaası, 1982) s.463

ten ayrılma serbestisi temel hak olarak güvence altına alınmıştır.(m.68/1) Ancak belirtilmelidir ki, Anayasada güvence altına alınan üye olma serbestisi, üye olabilmek için siyasal partilere karşı ileri sürülemez.Zira, SPK'nun 12. maddesi,üye olmaya kanuna göre engel hali bulunmayanların, üyeliğe kabul şartlarının parti tüzüklerince düzenleneceğini (f.1, c.1) ve siyasal partilerin üye olma istemlerini sebep göstermeksizin de reddebileceğini belirtmiştir (f.2, c.1).

Belli ana fikirler etrafında birleşmiş topluluklar olan siyasal partilerin, herkesi üyeliğe kabul etmesi beklenemez. Kanundaki şartları taşıyan bütün vatandaşlar, serbestçe parti kurabileceklerine göre, üyelik haklarının tüzüklerde kayıtlanması demokratik kurallara aykırı değildir.Kaldı ki, kanun koyucu, üyeliğe kabul edilmeyen kimsenin, üyelik istemini reddeden teşkilatın bir üst kademesine, parti tüzüğünde gösterilen şekilde itiraz hakkı bulunduğunu belirterek haksız ve keyfi muameleleri de önlemek istemiştir (m.12/2, c.2).[5]

SPK'nun 12. maddesinin 1. fıkrasında da "Tüzükte üyelik için için başvuranlar arasında dil, ırk, cinsiyet, din, mezhep, aile, zümre, sınıf ve meslek farkı gözeten hükümler bulunamaz" denilmiştir.(c.2)

Anayasaya göre, siyasal partilere girebilmek için, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ve 21 yaşını doldurmak şarttır (m.68/1). SPK, bu şartlara "medeni ve siyasi hakları kullanma ehliyetine sahip bulunmayı" da eklemiştir (m.11/1).

Anayasanın 68. maddesinin son fıkrasında, "Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, öğrenciler ve Silahlı Kuvvetler mensupları

---

5 Kudret Bosuter, Türk Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi, (Ankara:Ulusal Basımevi, 1969) s.30

siyasi partilere giremezler" denilmiştir.

SPK'nun 11. maddesinde de,

"a) Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yüksek Öğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, özel kanunla veya özel kanunun verdiği yetkiye dayanılarak kurulmuş bankaların ve teşekküllerin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ile aylıklı ve yevmiyeli memurları ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkanları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, öğrenciler ve Silahlı Kuvvetler mensupları, siyasi partilere giremezler.

b) 1.Kamu hizmetlerinden yasaklılar.

2.Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçları ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçilik suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkum olanlar.

3.Herhangi bir suçtan dolayı ağır hapis veya taksirli suçlar hariç üç yıl veya daha fazla hapis cezasına mahkum olanlar.

4.Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etme suçundan mahkum olanlar.

5.Türk Ceza Kanununun 312 nci maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halkı sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme suçlarından mahkum olanlar.

6.Türk Ceza Kanunun 536 ncı maddesinin birinci,ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı Kanunun 537 nci maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla

işlemekten mahkum olanlar.

Siyasi partilere üye olamazlar ve üye kaydedilemezler" denilerek Anayasada belirlenen kapsam genişletilmiştir.

Eski SPK'na göre ise siyasal partilere üye olamayacak kimseler şunlardı:

"Türk vatandaşı olmayanlar, reşit olmayanlar, kısıtlı olanlar, kesin olarak mahkum oldukları bir suçtan dolayı,Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilme yeterliğine kaybetmiş olanlar, lise veya eşidi veya daha alt kademedeki öğretim kurumlarında öğrenci olanlar, memurlar ve kamu iktisadi devlet teşekküllerinde ve özel kanunla veya özel kanunlardaki yetkiye dayanılarak kurulmuş bankaların ve teşekküllerin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ile aylıklı ve yevmiyeli memurları ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkanları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar siyasi partilere üye olamazlar.

Kesin olarak mahkum oldukları bir suçtan dolayı TBMM üyeliğine seçilme yeterliğini kaybetmiş olanlardan, memnu haklarının iadesine 9 Temmuz 1961 tarihinden önce karar verilmiş veya 9 Temmuz 1961 tarihinden önce memnu hakların iadesine hak kazandığı yetkili mahkeme tarafından, bu konuda sonradan verilen kesin karar ile tevsik edilmiş bulunanlar hakkında yukarıdaki fıkra hükmü uygulanmaz.

Üniversite öğretim üyeleri ve üye yardımcıları memurların 1 nci fıkra gereğince tabi olduğu yasaklamanın dışındadır.Ancak bunların siyasi partilerin genel merkezdeki karar ve yönetim görevleri dışında görev almaları mümkün değildir." (m.8)

1961 Anayasası 120. maddesinde, 20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle, üniversite öğretim üyelerinin siyasal partilere üye olabilmeleri söz konusu olmaktan çıkarılmıştır.(Bu Anayasa değişikliği, 17.12.1974 tarih ve 1834 sayılı yasanın 8. madde 2. fıkrasının kaldırılması

yoluyla eski SPK'na da yansıtılmıştır) 1982 Anayasası bu yasağı benimsemenin yanı sıra yüksek öğrenim gençliğini de yasak kapsamı altına almıştır.

Özetle, 1982 Anayasası ve doğrultusunda çıkarılan 2820 sayılı SPK toplumun önemli bir bölümünü aktif siyaset dışında tutmayı amaçlamıştır.[6]

4.Siyasal Partilerin Örgütü (Teşkilatı)

27 Mayıs 1960 harekatından sonra çıkarılan 4.9.1960 tarih ve 8 sayılı yasa ile **Ocak** ve **Bucak** örgütleri kaldırılmış, siyasal partilerin ilçe düzeyinin altında örgüt kurmaları yasaklanmıştır. 13 Temmuz 1965'te çıkarılan 648 sayılı SPK da bu yasağı sürdürmüştür.

Bununla beraber, 648 sayılı SPK siyasal partiler için tek-tip bir örgütlenme modeli öngörmüş ve siyasal inançları ne olursa olsun partilerin bu modele göre örgütlenmelerini zorunlu kılmıştır. (Bkz. m.5)

Aynı örgütlenme modeli, 1982 Anayasası ve doğrultusunda hazırlanan 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı SPK'nda da benimsenmiştir.[7]

2820 sayılı SPK'nun 7. maddesine göre: "Siyasi partilerin teşkilatı; merkez organları ile il, ilçe ve belde teşkilatlarından; Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu ile il genel meclisi ve belediye meclisi gruplarından ibarettir." (f.1)

Aynı maddenin son fıkrasında da siyasal partilerin belirtilenler dışında "herhangi bir yerde ve herhangi bir ad altında teşkilat kuramayacakları" öngörülmüştür.

---

6 Bkz. Tınaz Titiz, Alternatif Siyaset Anlayışı (Ankara: V Yayınları, 1992) s.16-21

7 Mehmet Kabasakal, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960) (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1991) s.20-21

a. Partilerin Merkez Organları

Siyasal partilerin merkez organları büyük kongre, genel başkan ile diğer karar, yönetim, icra ve disiplin organlarından oluşur.Bu organların isimleri ve üye sayıları parti tüzüklerince saptanır.(m.13/1)

13. maddenin 2. fıkrasında, "Parti tüzüğünde, partinin gayesine uygun olarak, danışma ve araştırma amaçlı ihtiyari kurullar da teşkil edilebileceği", son fıkrasında ise "ihtiyari kurulların görev ve yetkileri ile üyelerinin sayısı ve seçilme usullerinin tüzüklerinde gösterileceği" belirtilir.

aa) Büyük Kongre

SPK'nun "Büyük Kongre" başlığını taşıyan 14. maddesinin ilk fıkrasına göre, büyük kongre partinin en yüksek organıdır. İkinci fıkrada da seçilmiş ve tabii olmak üzere iki çeşit kongre üyesi sınıflandırılmıştır.Üçüncü fıkrada ise seçilmiş ve tabii üyeler saptanmıştır.Buna göre, "Seçilmiş üyeler, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının iki katından fazla olmamak kaydıyla, parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongrelerince seçilen delegelerdir.Tabii üyeler, parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri ve partinin üyesi olan bakanlar ve milletvekilleridir."

"Taşıdıkları sıfat dolayısıyla büyük kongre üyesi olan kimseler, ayrıca il kongrelerince delege olarak seçilemezler." (m.14/4)

Büyük kongre "parti genel başkanını, partinin merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyelerini gizli oyla seçmek; partinin tüzük ve programında değişiklik yapmak; partinin gelir-gider kesin hesabını kabul ve merkez

karar ve yönetim kurulunu ibra etmek veya kesin hesabı reddetmek; kanunlar, parti tüzük ve parti programı çerçevesinde toplumu ve Devleti ilgilendiren konularda kamu faaliyetleri ve parti politikası hakkında genel nitelikte olmak şartıyla temenni kararları almak; kanunun veya parti tüzüğünün gösterdiği sair hususlara karara bağlamak; partinin kapanmasına veya başka bir partiyle birleşmesine ve böylece hukuki varlığı sona erecek partinin mallarının tasfiye veya intikal şekline dair kararlar vermek..." hakkına sahiptir.(m.14/5)

"Büyük kongre parti tüzüğünün göstereceği süreler içersinde toplanır.Bu süre iki yıldan az üç yıldan fazla olamaz. Olağanüstü toplantılar, genel başkanının veya merkez karar ve yönetim kurulun lüzum göstermesi veya büyük kongre üyelerinin en az beşte birinin yazılı istemi üzerine yapılır"(m.14 f.6)."Parti kurucuları seçilmiş delegelerin %15'inden fazla olmamak kaydıyla, parti üyelikleri devam ettiği müddetçe,ilk büyük kongre dahil büyük kongrenin tabii üyesidirler. Parti kurucuları seçilmiş delegenin %15'inden fazla ise tabii delegelerin kurucular arasından nasıl seçileceği siyasi partilerin tüzüklerinde gösterilir.Parti kurucuları ilk büyük kongreyi, partinin tüzel kişilik kazanmasından başlayarak iki yıl içinde toplamak zorundadırlar"(m.14/7)."Büyük kongre ilk toplantısını yapıncaya kadar, bu kongrenin yetkilerini kurucular kurulu kullanır.Partinin genel başkanı ile yaş kaydı aranmaksızın kuruculuk şartlarına haiz merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri ve milletvekilleri, bu kurulun tabii üyeleridir"(m.14/8)."Büyük kongrenin toplantı yeter sayısı, büyük kongre üye tam sayısının salt çoğunluğudur.İlk çağrı üzerine yapılan toplantıda toplantı yeter sayısı bulunamıyorsa, ikinci çağrı üzerine yapılacak toplantıda toplantı yeter sayısı aranmaz.Büyük kongrenin karar yeter sayısı, kanunda veya parti tüzüğünde daha büyük bir sayı gösterilmediği hallerde, hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğudur" (m.14/9)

bb) Genel Başkan

SPK'nun 15. maddesinde şöyle düzenlenmektedir:

"Parti genel başkanı, büyük kongrece gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilir.İlk iki oylamada sonuç alınamazsa, üçüncü oylamada en çok oy alan seçilmiş sayılır.

Genel başkan en çok üç yıl için seçilir.

Partiyi temsil yetkisi genel başkana aittir.Kanunlardaki özel hükümler saklı kalmak kaydı ile parti adına dava açma ve davada husumet yetkisi, genel başkana veya onu izafeten bu yetkileri kullanmak üzere parti tüzüğünün göstereceği parti mercilerine aittir.

Parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulunun tabii başkanıdır.

Parti tüzüğü, genel başkana görevinin yerine getirilmesinde ve yetkilerinin kullanılmasında yardımcılık etmek üzere genel başkan yardımcısı ve genel sekreter adlarıyla gerekli gördüğü sayıda yardımcılar öngörebilir.Bunların ne suretle seçileceği, görev ve yetkileri parti tüzüğünde gösterilir.

Genel başkanlığın herhangi bir sebeple boşalması halinde, büyük kongre toplanıncaya kadar, merkez karar ve yönetim kurulu partiyi temsil yetkisini kendi içinden seçeceği bir üyeye tevdi eder ve en geç kırkbeş gün içerisinde büyük kongreyi toplantıya çağırır."

cc) Merkez Karar, Yönetim ve İcra Organları

16. maddenin ilk fıkrasında "siyasi partilerin merkez karar, yönetim ve icra organlarının parti tüzüğünde belirtilen isim, şekil ve sayıda kurulacağı" ve "büyük kongrece seçilecek merkez organlarının herbirinin üye sayısının 15'den az olamayacağı" belirtilmiştir.

Yine aynı maddeye göre:

"Bu organlar iki büyük kongre arasında, parti tüzük ve programına ve büyük kongre kararlarına uymak şartıyla, parti-

yi ilgilendiren hususlarda karar almak ve alınan kararları uygulamak yetkisine sahiptirler.

Merkez karar organı, zorunlu sebepler dolayısıyla büyük kongrenin toplanamadığı hallerde, partinin hukuki varlığına son verilmesi ve tüzük ve programının değiştirilmesi dışındaki bütün kararları alabilir.

Parti işlerini düzenleyen parti iç yönetmelikleri merkez karar organı tarafından yapılır.

Merkez karar ve yönetim organlarının üyeleri büyük kongrece seçilir.Diğer merkez organlarının seçim usul ve esasları parti tüzüğünde belirtilir.Parti genel başkanı merkez karar, yönetim ve icra organlarının herbirinin de başkanlığını yapar.Büyük kongrece seçilen merkez organlarının herbirinin üyeleri büyük kongrenin ve büyük kongre yetkilerini kullanan kurucular kurulunun tabii üyeleridir.

Organların toplama ve çalışma usulleri, görev ve yetkileri, birbirleriyle münasebetleri parti tüzüğünde gösterilir."

dd) Merkez Disiplin Kurulu

Siyasal partinin merkez disiplin kurulunun, "bu Kanunda ve parti tüzüğünde gösterilen şekilde kurulacağı" ve "bu kurulun üye sayısının yediden az olamayacağı" 17. maddede ifade edilmiştir.

ee) Küçük Kongre

"Madde 18 - (21 Mayıs 1987 tarih ve 3370 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi (a) fıkrasıyla yürürlükten kaldırılmıştır.)"

b. Partilerin Yerel Organları

Siyasal partilerin yerel örgütü mülki idare bölümlerine paralel olarak kurulur.

aa) İl Örgütü (Teşkilatı)

Siyasal partilerin il örgütü:il kongresi, il başkanı,il yönetim kurulu ve il disiplin kurulundan oluşur. (m.19/1)

"İl Kongresi, sayısı altıyüzden fazla olmamak üzere,parti tüzüğüne göre ilçe kongrelerince seçilen delegelerden oluşur. O ilin partili milletvekilleri ile yönetim ve disiplin kurulları başkan ve üyeleri, il kongresinin tabi üyeleridir. Geçici yönetim kurulu başkanı ve üyeleri de kongreye katılma hakkına sahiptirler. Ancak, geçici il yönetim kurulu başkanı ve üyelerinden delege sıfatı olmayanların kongrede oy kullanma hakları yoktur"(m.19/2)."İl kongresi, büyük kongrenin yapılmasına engel olmayacak şekilde parti tüzüğünde gösterilen süreler içinde toplanır"(m.19/3).

"İl başkanı ile il yönetim kurulu il kongresince seçilir. İl başkanı ile il yönetim kurulunun, seçim şekli ve merkez karar ve yönetim kurulunca hangi hallerde ve nasıl işten el çektirileceği ve geçici yönetim kurulunun nasıl oluşturulacağı parti tüzüğünde gösterilir"(m.19/5, c.1,2)."İl yönetim kurulu, parti tüzüğünün göstereceği sayıda üyeden oluşur.Bu sayı 7'den az olamaz"(m.19/4)."İl başkanı en çok üç yıl için seçilir"(m. 19/6).

"İl teşkilatında bir il disiplin kurulu bulunur.İl disiplin kurulunun üye sayısı ve bu üyelerde aranacak nitelikler parti tüzüğünde belirtilir."(m.19/7)

19. maddenin son fıkrasında, "Bu maddeded yazılı kurulların; görev ve yetkileriyle yedek üyelerinin sayısı, nasıl seçileceği ve ne suretle göreve çağrılacağı parti tüzüğünde açıklanır" denilmiştir.

bb) İlçe Örgütü (Teşkilatı)

SPK'nun 20. maddesinin ilk fıkrasına göre: "Siyasi partilerin ilçe teşkilatı; ilçe kongresi, ilçe başkanı, ilçe yönetim kurulu ve belde teşkilatlarından meydana gelir.Parti tüzüğünde ilçe disiplin kurulu teşkili de öngörülebilir.Bir ilçede teşkilatlanma, ilçe sınırları içerisindeki beldelerin en az yarısında teşkilat kurmayı gerektirir.Belde sayısı üç veya daha az ise beldenin sadece birinde teşkilat kurulmuş olması yeterlidir."

"İlçe Kongresi, ilçe ve çevresindeki köy ve mahallelerde partinin son genel seçimde aldığı oy sayısına göre, seçime katılmamış partilerde ise üye sayısına göre, bu Kanunun 10 uncu maddesinde gösterilen siyasi partiler sicilinde kayıtlı ilgili parti üyelerinin seçtikleri, sayısı 400'ü aşmayan delegelerden oluşur.İlçe yönetim kurulu ve varsa ilçe disiplin kurulu başkan ve üyeleri ilçe kongresinin tabii üyeleridir. Geçici ilçe yönetim kurulu başkan ve üyeleri de kongreye katılma hakkına sahiptir.Ancak geçici ilçe yönetim kurulu başkan ve üyelerinden delege sıfatı olmayanların kongrede oy kullanma hakkı yoktur"(m.20/2)."Delege seçimleri; köy ve mahallelerde partinin bu yerlerde son genel seçimde aldığı oy miktarı, seçime katılmamış partilerde ise üye sayısı esas alınmak suretiyle bu yerlere verilecek kontenjanlara göre yapılır.Köy ve mahallelerdeki üye sayısı delege kontenjanı verilmesini gerektiren nispetin altında ise bu durumdaki köy ve mahallelerin diğer köy ve mahallelerle birleştirilerek seçilmesi mümkündür"(m.20/3)."Yapılan delege seçimleri bir tutanakla tespit edilerek, tutanak parti ilçe başkanlığına gönderilir"(m.20/4)."Parti tüzüğünde, münhasıran delege seçimi işlemlerini yürütmek üzere köy ve mahallelerdeki üyelerden birinin görevlendirilmesi öngörülebilir"(m.20/5)."İlçe kongresi, il kongresinin yapılmasına engel olmayacak şekilde parti tüzüğünde gösterilen süreleri içinde toplanır"(m.20/7).

"İlçe başkanı ile ilçe yönetim kurulu ilçe kongresince seçilir.İlçe başkanı ile ilçe yönetim kurulunun; seçim şekli ve il yönetim kurulunca veya merkez karar ve yönetim kurulunca hangi hallerde ve nasıl işten el çektirileceği ve geçici yönetim kurulunun nasıl oluşturulacağı parti tüzüğünde gösterilir"(m.20/9, c.1,2)."İlçe yönetim kurulu, parti tüzüğünün göstereceği sayıda üyeden oluşur.Bu sayı 5'den az olamaz"(m. 20/8)."İlçe başkanı en çok üç yıl için seçilir"(m.20/10).

Aynı maddenin 11. fıkrasında, "Bu maddede yazılı kurulların görev ve yetkileri ile yedek üyelerinin sayısı ve ne suretle göreve çağrılacağı parti tüzüğünde gösterilir" denilmiş, son fıkrasında da "siyasi partilerin, illerin merkez ilçelerinde teşkilat kurmaları hususunda ilçe teşkilatına ilişkin hükümleri uygulayacakları" ifade edilmiştir.

"Belde Teşkilatı, il ve ilçe merkezleri dışında belediye teşkilatı olan yerlerde kurulur"(m.7/2)."Belde teşkilatları ilçe başkanlığına bağlıdır.Bu teşkilatların seçim tarzı,kuruluş ve faaliyet şekil ve şartları, üye sayısı, il ve ilçe teşkilatlarıyla münasebetleri siyasi partilerin tüzüklerinde gösterilir"(m.7/3)."Şu kadar ki, belde teşkilatınınüye sayısı üçten az olamaz"(m.7/4).

"Teşkilatın Merkezleri" başlığını taşıyan 31. maddeye göre: "Siyasi partilerin merkez teşkilatı Ankara il merkezinde; il ve ilçe teşkilatları ilgili il ve ilçe merkezlerinde; belde teşkilatları ise, il ve ilçe merkezleri hariç olmak üzere, belediye teşkilatı olan yerlerde bulunur."

c. Türkiye Büyük Millet Meclisi Siyasal Parti Grupları

1982 Anayasası 95. maddesinin 2. fıkrasına ve SPK'nun 22. maddesinin ilk fıkrasına göre, siyasal partilerin,Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grup kurabilmeleri için en az yirmi milletvekiline sahip olmaları gerekmektedir.[8]

95. maddenin gerekçesi şöyledir: "...getirilen bir yenilik siyasi parti gruplarının en az 20 kişiden oluşmasının uygun görülmesidir.Siyasi parti gruplarının üye adedinin 10 kişiden 20 kişiye çıkarılmasının nedeni Meclisteki siyasi partilere istikrar ve tutarlık kazandırılması amacına yöneliktir."

Siyasal partilerin T.B.M.M. grupları SPK'nda şöyle düzenlenmiştir:

"Bir siyasi partinin grup kurduğu o partinin genel başkanlığı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına yazıyla bildirilir"(m.22/2)."Grup içyönetmeliği, gurubun kurulduğunun bildirildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde, grubunu oluşturan milletvekilleri tarafından hazırlanır. Bu içyönetmeliğin, milletvekillerinin salt çoğunluğu tarafından kabul edilmesi zorunludur.Bu şekilde hazırlanan içyönetmelik, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderilir"(m.23, f.1)."Grup içyönetmeliğine, parti tüzük ve programına aykırı hükümler konulamaz"(m.23/2).

"Bir siyasi partinin grup genel kurulu, o partinin milletvekillerinden oluşur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve başkan vekilleri, üyesi bulundukları siyasi partinin ve parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine katılamazlar.Ancak,

---

8 Anayasa Mahkemesine göre, "...siyasi parti grupları, içinde bulundukları meclislerin çalışmalarıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak üzere kurulan teşekküller olup, meclisler dışında bir parti grubunun varlığı düşünülemez." Bkz. E.1964 19, K. 1965/11, K.t. 2.3.1965, AMKD 3, s.43

yeniden milletvekili adayı olmaya ilişkin faaliyetleri bu hükmün dışındadır."(m.24)

"Her siyasi parti grubunda; kuruluşu, görev ve yetkileri grup içyönetmeliğinde belirtilen birer yönetim ve disiplin kurulu bulunur.

Grup disiplin kurulunun, hangi hallerde merkez disiplin kurulu ile bir arada çalışacağı, parti tüzüğünde gösterilir." (m.25)

"Partinin genel başkanı milletvekili ise parti grubunun da başkanıdır; değilse grup başkanı grup üyeleri arasından içyönetmelikte gösterilen yöntemle seçilir."(m.26)

SPK parti içi demokrasi açısından önem taşıyan iki hüküm getirmiştir.İlki, "grup genel kurulunda, seçimlere ait oylamalar ile milletvekillerini bağlayıcı nitelikteki konulara ilişkin kararların oylamalarının gizli oyla yapılacağı"dır(m.27). İkincisi, "Bakanlar Kuruluna veya bir bakana Türkiye Büyük Millet Meclisinde veya grupta grupta güven veya güvensizlik oyu verilmesi konusunda karar alma yetkisinin grup genel kuruluna ait" olduğudur(m.28).

B. Siyasal Partilerin Amaçlarına, Örgütlenme ve Çalışma Yöntemlerine İlişkin Sınırlamalar

1982 Anayasası'na göre, "Siyasi Partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır"(m.68/2, keza bkz. SPK m.4/1, c.1).Bu hükmün doğal sonucu olarak, "vatandaşlar,siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden çıkma hakkına sahiptir"(m.68/1, c.1, bkz. SPK m.6/1)."Siyasi partiler, önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler"(m.68/3, bkz.SPK m.5/2).

Siyasal partilerin serbestçe faaliyette bulunabilmeleri kural olmakla birlikte, 1982 Anayasası ve Anayasaya uygun olarak hazırlanan 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu", bu kuralı istisnasız olarak kabul etmemiş ve siyasal partilere bazı sınırlamalar getirmiştir.

1. Kurulması Yasak Partiler ve Siyasal Partilerin Amaçlarına İlişkin Yasaklar

1982 Anayasası 68. maddesinin 4. fıkrasında - ki bu fıkra hükmü 1961 Anayasası 57. maddesinin ilk fıkrasıyla hemen hemen aynıdır - "Siyasi partilerin tüzük ve programları,Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz" denilmektedir.

Bu anayasa hükmü incelendiğinde, siyasal partilerin faaliyetleri bakımından şu sınırlamaları getirdiği görülmektedir:[9]

a) Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü

Bu nokta, SPK'nun 80. maddesinde de açık olarak ifade edilmiştir. 80. maddeye göre, "Siyasi partiler, Türkiye Cumhu-

---

9 Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, 3.b. (Ankara:Yetkin Basımevi, 1993) s.68-69

riyetinin dayandığı Devletin tekliği ilkesini değiştirmek amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar."

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesi, "azınlık yaratılmasının önlenmesi" (SPK m.81), "bölgecilik ve ırkçılık yasağı" (SPK m.82) ve "eşitlik ilkesinin korunması" (SPK m.83) hususlarını da kapsamaktadır.

"Siyasi partiler;

a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.

c) Tüzük ve programlarının yazımı ve yayınlanmasında,kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçe'den başka dil kullanamazlar, Türkçe'den başka dillerde yazılmış pankartlar,levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar;bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından da yapılmasına kayıtsız kalamazlar.Ancak,tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür."(m.81)

"Siyasi partiler, bölünmez bir bütün olan ülkede, bölgecilik veya ırkçılık amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar."(m.82)

"Siyasi partiler, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemez ve faaliyette bulunamazlar."(m.83)

b) Demokratik devlet düzeni

Anayasada yer alan bu hüküm (m.68/4), SPK'nun "Demokratik devlet düzeninin korunması ile ilgili yasaklar" başlığını taşıyan 78. maddesinde açıklığa kavuşturulmuştur.

78. maddeye göre, "Siyasi partiler;

a) Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini; Anayasanın başlangıç kısmında ve 2 inci maddesinde belirtilen esaslarını; Anayasanın 3 üncü maddesinde açıklanan Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, diline, bayrağına, milli marşına ve başkentine dair hükümlerini; egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunun ancak, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanılabileceği esasını; Türk Milletine ait olan egemenliğin kullanılmasının belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamayacağı veya hiçbir kimse veya organın, kaynağını Anayasadan almadan bir Devlet yetkisi kullanamayacağı hükmünü;seçimler ve halk oylamalarının serbest, eşit, gizli, genel oy,açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılması esasını değiştirmek;

Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, dil, ırk, renk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak;

Amacını güdemezler veya bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar, başkalarını bu yolda tahrik ve teşvik edemezler.

b) Bölge, ırk, belli kişi, aile, zümre veya cemaat, din, mezhep veya tarikat esaslarına dayanamaz veya adlarını kullanamazlar.

c) Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamazlar ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.

d) Askerlik, güvenlik veya sivil savunma hizmetlerine hazırlayıcı nitelikte eğitim ve faaliyetlerinde bulunamazlar.

e) Genel ahlak ve adaba aykırı amaçlar güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.

f) Anayasanın hiçbir hükmünü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şeklinde yorumlayamazlar."

c) Cumhuriyet İlkesi

Bu ilke, monarşik partileri yasaklamaktadır.

d) Laiklik

Anayasanın 24. maddesinin son fıkrasında, "Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırmak veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlamak amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini ve din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz" denilmektedir.

SPK, Anayasanın bu hükmüne ek olarak, siyasal partilerin İnkilap kanunlarının hükümlerine aykırı amaç güdemeyeceklerini ve faaliyette bulunamayacaklarını; Atatürk'ün şahsiyet ve faaliyetlerini veya hatırasını kötülemek veya küçük düşürmek amacını güdemeyeceklerini; Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifeliğin yeniden kurulması amacını güdemeyeceklerini; siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapamayacaklarını; herhangi bir şekilde dini tören ve ayin tertipleyemeyecekleri veya parti sıfatıyla bu gibi tören ve ayinlere katılamayacakları ve Diyanet İşleri Başkanlığının genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasanın 136 ıncı maddesi hükmüne aykırı amaç güdemeyeceklerini hükme bağlamıştır.(m.84-89)

e) Sınıf veya zümre egemenliğinin yasaklanması

1982 Anayasası'nda, "Sınıf ve zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan siyasi partilerin kurulamayacağı" belirtilmiştir.(m.68, f.5)

68. maddenin gerekçesinde, "1961 Anayasasında, Anayasanın sağa ve sola ne oranda açık olduğu ilk yıllardan beri tartışma konusu olmuştur.Bu nedenle bu gibi tartışmalara son vermek için, Türkiye'de bundan böyle sınıf ve zümre esasını, komünizmi, faşizmi, teokrasiyi ve herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi esas alan siyasi partilerin kurulamıyacağını kabul etmiştir.

Türkiye'de demokrasinin bu sistemleri amaçlamadığı ve Türk Milletinin bu düşünceleri savunan sistemlere ihtiyacı olmadığı; Atatürk ilkeleri ışığında bir demokrasinin bu düşünceleri reddettiği sonucuna varılmıştır.Türk Milletinin bu düşüncelere dayanan sistemlerden uzak olan bir demokrasi ile daha rahat ve huzur içinde kendi birlik ve beraberliğini koruyacağı ve bağımsız kalacağı ve kalkınmasını yapabileceği sonucuna varılmıştır."

Söz konusu Anayasa hükmünün açıklık kazanması için egemenlik ve siyasal iktidar kavramları üzerinde durulmalıdır.

Soysal'a göre, "Ne 1961 Anayasası'nda, ne 1971 ve 1973 değişikliklerinde, ne de 1982 Anayasası'nda, sınıf gerçeğini ya da bunun iktidara yansımasını önleyici bir hüküm yok.Önlenen, bu iktidarın sınıf egemenliği kurmak yolunda kullanılması ve bir tek sınıfın bütün yetkili organlar eliyle kullanılabilecek olan egemenliği ele geçirerek öbür sınıfları egemenliğin kullanılmasına şu ya da bu biçimde katılmaktan alıkoyması, kendi durumunu sürekli ve değişmez kılmasıdır.Bu bakımdan, 'egemenlik' ve 'iktidar' kavramlarını birbirine karıştırmaktan kaçınmak gerek.Anayasanın 6. maddesinde belirtildiği gibi,

'Türk milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır.'İktidar, bu egemenliğin kullanılmasında, yetkili organlardan ancak bir bölümünü, yasama organını, hatta yasama organı içinde ancak hükümet partilerinin çoğunluğunu ve yürütme organını, hatta onun da ancak sorumlu kanadını, yani hükümeti anlatan bir kavram. Yetkili organlar arasında, meclis çoğunluğunun yönlendirebileceği yasama organından ya da hükümetin büyük ölçüde etkili olabileceği yürütme organından başka, Cumhurbaşkanı, Anayasa Mahkemesi, bağımsız mahkemeler gibi organlar da var.Ayrıca, yürürlükteki yasaların hepsi, iktidarın egemenlik tekelini bulundurmasına elverişli olarak biçimlendirilmiş değil.Dolayısıyla, 'iktidar'ın bir sınıfta bulunduğunu ya da bulunması gerektiğini söylemek, egemenliğin de bir sınıfta bulunduğunu ya da bulunması gerektiğini söylemek anlamına gelmez.Anayasanın olanak tanımadığı durum, devletin bir 'sınıf devleti'ne dönüşmesi, yani bütün yetkili organlarıyla, temel yasalarıyla ya da bu organlara ve yasalara egemen olan ana felsefesi ile bir tek toplumsal sınıfın tekeline geçmesidir.Bu,yalnız proletarya ya da işçi sınıfının egemenliğini değil, aristokrasi, burjuvazi, köylü gibi başka toplumsal sınıfların,ya da bunlar içindeki katmanların, Anayasadaki deyimle, 'zümre'lerin egemenliğini de kapsar.'Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz' ama, iktidar, bir süre için, kişiler önderliğindeki siyasal partilerin ve siyasal partiler yoluyla ağırlıklarını duyuran zümre ve sınıfların eline geçebilir."[10]

Teziç'e göre de, "Ülke ve millet bölünmezliği Devletin tek yapılı olduğunu, çok uluslu olmadığını ve partiler açısından da, Millet bütünlüğünü bozucu amaç güdülemiyeceğini, vatandaşlar arasında etnik farklılıkların, ayrı bir toplum oluşturarak, bunlarda ulusculuk bilinci yaratılarak, millet

---

10 Mümtaz Soysal, 100 Soruda Anayasanın Anlamı (İstanbul:Gerçek Yayınevi, 1986) s.184-185

bütünlüğünden ayrılmalarına yönelik amaç güdülemiyeceğini ifade etmektedir.

Sosyal sınıfların varlığını kabul eden bir devlette,örneğin emekçi sınıfın, sosyalist bir parti halinde örgütlenerek, çok partili siyasal hayatın kurallarını çiğnemeden, barışçı yollarla iktidara gelmesi ve bir sosyalist iktidarın ya da hükümetin ortaya çıkması 'bölünmezlik' ilkesine aykırı düşmeyecektir.Milli egemenlik anlayışında herhangi bir değişikliği öngörmeyen, egemenliğin yalnızca işçi sınıfına ait olduğu ilkesine sarılmayan bu tür sınıf partisinin kurulmasına, sosyal devlet anlayışında hiç bir hukuksal engel yok.Zaten 'sosyal devletle' 'sosyalist devlet' arasındaki farklılık da burada ortaya çıkıyor.Sosyal devlet, farklı sosyal sınıfların örgütlenerek, barışçı yollarla, seçimle iktidara gelmelerine olanak tanır.Böylece bir devlette, çalışan sınıflara dayanan sosyalist bir partinin, seçimlerde çoğunluğu elde ederek iktidara gelmesi sonucu ortaya sosyalist bir hükümet çıkar.Ama devletin egemenlik anlayışında bir değişiklik olmaz.Başka söyleyişle, çok partili demokratik bir siyasal hayatta, sosyalist bir partinin iktidarda olması sosyalist bir hükümete yol açar, ama devlet sosyalist bir devlet olmaz.Oysa sosyalist bir devlette egemenlik anlayışı farklı bir temele dayanır: Sosyalist devlette egemenlik yalnızca emekçi sınıflara aittir, siyasal iktidar yolu bunun dışında kalan sınıflara kapalıdır.

Bu bakımdan, belli bir sosyal sınıfa dayanan partilerin, çok partili siyasal hayatın oyun kurallarına bağlı kalmak şartıyla, iktidara geçmesi 'bölünmezlik' ilkesine aykırı değildir.Bu tür partilerin iktidarı kullanmaları sınıf egemenliğini doğurmaz."[11]

Dolayısıyla, Anayasanın 68. maddesi 5. fıkrasında (keza SPK'nun m.78-c bendinde) yasaklanan, sınıf esasına dayanan parti değil, sınıf egemenliği amacını güden partidir.

---

11 Erdoğan Teziç, Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler) (İstanbul:Gerçek Yayınevi,1976) s.155-156

Ayrıca, Anayasanın "Siyasi partilerin uyacakları esasları" düzenleyen 69. maddesinin 1. fıkrasında da "Siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar; Anayasanın 14. maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar; çıkanlar temelli kapatılır" denilerek 68. maddedeki genel sınırlama sebeplerine, 14. maddedeki sınırlama sebepleri de dahil edilmiştir.

Özbudun'a göre, "bu gereksiz bir tekrardır.Çünkü 14. maddenin kapsadığı bütün hususlar, 68. maddenin 4 ve 5. fıkralarında yer almıştır."[12]

2. Siyasal Partilerin Örgütlenmesine Getirilen Sınırlamalar

a) Yurtdışında Örgütlenme Yasağı

1982 Anayasası 68. maddesinin 6. fıkrasında,siyasal partilerin yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamayacakları belirtilmiştir.

Bu fıkra hükmü, maddeye,M.G.K. Anayasa Komisyonu'nun sonradan yaptığı bir ilavedir.1961 Anayasası'nda bu türden bir hüküm yer almamaktadır.

b) Yan Kuruluşlar Yasağı

68. maddenin 6. fıkrası şöyle devam etmektedir; "...kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremez, vakıf kuramazlar."

Bu hüküm de, M.G.K. Anayasa Komisyonu'nun maddeye bir ilavesidir.1961 Anayasasında bu türden bir hüküm yer almamaktadır.

---

12 Ergun Özbudun, A.g.e., s.69

c) Başka Kuruluşlarla Siyasi İşbirliği ve İlişki, Maddi Yardım Yasağı

69. maddenin 2. fıkrasına göre, "Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler,sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar.Bunlardan maddi yardım alamazlar."(Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu, son cümleyi, "maddi ve manevi yönlerden güçbirliği yapamazlar" şeklinde düzenlenmişti.)

1961 Anayasası'nda görülmeyen bu düzenlemeyle ilgili olarak 69. maddenin gerekçesinde şu ifade yer almaktadır:

"1961-1980 dönemindeki uygulamada siyasi partilerin faaliyetlerinde kendilerine destekçi dernekler, sendikalar, vakıflar, mesleki kuruluşlar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğinde mesleki kuruluşlar ve bunların üst kuruluşlarıyla çeşitli kuruluş ve birlikler bularak bunları kendi politikalarına alet ettikleri veya onların etkisi altında kaldıkları görülmüştür.

Bunları önlemek için siyasi partilerin kendi politikalarını yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernek, sendika, vakıf, kooperatif ve diğer kuruluşlarla maddi ve manevi yönlerden güçbirliği yapmamaları esası kabul edilmiştir."

69. maddenin 8. fıkrasında da, "Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı ülkelerdeki dernek ve gruplardan herhangi bir suretle ayni ve nakdi yardım alamazlar, bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiye'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar.Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden siyasi partiler de temelli kapatılır" denilmiştir.

1982 Anayasası 68. maddesinin 6. fıkrası, 2820 sayılı SPK'nun 79-b ve 91. maddelerinde, 69. maddesinin 8. fıkrası ise SPK'nun 79-c ve 92. maddelerinde tekrarlanmıştır.

Kenan Evren bu konuyla ilgili görüşlerini, Anayasayı tanıtma programı gereğince yaptığı konuşmada şöyle dile getirmektedir:

"Yeni Anayasamızın vatandaşlarca meydana getirilecek bütün teşekküller için kabul ettiği bir ilke vardır.İster parti, ister dernek, ister sendika, ister okul, ister meslek teşekkülü olsun, her teşekkül kendi maksat ve gayesine uygun ve bahusus görev alanı içinde kalacaktır.Yani parti partiliğini, dernek dernekliğini, vakıf vakıflığını, sendika sendikalığını bilecektir.Dernek kılıfında parti, parti kılıfında dernek,sendika kılıfında meslek teşekkülü ve vakıf kılıfında başka bir teşekkül olmayacaktır.Siyaset yapmak, siyasi partilerin ehliyeti dahilinde ve onlara aittir.Siyasi parti mahiyet ve hüviyetinde olmaksızın ve siyasi partilerin tabi bulunduğu düzenlemeler içinde ve bir siyasi parti statüsünde olmaksızın hiçbir kurum siyaset yapamaz.Nitekim, siyasi partiler de sendikacılık, dernekçilik yapamayacaklar; meslek teşekkülü veya vakıflara ayrılan işlere girişemiyeceklerdir.Herkes kendi çerçevesi içinde işleyecektir.Böylece her teşekkül kendisinin ne olduğunu bilmiş olacaktır.(...) Yine yeni Anayasamıza göre, siyasi partiler yabancı devletlerden, milletlerarası sendika, dernek ve gruplardan herhangi bir suretle emir, talimat ve mali yardım alamazlar.Bu ecnebi teşekküllerin kararıyla hareket edemezler.Aksi takdirde yabancı bir kuruluşun emri ve diktası altına giremezler.Milletler arası anlaşma, ancak devletler arasında olur.

Yine bu Anayasaya göre, siyasi partiler kadın kolu,gençlik kolu ve benzeri ayırımcılık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremezler ve yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamazlar.Ne demek gençlik kolu, kadın kolu? O zaman bir de ihtiyar kolu, orta yaşlı kolu kurulsun.Böyle şey olur mu?

Daha genç yaşta, lise çağında çocukları alıyorlar,parti-

lere sokuyorlar, onları birer militan gibi etrafa dağıtıyorlar..."[13]

Anayasanın ve SPK'nun bu hükümlerine ilişkin şu görüşler de ifade edilmektedir:

"SPK'nun 'Siyasi Partilerle İlgili Yasaklar' başlığını alan dördüncü kısmının 'Çeşitli Yasaklar' bölümünde yer alan 91. ve 92. maddeler siyasi partilerin toplumla ilişkilerini zedeleyici bir özellik taşımaktadır.Çağdaş demokratik sistemlerde siyasi partilerin üstlendikleri fonksiyonlar düşünülürse bu hükümler siyasi partilerin fonksiyonlarını bütünüyle yerine getirememelerine yol açıcaktır.

Özbudun, 'Modern siyasal sistemlerde partilerin gördükleri başlıca fonksiyonlar' arasında saydığı 'menfaatlerin birleştirilmesini' çeşitli kişi, grup ve kuruluşların siyasal sistem karşısındaki isteklerinin genel siyaset alternatiflerine dönüştürülmesi olarak tanımlamaktadır.

Anayasanın 33 ve 52. maddelerinde düzenlenen dernek ve sendikaların siyasi faaliyet yasağı gözönüne alındığında,toplumun örgütlenmiş kesimlerinin siyasi kararların alınmasına nasıl ve hangi yolla katılacağı tartışma konusudur. Siyasete katılma sadece seçimlerde oy verme olarak değerlendirilmektedir."[14]

"Toplumun,kollektif sosyal ve siyasal canlılık ve faaliyet türleri arasında olması gereken temaslara da son verilmek istenmiştir.Dernek, sendika ve parti üçgeni içinde bulunması pek doğal olan 'işbirliğinin' ortadan kaldırılmak istenmesi, her biri ayrı kompartımanlara hapsedilmiş toplum kesimleri arasında dirsek temasının bile istenmediğini göstermektedir."[15]

---

13 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Yeni Anayasayı Devlet Adına Resmen Tanıtma Programı Gereğince Yaptıkları Konuşmalar (24 Ekim-5 Kasım 1982) (Ankara:T.B.M.M. Basımevi, 1982) s.41-42

14 Naz Çavuşoğlu, A.g.e. , s.35

15 Bülent Tanör, "1982 Anayasası ve Özgürlük", Yeni Gündem Dergisi/Demokrasilerde Eki-2, 1985

"Depolitizasyon yaklaşımı burada da uygulanmış, siyasal partilerin ikincil örgütlerle ve baskı gruplarıyla ilişkileri yasaklanmıştır.Partiler, 'politikalarını yürütmek ve güçlendirmek amacıyla' dernekler, sendikalar, vakıflar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıyla 'maddi ve manevi' yönlerden güçbirliği yapamazlar.Oysa,siyasal partilerin varlık nedeni ve temel işlevi budur.Çagdaş demokrasi kuramında ikincil örgütlerin kanalize ettiği grup çıkarlarını siyasal partiler bütünleştirir, temsil eder ve 'politikalarını yürütmek ve güçlendirmek amacıyla' bunların toplu oylarını almaya çalışırlar."[16]

3. Siyasal Partilerin Çalışma Yöntemlerine Getirilen Sınırlamalar

a) Özgürlükleri Kötüye Kullanamama

1982 Anayasası 69. maddesinin ilk fıkrasında, "Siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar; Anayasanın 14. maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar; çıkanlar temelli kapatılır" denilmektedir.

69. maddenin ilk fıkrasında gönderme yapılan 14. madde şöyledir:

"Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk,din ve mezhep ayırımını yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

16 Taha Parla, Türkiye'nin Siyasal Rejimi (İstanbul:Onur Yayınları, 1986) s.66

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler,kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şeklinde yorumlanamaz."

14. maddenin ilk fıkrasında yer alan "Bu amaçla kullananlar, kötüye kullandıkları o hak ve hürriyeti kaybederler. Hak kaybı hükmü mahkemelerce verilir" şeklindeki Danışma Meclisince kabul edilen hüküm, M.G.K. Anayasa Komisyonunca değiştirilmiştir.

M.G.K. Anayasa Komisyonu'nun değişiklik gerekçesinde şöyle denilmektedir:

"...Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasının 18 inci maddesinde buna benzer bir hüküm yer almaktadır.Ancak Federal Almanya Cumhuriyet Anayasasının 18 inci maddesinde temel hak ve hürriyetlerin tamamı için değil, bazı temel hak ve hürriyetler sayılmak suretiyle ve bunların hür demokratik temel düzene karşı kullanılması halinde kaybedileceği; hakkın kaybına ve bunun ölçüsüne Federal Anayasa Mahkemesinin karar verebileceği şeklinde düzenleme yapıldığı görülmüştür.Danışma Meclisinde kabul edilen madde metninde, temel hak ve hürriyetlerin tümü için böyle bir hüküm getirilmiş ise de, bazı temel hak ve hürriyetlerin özellikleri itibarıyla kaybının söz konusu olamayacağı bir gerçektir.Kaldı ki, Türk Anayasa Hukukunda da bugüne kadar böyle bir sisteme yer verilmediği gibi,temel hak ve hürriyetleri bu madde hükümlerine aykırı biçimde kullananlar, ceza kanunlarının hükümlerine göre tecziye edilebileceklerinden anılan hüküm madde metninden çıkarılmıştır. Maddede yapılan diğer değişiklikler ise redaksiyon niteliğindedir."

b) Parti İçi Demokrasiye Uyma

Anayasanın 69. maddesinin 3. fıkrasında, "Siyasi partilerin parti içi çalışmalarının ve kararlarının, demokrasi esaslarına aykırı olamayacağı" belirtilmiştir.

Parti içi demokrasiyi güvence altına almayı amaçlayan bu fıkranın, SPK'ndaki düzenlenişi şöyledir:

"Madde 93 (Parti İçi Çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uygun Olma Zorunluluğu:) - Siyasi partilerin parti içi çalışmaları, Parti yönetimi, denetimi, parti organları için yapılacak seçimler ile parti genel başkanlığınca genel merkez organlarınca ve parti gruplarınca alınan kararları ve yapılan eylem ve işlemleri parti tüzüğüne parti üyeleri arasındaki eşitlik ilkesine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz."

Araslı'ya göre, çoğu kez parti genel merkezinin görüşleri ile bölgesel yöneticilerin görüşleri ve çıkarları karşı karşıya gelmektedir.Bu görüş ve çıkar çatışmalarında genellikle sözünü geçiren tarafın lider kadrosu olduğunu belirten Araslı, bunun büyük ölçüde demokratik örgütler içersindeki oligarşik eğilimlere bağlanabileceğini ifade etmektedir.[17]

Siyaset Bilimi yazını içersinde, önemle üzerinde durulan bu konu, özellikle Ostrgorsky ve Michels tarafından incelenmiştir.[18]

Ostrogorsky, "Siyasal partiler demokrasiye yaklaştıkları ölçüde, siyasi ilişkilerini ilerici bir şekilciliğe sürüklemişlerdir.Demokrasi bütün vatandaşların faal katılmasını şart koşmaktadır.Oysa ki, geniş kütleler yaradılış itibarıyla pasiftirler.Bu durum, partinin içinde sevk ve idare makamında

---

17 Oya Araslı, Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı (Ankara: A.ü. Hukuk Fakültesi Yayınları,1972) s.67

18 Bkz. Mosei Ostrogorsky,Democracy and the Organization of Political Parties (New York:Mac Millan, 1902) and Roberto Michels, Political Parties:A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy (New York:The Free Press, 1962)

olanların, gruplaşmasına ve bütün kararların bu azınlık tarafından alınmasına yol açmaktadır" sözleriyle görüşlerini özetlemektedir.[19]

"Michels ise, bütün büyük ve karmaşık örgütlerde küçük bir yönetici azınlığın kendi iktidarını sürekli kılmak eğiliminde olduğuna ve yönetilenlerin çoğunluğu tarafından bu grubun denetlenmesinin olanaksızlığına işaret eder.Michels'e göre oligarşi eğilimi parti örgütünün büyümesi ile doğru orantılıdır.Örgüt büyüdükçe çoğunluğun siyasal karar alma sürecine doğrudan katılması, yani kendi kendini yönetmesi,teknik bakımdan olanaksız hale gelir.Üstelik, örgütün genişlemesi ile ortaya çıkan yönetim sorunları, uzmanlaşmayı zorunlu kılar,özel eğitim ve bilgi gerektirir.Üyelerin çoğunluğu ise bu yeteneklerden yoksundur.Dolayısıyla örgüt büyüdükçe teknik bakımdan çok daha etkili ve verimli olan hiyerarşik bir yapıya bürünür.Oligarşik bir sistemde, liderlerin her zaman kitlelerin çıkarlarını korumalarını beklemek hatalıdır. Yüksek kademe yöneticileri bir seçkinler grubu oluşturduğu sürece, kendi istemlerini çoğunluğun çıkarı için feda etmeleri beklenemez.

Michels, yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı, ne kadar güçlü bir biçimde iddia edilirse edilsin hiçbir siyasal parti örgütünün demokratik olamayacağını öne sürmektedir. Diğer bir deyişle, her örgüt veya siyasal parti ufak bir azınlığın aldığı kararlarla yönetilmektedir.Bu azınlık dışında kalanların önemli kararlara etkide bulunması olanaksızdır."[20](Oligarşinin Tunç Kanunu)

SPK, parti teşkilat kademelerinde oligarşik eğilimleri önleyebilmek için parti genel başkanının 3 yıl için seçileceğini (m.15/2), yanı sıra il ve ilçe başkanlarının da 3 yıl

---

19 Oya Araslı, A.g.e. , s.67

20 Arsev Bektaş, Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi CHP ve AP (1961-1980) (İstanbul:Bağlam Yayınları,1993) s.15-16

için seçileceklerini öngörmüştür.(m.19/6, 20/10)

Siyasal partilerin demokratik bir iç düzene sahip olmalarının ilk koşulu, parti iradesinin tabandan tavana doğru oluşmasını sağlayacak bir örgüte sahip olmalarıdır.Bu nokta da özellikle "ocak- bucak örgütlerinin yasaklanması ve yasaklama kararının sonuçları" üzerinde durulacak, ayrıca siyasal partilerin adaylarını tespit etmek için kullandıkları usullere de değinilecektir.

aa) Ocak-Bucak Örgütlerinin Yasaklanması ve Yasaklama Kararının Sonuçları

27 Mayıs 1960 harekatından sonra 4.7.1960 tarihinde kabul edilen ve 6.7.1960 tarihinde yayınlanan 8 sayılı kanunla "siyasi partilerin il ve ilçe merkezleri dışında her ne adla olursa olsun örgüt kurmaları" yasaklanmıştır.1965 tarihli SPK nun 17. maddesinin 2. fıkrasında da yasaklama benimsenmiştir. 1983 tarihli SPK da aynı anlayışı sürdürmüştür.(Bkz. m.7)

İsmet İnönü, siyasal partilerin ocak-bucak örgütlerinin kaldırılmasına ilişkin düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

"...İlgayı (yasaklamayı) icap ettiren başlıca sebep ocak ve bucak başkanları ve mensuplarının, memurlar üzerinde yaptıkları baskılar ve vatandaşın en küçük tabakalarına kadar ayırıcı tesirleri gibi unsurlar zikrolunabilir.Onun yanında ocak ve bucaklar, teşkilatlarını siyasi partinin mahdut bir zümresinin terkibi şeklinden kurtarıp, geniş halk tabakasına maletmişlerdir.Bundan daha ehemliyetli olarak, memleket meselelerinin ve devlet idaresi düşüncesinin vatandaş topluluklarının dertleri ve istekleri çerçevesinin dışında kalmış olan geniş halk kitlesini siyasi terbiyenin içine almış, memleket meseleleri ile en küçük vatandaşı ilgilendirmiştir.Ocak ve bu-

caklarda vatandaşlar bir siyasi mektepte olduğu gibi alışmış ve yetişmişlerdir.Merkezi idarenin doğru yoldan ayrılması ihtimalinde, murakabenin köylere kadar şümullu ve tesirli bulunması en büyük teminattır.(...) Memurlar üzerinde müdahaleler çok zararlıdır.Partizan tesir ve partizan idare dediğimiz esasen budur.Amma, bunun sebebi ve mesulü, ocaklar ve bucaklar değildir.Devlet Reisi ve Büyük Millet Meclisi Reisinden başlayan bir partizanlığın zararı ocak ve bucakların bulunmaması ile telafi olunamaz.(...) Ocaklar ve bucakların lağvının siyasi hayatımızın bu ilk gelişme devrinde doğru olmayacağı kanaatindeyim.Görülen mahzurlar ciddi değildir ve tedavileri büyük idare merkezlerinin tutumuna bağlıdır."[21]

Devlet Başkanı Cemal Gürsel ise, İnönü'nün açıklamalarına karşılık olarak şunları söylemiştir:

"Sayın İnönü'nün söylediği faydalar hasıl olmamıştır,kanaatindeyim.Ocaklar ve bucaklar yüzünden köyler, nahiyeler kanlı şekilde ikiye bölünmüş, iki taraf camilerini, kahvelerini birbirinden ayırmışlar, hatta birbirinden kız alıp vermemeye başlamışlardır.Biz memleketteki ve bilhassa köylerde,bucaklarda son haddine varmış olan huzursuzluğu ortadan kaldırmak gayesiyle bu kanunu çıkardık.Partiler garptaki gibi, bizde de gelişmiş olsalar, siyasi terbiye o merhaleye varmış bulusa bu teşkilatın zarar değil, belki faydası olabilirdi.Amma bence, bugün memleketimizde zararları daha galiptir.Maamafih, partiler özlediğimiz seviyeye gelince bu kayıtlar elbette kaldırılabilir."[22]

Bülent Ecevit de yasaklama kararının sonuçları konusundaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

"Ocaklar bucaklar kapatıldıktan sonra ne oldu? 30 bin nüfuslu bir küçük ilçede de bir milyon nüfuslu bir büyük ilçede de bir avuç parti yöneticisine kaldı bütün iş...

Örneğin, bir partide 30 bin nüfuslu bir ilçeden onbir kişilik bir yönetim kurulu sorumluysa, 500 bin veya bir mil-

---

21 Cumhuriyet, 6 Temmuz 1960
22 Cumhuriyet, 10 Temmuz 1960

yon nüfuslu ilçeden onbir kişilik bir yönetim kurulu sorumluydu artık...

Örgütün ocaklardaki bucaklardaki kökleri kesilince, bütün yan kuruluşlar da canlılığını ve gerçekliğini yitirdi.

Onbinlerce, hele yüzbinlerce nüfuslu ilçelerde, onbir kişi nereye yetişebilirdi? Çevrede oturanları nasıl tanıyabilir, halkın nabzını nasıl yoklayabilir, köylerde mahallelerde neler olup bittiğini nasıl izleyebilirdi? Bırakınız halkı tanımayı, kendi üyelerini bile tanımayaz, kendi üyelerinin bile ne yapıp ne yapmadıklarını izleyemez duruma geldi parti yönetimleri.

Partiler, köksüz kalmış ağaçlar gibi kurumağa başladılar. Boşlukta kaldılar.Toplumla ilişkileri gitgide kesildi.

Delege seçimlerini kapalı odalarda masa başında yapmak gitgide adet haline gelmeye başladı.Parti içi seçimler inandırıcılığını yitirdikçe, partiler toplumdaki saygınlıklarını ve etkilerini de yitirir oldular.

Halk, özellikle gençlik, yönetimine veya seçimlerine katılamadığı, çalışmalarına katkıda bulunamadığı ve herhangi bir şekilde denetliyemediği partilerden gitgide soğuyup, ya siyaset dışı kalmağa, buna zorlanmağa başladı. O arada, yasal kurallardan saparak siyaset yapma eğilimi de yaygınlaştı."[23]

Mümtaz Soysal'a göre ise,

"...ocaklarla bucakların kapatılışı, partileri ilçe düzeyinin altında herhangi bir örgütlenme zincirinden yoksun bıraktığı için, önseçim gibi mekanizmalar kurulduğu zaman delege seçimine nereden nasıl başlıyacağımızı kestirememiş, bu yüzden kemiksiz ve belirsiz üyelik ortamında pazarlıkların en çirkini sürdürmek zorunda kalmıştır.Oysa, mahalle ve semtlerden başlayıp merkeze kadar yükselen düzgün bir piramit yapısı, yalnız delegelerin belirlenmesinde değil, kararların alınmasında ve halktaki özlemlerin yukarılara aktarılmasında da açıklık sağlıyabilirdi.

Ayrıca, ocak ve bucak tabanına dayanmayan,oralardan güç

---

23 Bülent Ecevit, "Ocağı Söndürülen Demokrasi", Arayış Dergisi, 9 Mayıs 1981, Sayı 12, s.6

alamayan politikacı tipi, ilçelerden ve illerden başlayıp merkeze kadar, yöneticiler karşısında ezik ve güçsüz düşen, sürüklenen, gerektiğinde 'hayır' diyemeyen bir insan olmuştur.Eğer 'lider sultaları' ortaya çıkmışsa, bu biraz da politikacılarımızın tutunabilecekleri yerel dalları kesişimizdendir.

Daha da korkuncu, ocak ve bucak örgütlerinin kaldırılışıyla ortaya çıkan boşluk, görünürdeki partiler dışında yasa dışı örgütlerce ya da yasal partilerin çeteleşmiş silahlı kollarınca doldurulmuştur.'Kurtarılmış bölgeler' şu ya da bu terör grubunun pençesine düşmüş mahalleler ve semtler,parti örgütlenmesinin bulunmadığı, halk yığınlarıyla Ankara'daki insanlar arasında sağlam iletişim yollarının kurulamadığı dönemlerin ürünüdür."[24]

Asaf Savaş Akat ise görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

"Türkiye'de siyasi partilerin halkın doğrudan katılım ve denetimine kapatılmaları arayışı yeni, yani 12 Eylül rejimine özgü değildir.27 Mayıs'ın ürettiği 1961 Anayasası Türk siyasi hayatına en büyük hasarı yapacak kısıtlamaların öncüsüdür.1950'li yıllarda Türkiye'nin yaşadığı yoğun politikleşmenin büyük ölçüde Demokrat Partiye kanalize olması, sivil-asker bürokrat kesimi CHP'ye rakip partilerin büyük kütle nezdindeki örgütlenme olanaklarını engelleme arayışlarına itmişti.Bulunan çözüm, siyasi partilerin ilçe'den ufak idari birimlerde örgüt kurmalarını yasaklamak oldu.Böylece, 1946 yılında çok partili rejime geçişle birlikte büyük canlılık yaşayan ocak ve bucak teşkilatları kapatıldı.

Masumane gibi duran bu küçücük karar, aslında siyasi partileri sivil toplum örgütleri olmaktan çıkarmayı,yani onları siyasi toplumun ve böylece merkez bürokrasisinin denetiminde tutmayı amaçlıyordu.1960'lardan başlayarak Türk siyaset hayatının toplumdan kopmaya başlaması, paralelinde parti içi siyaset yaşamında hızlanan bir ahlak bunalımının be-

---

24 Mümtaz Soysal, "Ocak ve Bucak", Milliyet, 8.12.1982

lirmesi, giderek seçmen-teşkilat/teşkilat-yönetici/yönetici-lider arasında köprülerin atılması, hep ocak-bucak yasaklarının sonucudur.Bir kere parti ile seçmen kütlesi arasındaki organik bağ kopunca, parti-içi iktidar mücadelesi hızla küçük azınlıkların eline geçmiş ve yozlaşmıştır.Herşeyin iktidar için mübah kabul edildiği bir kördöğüşü parti içi demokrasinin yerine geçmiştir.

Nedir bugün gelinen nokta? Parti üyelerinin önemli bir bölümü naylon üyelerdir ve tüm partililer bunu bilmektedir. Halbuki, partiye gönül vermiş pek çok insan hizip hesapları ile yeri ve sırası geldiğinde üyelikten silinmektedir. Parti içi seçimlerde sandık çalmak, üyelere duyuru göndermemek,sahte oy kullanmak yaygındır.Bunu yapanlar utanmazlar,hatta yanlış bir iş yaptıkları kanısında değillerdir.Daha yukarı çıkarsak, üst parti örgütleri seçimle gelmiş alt örgütleri görevden almaktan ve yerlerine kendi adamlarını atamaktan çekinmezler.Tüzük maddeleri kolayca çiğnenir ve atama ile gelen yönetimler üyelik ve delege operasyonunu tamamlayıncaya kadar,icabında aylarca görevde tutulurlar.Önseçimlerin bütün partililerin katılacağı bir şekilde yapılması gerekirken, merkez yoklamasına gidebilir.Bu listeyi uzatabiliriz.Bütün partililer,parti içinde ahlakın ve hukukun değil, sahtekarlığın ve zorbalığın hüküm sürdüğünü pekala bilmektedirler."[25]

Ersin Kalaycıoğlu'na göre de,

"Siyasal katılma çoğalırsa, siyasi istikrar bozulur diye düşünüldü.Ama tam tersi olur.Partilere katılımı kısıtlarsanız, siyasette boşluk olmayacağı için o alanlarda illegal örgütler faaliyet gösterirler.Üstelik bunlar denetlenemez de...İlçenin daha altında örgütlenme birimi olmadığından bu pek çok insana uzak kalıyor ve ilçe örgütleri ufak grupların etkisi altına giriyor.Örneğin birçok Avrupa kentinden kalabalık Bakırköy de, delegelere bakıyorsunuz, bir kişinin yakın arkadaşları, akrabaları, filan.Kimin delege olacağını bunlar tespit ediyor. Ka-

---

25 Asaf Savaş Akat, Sosyal Demokrasi Gündemi, (istanbul: Armoni Yayıncılık, 1991) b.165-166

tılımı engellcdiğiniz için o semtten kimse gidip bunlar kimdir, nedir, diye hesap soramıyor, civarın insanı olayın içinde yer alamıyor.Sonuçta bu yasa Türkiye'de demokrasinin yerleşmesini zorlaştırıyor."[26]

Ocak-bucak örgütlerinin kaldırılmasını savunan görüşleri de şu fikirler etrafında toplayabiliriz:[27]

- Anayasamız, siyasal partilerin mali denetimini Anayasa Mahkemesine bağlamak suretiyle bir külfet getirmiştir.Bir ünite olan ocak idare heyetlerini parti kuruluşlarının alt kademesi olarak kabul ettiğimiz takdirde, bu idare heyetlerinin kendilerine göre gelir ve giderleri olacaktır.Türkiye'de 40 binden fazla köyde teşkilatı olan bir partinin hesap vermesi kolay değildir.

- Ocak-bucak teşkilatının kaldırılması ile 40 bin köye levha, bayrak, tüzük, yönetmelik gönderilmesine lüzum kalmamakta, ocak-bucak teşkilatlarının merkezlere yükleyeceği mali külfet bertaraf edilmekte, özellikle küçük partilerin mali yükleri hafiflemiş olmaktadır.

- Ocak-bucak örgütü, halkın gerçek ihtiyaçlarını saptayamamakta ve bunları temsil edememektedir.

- Ocak-buçak örgütlerinin kaldırılmasıyla, siyasal partilerin birbirleriyle toplumun en ufak üniteleri içinde zararlı bir yarışa girmeleri önlenmiş olmaktadır.Köylerimizin kahvelerini ayıracak, selamlaşmayacak kadar husumet cepheleri haline geldiklerini acı tecrübeler göstermiştir.

13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı SPK'nun, "Siyasi Partilerin Teşkilatı" başlığını taşıyan 5. maddesinde, siyasal partilerin köy ve mahallelerdeki teşkilatlarının, parti tüzüklerinde öngörülen "görevliler ile yardımcı kuruluşlardan" ibaret olduğu belirtilmiştir.Aynı kanunun 17. maddesinde ise;

---

26 Aktüel Dergisi, 5-11 Eylül 1991, Sayı 9, s.114-115

27 Kudret Bosuter, Türk Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi (Ankara:Ulusal Basımevi, 1969) s.76-77

"Köy ve mahalle muhtarlık bölgelerinde partiye kayıtlı bulunan parti üyeleri, parti tüzüğü öngörmüşse, muhtarlık bölgesindeki parti işlerinin yürütülmesi için, bir parti görevlisi ile bir de yedeğini, parti tüzüğüne göre seçerler.

Siyasi partiler, yukardaki fıkrada öngörülen parti görevlisinden başka, bucaklarda ve köy veya mahalle muhtarlık bölgelerinde herhangi bir ad altında teşkilat kuramazlar." denilmiştir.

Bosuter'e göre, "Parti görevlisi, kanun hükmünden de anlaşıldığı üzere, üst kademeleri etkileyecek bir organ, hatta bir bölge temsilcisi olmayıp, muhtarlık çevresinde parti işlerini yürütmekle görevli bulunmakta ve yapılan seçim,üst makamların emrine, parti işlerinin yürütülmesinde muhatap olacakları bir şahsı tahsis etmekten başka bir anlam taşımamaktadır.

İster tayinle, ister seçimle tesbit edilmiş osun,fonksiyonu sadece bölgesinde oy pusulalarını dağıtmak ve nihayet kayıt yapmaktan ibaret kalan görevlinin, 5 inci maddenin kapsamına alınmış olması, muhtarlık bölgelerine siyasi teşkilatlanma hakkının tanındığı yolunda, aldatıcı bir görüntü vermekten öteye gidememektedir."[28]

Buna karşılık Abadan ise, "... partilerin teşkilatı,merkez organları ile il ve ilçe teşkilatlarından ve parti tüzüklerinin köy ve mahallelerde öngördüğü görevliler ile yardımcısı kuruluşlar ibaresi eklenmiş, böylece fiili olarak ocak-bucak teşkilatının yerini tutbilecek bir kadro imkanı sağlanmıştır" demektedir.[29]

22 Nisan 1983 tarih ve 2820 sayılı SPK ise "muhtarlık bölgelerinde parti görevlisi" kavramına da yer vermemiştir.

---

28 Kudret Bosuter, A.g.e. , s.78

29 Nermin Abadan, Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili (Ankara: A.Ü. SBF Yayınları No:202-184, 1966) s.25

Özbudun'un "Parti Örgütleri ve Seçime Katılma" üzerine yaptığı araştırmanın sonuçları dikkate değerdir.

Özbudun, "Türkiye'de, seçime katılma oranının en yüksek olduğu köyler, 1960 öncesinde bir siyasal parti ocağına sahip bulunmayan köylerdir.Örneğin 1969 seçimlerinde,parti ocağı bulunan köylerden ancak %4.7'sinin %90'ı aşkın bir katılma oranına ulaşmasına karşılık,parti ocağı bulunmayan köylerin %21.4 ünde %90 üzerinde katılma oranı elde edilmiştir.(...) Diğer bir deyimle, az gelişmiş köylerde yüksek oranda seçime katılma, siyasal parti eylemlerinden geniş ölçüde etkilenmenin,yani 'siyasallaşmanın' bir sonucu olarak görünmektedir.Siyasal parti eylemlerinden uzak olan köylerde yüksek katılma oranları, bu bölgelerdeki mobilize katılmanın güçlü bir kanıtı olarak kabul edilebilir" demektedir.[30]

Huntington, bir toplumda, eğer toplumsal devingenlik (mobilizasyon) oranı ve siyasal katılmanın oranı yüksek;siyasal örgütlenme ve kurumsallaşma derecesi düşükse,sonuçta siyasal istikrarsızlığın ve düzensizliğin ortaya çıkacağını belirtmektedir.[31]

Kabasakal'a göre, bu açıdan bakıldığında,"Siyasal partilerin ocak ve bucak örgütlerinin kaldırılmasıyla Türkiye, siyasal katılmayı ve demokratik rejim içinde bilinçli eylemi sağlayan önemli bir araçtan yoksun kalmıştır.(...) Yasa siyasal partilerin kendi siyasal doğrultularının gereği olarak, farklı biçimde örgütlenme olanaklarını kısıtlamıştır.Bu yüzden de siyasal partiler, ekonomik ve toplumsal gelişmeye koşut olarak artan siyasal katılmayı, çoğulcu demokratik düzen içinde rejimi güçlendirecek biçimde yönlendirme olanağını büyük ölçüde yitirmişlerdir."[32]

---

30 Ergun Özbudun, Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma (Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No:363,1975) s.153

31 Samuel H. Hungtington, Political Order in Changing Societies, Yale University Press, 1968 s.5,55'den aktaran Mehmet Kabasakal, A.g.e. , s.236

32 Mehmet Kabasakal, A.g.e. , s.236

bb) Parti Adaylarının Tespiti

"Parti adaylarının; parti liderlerince, parti yöneticileri ya da onların seçtiği delegelerce veya parti üyelerinin tamamınca seçilmesi (ki bu sonuncusu, parti üyesinin belli bir süre partiye kayıtlı bulunması, üye aidatı ödemesi, çeşitli parti edimlerini yerine getirmesi gibi kayıtlamaları içermesine karşın, en demokratik usül olarak nitelendirilmektedir -parti örgütünce tespit-) yanında, karma sistemde söz konusudur (adayların parti liderleri tarafından seçilmesi ve adayların parti örgütünce seçilmesi usullerinin sentezi).Bu karma sistemlerde, parti tüzükleri ve yönetmelikleri ile, yöneticilere parti örgütünün seçtiği adayları veto etme yetkisi tanındığı gibi; parti örgütüne de, yöneticilerin seçtiği adayları veto etme yetkisi tanınmıştır. Ayrıca partinin bütün ülke çapında aday sayısının belli bir yüzdesini merkezden aday göstermesi usulü de, bu karma sistem içinde düşünülmelidir.Adayların tespitinde üçüncü sistem, parti taraftarlarınca seçim usulüdür (ABD).Bu sistem aday tespitini, hem parti üyelerine vererek önseçimin bir parti içi işlem olduğunu kabul etmekte ve hem de önseçimi kamu makamlarının yönetimi altına sokarak bir parti içi işlem olma niteliğinden uzaklaştırmaktadır."[33]

1965 tarihli SPK'na kadar Türkiye'de siyasal partiler adaylarını "deneme" adı verilen bir usulle saptıyordu.Bu usulle adaylar, belli bir seçim çevresindeki yerel örgütün meydana getirdiği bir çeşit delege kongresi tarafından seçiliyordu.Bununla beraber, merkezlerin de bir kontenjanı ve bazı partilerde adayları veto yetkisi vardı.

1965 tarihinde çıkarılan SPK, "Önseçim" sistemini kabul etmiştir.

"Önseçim" başlığını taşıyan 29. maddeye göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleği için yapılacak seçimlerde, siya-

---

33 Tayfun Akgüner,"Önseçim", Sıddık Sami Onar'a Armağan (İstanbul: İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977) s.12-13

si partilerin gösterecekleri adayların, her seçim bölgesinde, parti seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan bütün parti üyelerinin katılacağı bir önseçimle tespit edileceği" belirlenmiştir.

"İl Yoklamaları" başlığını taşıyan 30. maddeye göre de, siyasal partilerin adaylarını, kendi tüzük ve yönetmeliklerine göre tespit edecekleri üyelerin katılcağı ve Seçim kurullarının denetimi altında yapılacak bir önseçimle tespit edecekleri ifade edilmiştir.

SPK'nun 31. maddesinde ise, siyasal partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelikleri seçimleri için gösterecekleri adayların yüzde beşinin parti tüzüğündeki esaslara göre, bu partilerin merkez organları veya merkez yönetim organları veya merkez yoklama kurullarınca tespit edileceği öngörülmüştür.

"Tasarıda ön seçim, her partilinin katılacağı bir genel seçim niteliğinde düşünülmüş ve 'devletçe seçmen kütüğü düzenlenirken, köyde kentte, her parti için ayrı ayrı olmak üzere partili kütükleri meydana getirilmesi, böylece düzenlenen kütüklere göre, partililerin kendi partilerne ait sandıklarda genel seçimlerdeki gibi oy kullanması" öngörülmüştü.

Ancak meclis müzakerelerinde 'parti kayıt defterlerinin' muntazam tutulmamış oldukları;bu kanunla getirilen noter tasdiki gibi tedbirlerin, az bir zaman kalmış olan seçimlere kadar alınabilmesi ve kütüklerin düzenlenebilmesi mümkün olamıyacağı, bu durumun ise kanunların çiğnenmesine yol açacağı endişesiyle, 'adayların parti tüzük ve yönetmeliklerine göre, tespit olunacak partili üyeler tarafından, seçim kurullarının denetimi altında seçilmeleri' esasını kabul eden 30. madde hükmü düzenlenmiştir.

Senatoda, 'seçim çevresine kayıtlı bütün partililerce adayların seçilmesini' öngören bugünkü 29. madde, ön seçim prensip maddesi olarak metne eklenmiş; Meclis bunu önce benimsememişse de, karma komisyon teşkil edildikten sonra ki TBMM toplantısında Senatonun ilavesi kabul olunarak bugünkü metin kanunlaşmıştır.

Ancak bu ilke maddesinin teknik uygulama esasları tespit olunmayarak Millet Meclisi ve Senato seçim kanunlarına atıfta bulunulduğundan, aynı metinde, 30. madde ile birlikte dar ön seçim esası da muhufaza edilmiş; bu garip durum, geçici birinci madde ile '29. madde yürürlüğe girinceye kadar dar bölge usulü uygulanır' denilmek suretiyle çözümlenmek istenmiştir."[34]

648 sayılı SPK'nun aday tespiti yetkisini siyasal partilere bırakması eleştirilere neden olmuştur. Söz konusu düzenleme, seçimlerin iki dereceli hale getirilmesine yol açıcı ve seçmenin irade özgürlüğünü büyük ölçüde sınırlandırıcı nitelikte bulunmuş, 1961 Anayasası'nın 55. maddesinde yer alan tek dereceli, serbest seçim ve genel oy ilkeleri ile bağdaştırılamamıştır.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adına Başkanı Alpaslan Türkeş tarafından Anayasa Mahkemesine açılan davayla, 648 sayılı SPK'nun 29. maddesi hükümlerinin iptali istenmiştir.[35] Anayasa Mahkemesi tarafından dava reddedilmiştir.

Anayasa Mahkemesine göre, "Tek dereceli oy ilkesi seçmenlerin, yasama meclisi üyelerini, aracı olmadan doğrudan doğruya seçebilmeleri demektir. Yasama meclislerine seçim yapacak ikinci kademede seçmen seçimi söz konusu olmadığına ve aday tespiti işi, yasama meclislerine seçim yapmak demek bulunmadığına göre, dava konusu 29 uncu maddenin, bu ilkeye değinen bir yönü yoktur.

Görülüyor ki, önseçimi gerektiren ve iptali istenen 29. maddenin,Anayasanın 55 inci maddesinin öngördüğü serbest,eşit, gizli ve tek dereceli genel oy ilkeleri ile Anayasanın diğer herhangi bir maddesine aykırılığı yoktur. Ve bu davanın reddi gerekir."[36]

---

34 Kudret Bosuter, A.g.e., s.98-99

35 Anayasa Mahkemesinin 18.10.1967 tarih ve E 965/36, K 867/12 sayılı kararı, Resmi Gazete, 28 Ekim 1967,sayı 12737

36 Bkz. A.g.k.

1965 tarihli SPK'ndaki 29, 30 ve 31. maddeler 1783 sayılı ve 26.6.1973 tarihli kanunla şu şekilde değiştirilmişlerdir:

"Madde 29 (Parti Adayları) - Siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği seçimlerinde gösterecekleri adaylar, her seçim çevresi için, siyasi partilerin kendi tüzük ve yönetmeliklerinde belli edilen esaslara göre tespit edilir.

Madde 30 (Aday Yoklamaları) - Siyasi partiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelekleri için yapılacak seçimlerde,seçim çevreleri itibarıyla gösterecekleri adayların listelerini, aday yoklamaları ile tespit ederler.

Aday yoklamalarına katılacak partili üyeler, partilerin kendi tüzük ve yönetmeliklerinde belli edilir.

İl aday yoklamaları, ilçe seçim kurullarının denetiminde aynı gün yapılır.

Madde 31 (merkez Yoklaması) - (...) Siyasi partiler, seçime katıldıkları iller itibarıyla, o seçim çevrelerinin çıkaracağı Cumhuriyet Senatosu üyesi veya milletvekilleri toplamının %5 ini aşmamak üzere aday gösterebilirler.Parti tüzüğünün belli ettiği parti merkez karar organı veya merkez yönetim organı, tespit ettiği bu adayların hangi iller listesinde ve listelerin hangi sırasında yer alacaklarını da doğrudan doğruya serbestçe tespit edebilirler.(f.2)"

26.6.1973 tarihinde yapılan bu değişikliklerle, ön seçim sistemi partiler için bir zorunluluk olmaktan çıkarılmıştır. Adayların belirlenmesi sistemi, SPK 29. maddede yapılan bu değişiklik sonucu, partilerin kendi tüzük ve yönetmeliklerine bırakılmıştır.

1983 tarihli yeni SPK'nda ise bu konu 37 ve 38. maddelerde düzenlenmiştir:[37]

"Madde 37 (parti Adaylarının Tespiti) - Milletvekilliği için yapılacak seçimlerde siyasi partilerin bir seçim çevresindeki adaylarının listesi ve bunların listedeki sırası, o seçim çevresinde o siyasi parti üye kayıt defterine göre düzenlenen parti seçmen listesinde yer alan bütün üyelerin ilçe seçim kurullarının yönetiminde serbestçe oy kullanacakları bir ön seçim ile o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısının iki katı olarak, aday adaylığını koymuş olanlar arasından tespit edilir.

Önseçimlerin yapılacağı gün, Yüksek Seçim Kurulu tarafından genel seçimlerden en az iki ay önceki bir tarih olarak belirlenip ilan edilir.Bütün yurtta önseçimler seçime katılcak partiler için aynı günde yapılır.

Genel Seçimler için kabul edilen seçim çevresi, önseçim için de esas alınır.

Madde 38 (Merkez Adaylığı) - Siyasi partinin bir seçim çevresinde teşkilatı bulunmaz veya göstermesi gereken aday sayısı kadar istekli adayı olmazsa, o seçim çevresine ait aday listesi, o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısının iki katı olarak parti tüzüğünün belli ettiği esaslara göre merkez karar ve yönetim kurulunca tespit edilir.

Siyasi partiler önseçime katıldıkları seçim çevrelerinden çıkabilecek milletvekili sayısı toplamının yüzde beşini aşmamak üzere merkez adayı gösterebilirler.Ancak, gösterilen merkez adayı, aday listesinde önseçimde seçime katılan partililerin en az yüzde yetmişbeş oyunu almış olan adayın üstünde bir yere konamaz.

Aday listelerinin kesinleşmesinden önce herhangi bir sebeple bu listelerde bir boşalma olursa, boşalan adaylıklar listedeki sıraya göre kaydırılmak suretiyle doldurulur; listede-

---

37 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı SPK (Resmi Gazete, 24 Nisan 1983, sayı 18027)

ki noksanlıklar önseçimde en çok oy alanlarla tamamlanır; yetişmediği takdirde parti tüzüğünün belli ettiği merkez karar ve yönetim kurulu tarafından noksan yerlerin adayları belirlenir."

Söz konusu maddeler, 28.3.1986 tarih ve 3270 no'lu kanunla şu şekilde değiştirilmişlerdir:[38]

"Madde 37 (Parti Adaylarının Tespiti) - Siyasi partiler, milletvekilliği genel veya ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini; serbest, eşit, gizli oy, açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan biri veya birkaçı ile yapabilirler.

Bu Kanunun 38 inci maddesinde yazılı kontenjan adaylığı ile partilerin tüzüklerinde gösterilen merkez yoklaması dışındaki parti aday seçimleri seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında yapılır.

Partilerin tüzüklerinde herhangi bir seçim çevresinde bütün üyelerin iştiraki ile yapacakları ön seçimde bu Kanunun ön seçimlerle ilgili hükümleri uygulanır.

Aday tespitinin yapılacağı gün, Yüksek Seçim Kurulu tarafından genel seçimlerden en az yetmişbeş gün önceki bir tarih olarak belirlenip ilan edilir.Seçime katılacak bütün siyasi partilerin tüzüklerindeki usullere göre il ve ilçelerde yapacakları aday tespitleri bütün yurtta aynı günde yapılır.

Genel seçimler için kabul edilen seçim çevresi, aday tespiti için de esas alınır.

Madde 38 (Kontenjan Adaylığı) - Siyasi partiler sadece 6 ve daha fazla milletvekili çıkaracak illerin 5, 6 ve 7 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde birer kontenjan adayı gösterirler.Kontenjan adayı, parti tüzüğünde gösterilen diğer

---

38 28.3.1986 tarih ve 3270 sayılı kanun (Resmi Gazete, 15 Nisan 1986 tarih, sayı 19079)

usullerle belirlenen adayların sıralamasına dahil edilmeyerek ayrıca oy pusulalarına kontenjan adayı olarak sıra numarası verilmeden yazılır.Siyasi partiler kontenjan adaylarını diğer adayların tespiti tarihinden itibaren en geç on gün içerisinde tespit ederek diğer adaylarla birlikte Yüksek Seçim Kuruluna bildirirler.

Aday listelerinin kesinleşmesinden sonra herhangi bir sebeple bu listelerde boşalma olursa boşalan adaylıklar, parti tüzüğünde belirtilen esaslara göre süresi içersinde doldurulur.

Siyasi partiler milletvekili ara seçimi yapılacak seçim çevresinde de adaylarını yukardaki esaslara göre kontenjan adayı olarak belirleyebilir."

2820 sayılı SPK'nun 38. maddesinin ilk fıkrası 23.5.1987 tarih ve 3377 sayılı kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:[39]

"Siyasi partiler sadece altı veya daha fazla milletvekili çıkaracak illerin 4, 5 ve 6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde birer kontenjan adayı gösterirler.Kontenjan adayı, parti tüzüğünde gösterilen diğer usullerle belirlenen adayların sıralamasına dahil edilmeyerek ayrıca oy pusulalarına kontenjan adayı olarak sıra numarası verilmeden yazılır. Siyasi partiler kontenjan adaylarını diğer adayların tespiti tarihinden itibaren en geç on gün içerisinde tespit ederek diğer adaylarla birlikte Yüksek Seçim Kuruluna bildirirler."

1986 yılında yapılan en son düzenlemeyle siyasal partilerin, adayların tespitini tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan biri veya birkaçı ile yapabilecekleri belirtilmiş ve aday tespiti parti içi bir işlem olarak görülmüştür.

---

39 23.5.1987 tarih ve 3377 sayılı kanun (Resmi Gazete, 3 Haziran 1987 tarih, sayı 19476)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRU YOL PARTİSİ, SOSYALDEMOKRAT HALKÇI PARTİ VE ANAVATAN PARTİSİ TÜZÜKLERİNE GÖRE PARTİ ÜYELİĞİ, ÖRGÜTÜ VE ADAYLARIN TESPİTİ

A. Doğru Yol Partisi Tüzüğüne Göre

1. Parti Üyeliği

Doğru Yol Partisi (DYP) tüzüğünün[1] 4. maddesinde "Üye, partinin temelidir.Üyenin hak ve görevleri vazgeçilmez ve bu tüzük sınırları içerisinde dokunulmazdır" denilmiştir.

Yine aynı maddeye göre, "Partiye, insan hak ve özgürlüklerine, demokrasi ülküsüne, laik, sosyal ve demokratik Türkiye Cumhuriyetinin birliğine ve bütünlüğüne inançla bağlı,milli ve manevi değerlerimizi benimseyen,partinin program ilkelerini paylaşan,tüzük ve hükümlerine uymayı kabul eden,yasal sakıncası bulunmayan, 21 yaşını bitirmiş ve giriş beyannamesini imzalamış her Türk vatandaşı"nın üye olabileceği ifade

---

1 Doğru Yol partisi Tüzüğü, 24 Kasım 1990

edilmiş, "Parti üyeliği, tüzüğün 14. maddesindeki istisnalar saklı kalmak üzere, ancak özgür iradeye dayanan geçerli istifa veya ölüm ile veya bu tüzükte yazılı nedenler, disiplin kurullarının bütün itiraz ve incelemelerinden geçen kesin kararıyla son bulur" denilmiştir.

DYP tüzüğünün 4. maddesinde gönderme yapılan, "Partiden Ayrılma ve Kayıt Silme" başlığını taşıyan 14. madde şöyledir:

"İlçe yönetim kurulu, üyelikten ayrılmayı gerektiren yasal zorunluluk halleri saklı kalmak üzere:

a) Partiden ayrıldığını, kayıtlı bulunduğu ilçe başkanlığına şahsen veya taahhütlü mektupla bildiren,

b) Başka bir partiye kaydolduğu anlaşılan, üyenin kaydını alacağı kararla siler.

Başka bir partiye girmesi nedeniyle kaydının silinmesine karar verilen üyeye, bu karar, 15 gün içinde tebliğ edilir. İlgilinin, tebliğden itibaren 15 gün içinde, il yönetim kuruluna itiraz hakkı vardır.İl yönetim kurulu, 15 gün içinde kararını verir ve tebliğ eder.Bu karar kesindir.

Başka bir partiye girdiği anlaşılan üyenin kaydı, ilçe yönetim kurulu tarafından silinmezse il yönetim kurulu, ilçe yönetim kurulunu göreve çağırır.İlçe yönetim kurulu,bu uyarıya rağmen kayıt silme işlemini yapmadığı takdirde,il yönetim kurulu, bu durumdaki üyenin kaydını silmeye yetkilidir.İl yönetim kurulunun bu kararına karşı, Genel İdare Kuruluna yukarıdaki esas ve süreler içinde itiraz edilebilir.

c) Partiye üye kaydedilen bir kimsenin, kayıttan sonra, üye olmaya engel bir durumunun bulunduğu öğrenilirse,ilçe yönetim kurulu bu bilgiyi edinmesinden itibaren 15 gün içinde gerekli araştırmayı yapar ve ilgiliyi dinliyerek dosyayı kendi görüşü ile birlikte il yönetim kuruluna gönderir.İl yönetim kurulunun, 15 gün içinde vereceği karar kesindir.

d) Kaydı silinen üyenin istifa mektubu veya işleme esas olan belgeleriyle, kendisinden geriye alınacak parti kimlik

belgesi özel bir dosyada saklanır.Üye kayıt defteriyle,giriş beyannamesine gerekli not yazılır.

e) Yetkili resmi mercilerin Siyasi Partiler Kanununa göre verecekleri karar ve emir üzerine kaydı silinenler, partinin hiçbir organına itirazda bulunamazlar.

f) Genel İdare Kurulu, gerek gördüğü haller ve yerlerde üye kayıtlarının iptaline ve yeniden yazımına karar verebilir."

"Üye Olma Şartları" başlığını taşıyan 4. maddenin 2. fıkrasında da, "milletvekili ve mahalli idareler seçimlerinde, parti üyesi olmaksızın, parti listelerinde yer alanların seçimleri kazandıkları takdirde, kendiliğinden parti üyesi olacakları" belirtilmiştir.

Tüzüğün 5 ve 6. maddelerinde SPK'nun 11. maddesi tekrar edilerek kimlerin partiye üye olamayacakları saptanmıştır.

"Partiye Üye Olamayacaklar" başlığını taşıyan 5. maddeye göre,

"a) Türk vatandaşı olmayanlar,

b) Başka partinin üyesi bulunanlar,

c) Kısıtlı olanlar,

d) Kamu hizmetinden yasaklılar,

e) Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biri ile mahkum olanlar,

f) Herhangi bir suçtan dolayı, ağır hapis veya taksirli suçlar dışında üç yıl veya daha fazla hapis cezasına mahkum

olanlar,

g) Türk Ceza Kanununun, 2. kitabının 1. babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etmekten mahkum olanlar,

h) Türk Ceza Kanununun, 12. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı, sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığı açıkça tahrik etme suçundan mahkum olanlar,

i) Türk Ceza Kanununun, 536. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı fiillerle, aynı kanunun 537. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı fiilleri, siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkum olanlar,

üye olamazlar."

"Partiye Üye Olamayacak Kamu Görevlileri" başlığını taşıyan 6. maddeye göre de,

"a) Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yüksek Öğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri,

b) Özel kanunla veya özel kanunun verdiği yetkiye dayanılarak kurulmuş bankaların ve teşekküllerin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ile aylık ve yevmiyeli memurları,

c) Kamu yararına çalışan derneklerden, özel gelir kaynakları ve özel imkanları kanunla sağlanmış olanların, merkez kurullarında görevli bulunanlar,

d) Öğrenciler,

e) Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları,

üye kaydedilemezler."

"Partiden Ayrılmış Olanların Tekrar Üyeliğe Alınmaları" başlığını taşıyan 9. maddeye göre,

"Partiden istifa etmiş olanların partiye tekrar alınabilmeleri, ilçe yönetim kuruluna başvuru ve bu kurulun olumlu kararıyla olur.İlçe yönetim kurulu başvuruyu reddederse, ilgili, il yönetim kuruluna başvurabilir.İl yönetim kurulunun kararı kesindir.

Partiden ayrılmış olan Merkez Karar Kurulu, Genel İdare Kurulu ve Yüksek Haysiyet Divanı eski üyeleri, eski ve mevcut milletvekilleri ile büyük şehir ve il merkezi belediye başkanlarının, il ve ilçe eski başkanlarının partiye yeniden alınmaları, Genel İdare Kurulu kararıyla olur.Bu karar kesindir."

DYP tüzüğünde, üyeliğin partiliye sağladığı haklar ve üyelere düşen görevler 11. ve 12. maddelerde şu şekilde belirtilmiştir:

"Madde 11 - Parti üyeleri,

a) Parti içi toplantılara katılmak, düşünce ve dilekleri bildirmek,

b) Kongre delegeliklerine ve parti organlarına aday olmak, seçildikleri takdirde görev alarak çalışmak,

c) Seçimlerde, aday yoklamalarına girebilmek ve seçildikleri takdirde partinin aday listelerinde yer almak,

d) Her türlü seçmek ve seçilmek,

e) Parti program ve tüzüğünün uygulanması ile ilgili görüş ve düşüncelerini, kademeleri izleyerek, parti teşkilat ve görevlilerine yazılı ve sözlü olarak duyurmak haklarına sahiptirler.

Madde 12 - Parti üyeleri,

a) Parti içinde karşılıklı sevgi, saygı, feragat ve ah-

lak kurallarına dayanan bir fikir ve ideal beraberliğini oluşturmanın ve sürdürmenin gereğine inanırlar.

b) Parti birliğini korurlar.Parti içi çalışmalarda sevgi, güven ve ahengi bozacak söz, yayın ve davranışlandan kaçınırlar.Partinin tüzük, program, yönetmelik ve yetkili kurul karar ve bildirilerine uymayı, partili olmanın doğal bir gereği sayarlar.

c) Parti ilkelerini anlatmaya, uygulamaya ve geliştirmeye çalışırlar.

d) Bağlı oldukları kademelere, partinin gelişmesi ve parti meseleleri ile ilgili görüş ve düşüncelerini tam bir açıklık ve gönül rahatlığı ile bildirirler.

e) Parti içi çalışmalarda ve parti faaliyetlerinde hür tartışmaların, açıklık ve uyumun fayda ve gereğine inanırlar.

f) Partinin katıldığı her türlü seçimlerde partinin ve partili adayların kazanması için çalışmayı ve oy vermeyi görev sayarlar."

DYP tüzüğü,parti üyelerinin diğer vatandaşlarla ilişkilerini de düzenleme altına almıştır."Parti Üyelerinin Diğer Vatandaşlarla İlişkileri" başlığını taşıyan 13. maddeye göre,

"Parti Üyeleri,

a) Hukuka, insan haklarına, Anayasa ve yasalara saygıyı herşeyin üstünde tutarlar.Başkalarının hak ve özgürlüklerine el ve dil uzatmazlar.

b) Beşeri ilişkilerde ahlak kurallarına dikkat ederler.

c) Vatandaşlar arasında kin, düşmanlık, nefret ve partizanlık gibi davranışlarda bulunmayı reddederler.

d) Bölücü, yıkıcı, ayırıcı ve demokratik inanç ve düzene aykırı her türlü anlayış, tutum ve davranışın karşısında olayı milli bir görev sayarlar.

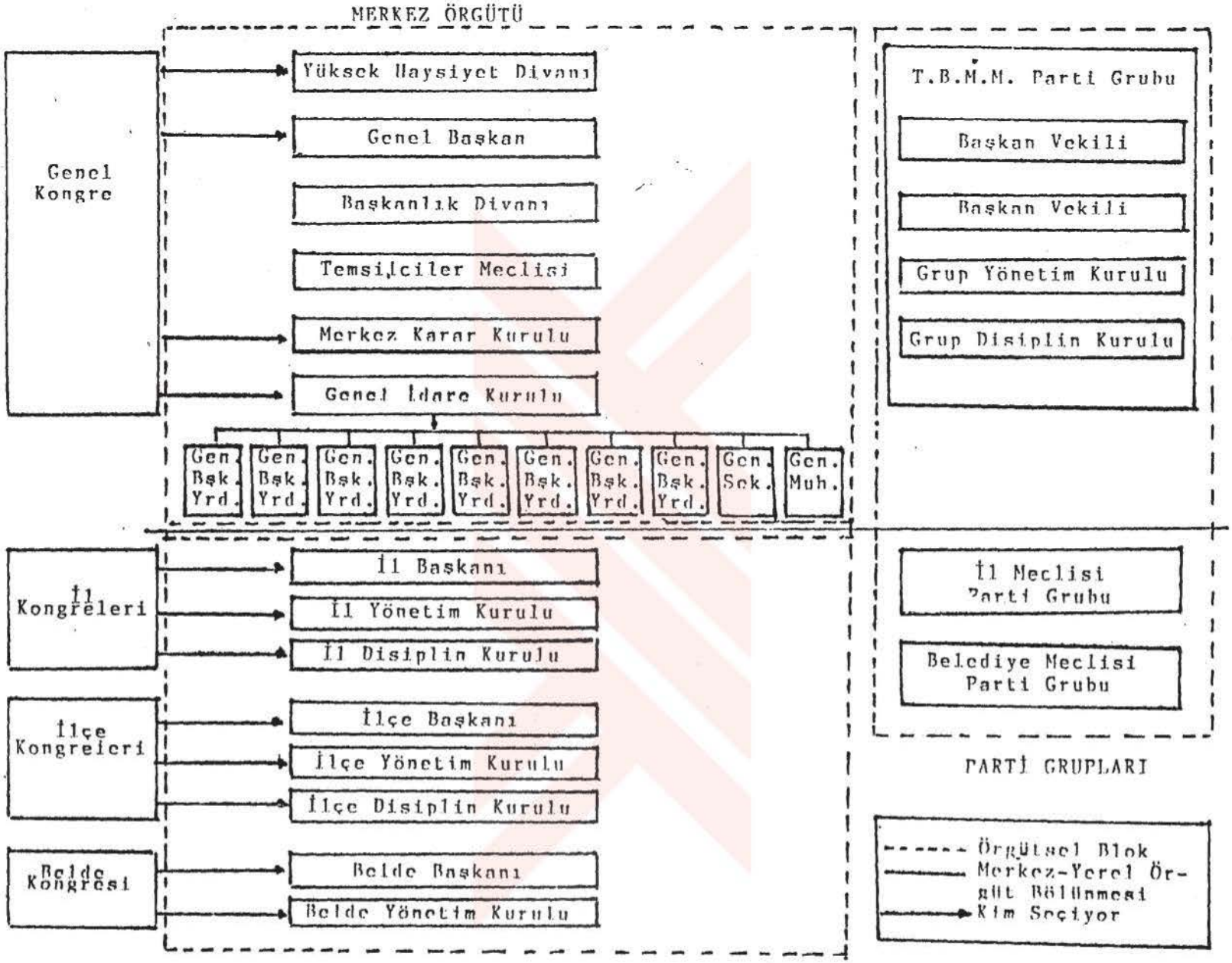
e) Milletin mutluluk ve yüksek menfaatlerini herşeyin üstünde tutarak, parti nüfuzunu ve partideki görevlerini bu ilkeler dışında kullanmaktan dikkatle kaçınırlar."

2.Parti Örgütü (Teşkilatı)

DYP tüzüğünün "Parti Teşkilatı" başlığını taşıyan, Dördüncü kısmının, birinci bölümünde "Partinin Temel Kuruluşları" şu şekilde belirlenmiştir:

"Madde 17 - Partinin temel teşkilatı şunlardır:

1.Belde Teşkilatı
  a) Belde Kongresi
  b) Belde Başkanı
  c) Belde Yönetim Kurulu
2.İlçe Teşkilatı
  a) İlçe Kongresi
  b) İlçe Başkanı
  c) İlçe Yönetim Kurulu
  d) İlçe Disiplin Kurulu (İlçe yönetim kurulunca teklif ve il yönetim kurulunca kabul edilen ilçelerde)
3.İl teşkilatı
  a) İl Kongresi
  b) İl Başkanı
  c) İl Yönetim Kurulu
  d) İl Disiplin Kurulu
4.Merkez Teşkilatı
  a) Büyük Kongre
  b) Genel Başkan
  c) Başkanlık Divanı
  d) Merkez Karar Kurulu
  e) Genel İdare Kurulu
  f) Yüksek Haysiyet Divanı

Tablo 3.1.DOĞRU YOL PARTİSİ ÖRGÜT YAPISI

Kaynak:DYP Tüzük 1990

5.Gruplar

a) TBMM Grubu

b) İl Genel Meclisi Grubu

c) Belediye Meclis Grubu

Partinin belde teşkilatı, il ve ilçe merkezleri dışında, belediye teşkilatı olan yerlerde; ilçe teşkilatı, illerin merkez ilçeleriyle, bağlı ilçelerin merkezlerinde; il teşkilatı, il merkezlerinde; merkez teşkilatı Ankara'da bulunur.

Belde teşkilatı ilçe teşkilatına, ilçe teşkilatı il teşkilatına, il teşkilatı da merkez teşkilatına bağlı olarak çalışırlar ve kademeler üst kurulların kararlarına uymak zorundadırlar.

Belde, ilçe, il ve merkez organları; karar defteri,gelen ve giden evrak kayıt defteri, gelir ve gider defteri ile demirbaş eşya defteri tutmak zorundadırlar.

İlçeler, ayrıca üye kayıt defteri, beldelerde,ilçelerde kayıt ve kabulleri yapılmış olan kendi üyelerinin defterlerini tutarlar."

a.Merkez Organları

aa) Büyük Kongre

DYP tüzüğünde Büyük Kongre, SPK'nun 14. maddesine uygun olarak düzenlenmiş ve "Seçilmiş Üyeler" ve "Tabii Üyeler" olmak üzere iki tür üyelik kabul edilmiştir.Tüzüğün 37. maddesine göre;

"Büyük Kongre, seçilmiş üyelerle tabii üyelerden teşekkül eder.

a) Seçilmiş üyeler:

Seçilmiş üyeler, TBMM üye tam sayısının iki katından fazla olmamak üzere il kongrelerince seçilmiş delegelerdir.

Her ilden kongreye katılacak delege miktarı, partinin son milletvekili genel seçiminde bütün yurtta aldığı oy sayısının 900'e bölünmesiyle bulunacak katsayıya, o ilde alınan oy miktarının bölünmesi suretiyle tespit edilecek miktardır.Büyük kongreye katılacak delegeler, il kongresinin kendi üyeleri arasından veya o ildeki parti üyeleri arasından seçilebilir.Büyük kongre delegelerinin seçimi Siyasi Partiler Kanununun 21. maddesi uyarınca yapılır.Seçilmiş büyük kongre delegelerinin görevi, bir sonraki olağan kongreye katılacak delegelerin seçimine kadar devam eder.

b) Tabii üyeler

Parti üyelikleri kesintiye uğramadan devam eden kurucular, parti üyesi bakanlar ve milletvekilleri, büyük kongrenin toplantı tarihinde görevde bulunan Parti Genel Başkanı ile Genel İdare Kurulu, Merkez Karar Kurulu ve Yüksek Haysiyet Divanı üyeleri büyük kongrenin tabii üyesidirler.

Taşıdıkları sıfat dolayısıyla büyük kongre üyesi olanlar, il kongrelerince delege seçilemezler."

Büyük kongrenin görev ve yetkileri ise tüzüğün 38. maddesinde şu şekilde sıralanmıştır:

"a) Parti Genel Başkanını, Genel İdare Kurulunun 40 asıl ve 20 yedek üyesini, Merkez Karar Kurulunun 70 asıl ve 20 yedek üyesini ve Yüksek Haysiyet Divanının 21 Asıl ve 5 yedek üyesini seçmek.

b) Partinin tüzük ve programında değişiklik yapmak.

c) Partinin gelir-gider kesin hesabını kabul, Merkez Karar Kurulunu ve Genel İdare Kurulunu ibra etmek veya etmemek.

d) Kanunlar ile partinin tüzük ve programı çerçevesinde, toplumu ve devleti ilgilendiren konularda veya kamu faaliyetleri hakkında Siyasi Partiler Kanununun 14. maddesindeki yazılı esaslar dahilinde görüşme yaparak kararlar almak.

e) Partinin genel politikası hakkında temenni veya bağlayıcı kararlar almak.

f) Kanunlarda veya partinin tüzüğünde verilen diğer görevleri yerine getirmek."

DYP tüzüğünün, "Büyük Kongre Toplantıları ve Gündemi" başlığını taşıyan 39. maddenin a şıkkında, Büyük Kongrenin normal toplantılarının Genel İdare Kurulu'nun tespit edeceği yer ve zamanda yapılacağı ifade edilmiş, SPK'ndaki hüküm tekrarlanarak bu toplantıların "iki yıldan az ve üç yıldan fazla süre içinde yapılamayacağı" belirtilmiştir.Aynı maddenin 2. fıkrasında da, "Büyük Kongrenin gündemini Genel İdare Kurulu hazırlar" denilmiştir.

39. maddenin b şıkkında, olağanüstü toplantıların "Genel Başkanın veya Genel İdare Kurulu'nun lüzum göstermesi veya büyük kongre delegelerinin en az beşte birinin yazılı istemi üzerine yapılabileceği" ve "olağanüstü kongrelerin gündeminin ise toplantı isteminde bulunan organ tarafından tespit edileceği" öngörülmüştür.

bb) Parti Genel Başkanı

Tüzüğün 47. maddesinde, parti genel başkanının "büyük kongrece Siyasi Partiler Kanununun 15. ve 21. maddeleri uyarınca en çok üç yıl için" seçileceği belirtilmiş, "genel başkanlığın herhangi bir sebeple boşalması halinde Büyük Kongre toplanıncaya kadar Merkez Karar Kurulu ile Genel İdare Kurulunun birlikte toplanarak, partiyi temsil yetkisini müşterek kuruldan seçecekleri bir üyeye tevdi edecekleri" ve "genel başkanı seçmek üzere en geç 45 gün içersinde büyük kongreye gidileceği" ifade edilmiştir.

Parti genel başkanının görev ve yetkileri tüzüğe göre şunlardır:

"a) Partiyi temsil eder.

b) Merkez Karar Kurulu ve Genel İdare Kurulunun başkanıdır.Bu kuralların gündemini hazırlar.

c) Merkez Karar Kurulu ve Genel İdare Kurulu kararlarını uygular.

d) Aynı zamanda milletvekili ise ayrıca partinin TBMM Grubu başkanlığını yapar.

e) Merkez Karar ve Genel İdare Kurulları ile TBMM Grubu ve teşkilat kademeleri arasında çalışma ahengini işbirliğini sağlar ve kurulların birleşik toplantılarına başkanlık eder.

f) Genel başkan yardımcıları arasında görev bölümü yapar, gerekli gördüğünde görevlerini değiştirir.

g) Parti çalışmalarında bilgi ve tecrübelerinden faydalanılabilecek kimselerden danışmanlar tayin eder.

h) Genel Merkezde çalıştırılacak daimi hizmetlilerin tayin, terfi ve işten çıkarılmalarını Genel Sekreterin teklifi üzerine yapar.

i) Kanun, parti tüzüğü ve mevzuatın kendisine verdiği yetkileri kullanır."

Yine aynı maddede, Genel Başkanın görev ve yetkilerinden dolayı Büyük Kongreye karşı sorumlu olduğu belirtilmiştir.

cc) Başkanlık Divanı

Tüzüğün 51. maddesine göre, "Genel Başkan, Genel Başkan Yardımcıları, Genel Sekreter ve Genel Muhasipten oluşan kurula, Başkanlık Divanı denir."

Maddenin 2. fıkrasında, "Genel Başkanın, TBMM üyesi olmaması halinde TBMM Grup Başkanının, Grup Başkanının bulun-

madığında Grup Başkan Vekillerinden birisinin Başkanlık Divan toplantısına katılacağı, ancak oy kullanamayacağı" belirtilmiştir.

51. maddenin 3. fıkrasında, "Yetkili organlarca verilen kararları Genel Başkan bizzat, veya yardımcıları ile Genel Sekreter ve Genel Muhasip vasıtasıyla yürütür" denilmiştir.

Tüzüğün 46. maddesinde de üyeliği devam eden parti kurucuları ve eski genel başkanları ile Merkez Karar Kurulu, Genel İdare Kurulu, Yüksek Haysiyet Divanı üyeleri, partili bakan ve milletvekilleri ile il başkanlarından oluşan ve bir danışma kurulu olan "Temsilciler Meclisi"nin Genel Başkanın lüzum göstereceği zamanlarda "Başkanlık Divanı"nın tespit edeceği gündem ile toplanacağı ifade edilmiştir.

dd) Merkez Karar Kurulu

"Merkez Karar Kurulu, parti Genel Başkanı ve Büyük Kongrede seçilen 70 üyeden teşekkül eder"(m.48/1)."Merkez Karar Kurulu, Genel Başkanın lüzum göreceği zamanlarda ve daveti üzerine, onun başkanlığında toplanarak tüzükte gösterilen görevlerini yerine getirir"(m.48/2)."Merkez Karar Kurulu,Genel Başkanın çağrısı üzerine ve Genel Başkanın Başkanlığında, Genel İdare Kurulu ile birlikte toplam üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanır.Genel İdare Kurulunun çalışmaları hakkında bilgi alır.Tavsiyelerde bulunur"(m.48/3).

Merkez Karar Kurulunun görev ve yetkileri 49. maddede şu şekilde sıralanmıştır:

"1) Partinin genel politikasını, büyük kongrenin direktif ve eğilimine uygun olarak tayin ve gereklerine göre değiştirmek,

2) Kanun ve tüzük hükümlerine göre yapılması gereken ve

ilgili organlar tarafından hazırlanan, meclis grubu yönetmelikleri dışındaki yönetmelikleri incelemek, görüşmek ve kabul ederek yürürlüğe koymak,

3) Genel başkanın teklif ettiği konuları inceleyerek kararara bağlamak,

4) Genel Başkanlıkça hazırlanan Merkez Karar Kurulu çalışma raporunu incelemek ve büyük kongreye göndermek."

ee) Genel İdare Kurulu

Tüzüğün 50-A maddesine göre; "Genel İdare Kurulu, Parti Genel Başkanı ve büyük kongrede seçilen 40 üyeden teşekkül eder.

Kurul, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve kanuni istisnalar dışında mevcudun salt çoğunluğu ile toplanır ve kanuni istisnalar dışında mevcudun salt çoğunluğu ile karar verir.Kararlar kanunda belirtilen istisnalar dışında iş ari oyla alınır.

Oyların eşitliği halinde, başkanın bulunduğu tarafın dediği olur.Kurul bir konunun gizli oyla hallini kararlaştırabilir.

Genel İdare Kurulu, en geç on beş günde bir normal olarak toplanır.Normal toplantılar dışındaki toplanmalar için,üyelere çağrı yapılır.

Üst üste, üç normal toplantıya mazeretsiz olarak katılmayan üye müstafi sayılır.Herhangi bir sebeple boşalan üyelikler, aldıkları oy sayısına göre yedeklerle doldurulur.

Parti Genel Başkanı, TBMM üyesi değilse TBMM Parti Grup Başkanının, Parti Genel Başakanının TBMM üyesi olması halinde, Grup Başkanvekillerinden birisi Genel İdare Kurulu toplantılarına iştirak eder, ancak oy kullanamazlar."

Genel İdare Kurulunun görev ve yetkileri:

"1) Gerekli gördüğü il ve ilçelerde teşkilat kurulmasına karar verir.

2) Parti teşkilatını yönetir, çalışmalarını yönlendirir, teşkilatla devamlı irtibat sağlar,meseleleri çözümlemeye yardımcı olur.

3) Kademelerden gelen teklifleri inceler, karara bağlar ve onların çalışmaları ile ilgili olarak gerekli bilgi,belge ve dökümanları ister ve getirtir.

4) Zorunlu sebepler dolayısıyla Büyük Kongrenin toplanamadığı hallerde, partinin hukuki varlığına son verilmesi ile tüzük ve programının değiştirilmesi dışındaki bütün kararları alır.

5) Parti teşkilatının kanunlara, tüzük ve yönetmeliklerin uygun şekilde çalışmalarını denetler, gerekli gördüğü yerlere bu amaçla müfettişler görevlendirebilir.Müfettişleri kendi yetkileri ile donatabilir.

6) Bütün seçimlerle ilgili olarak gerekli kararları alır. Milletvekilliği, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği için partiden aday adayı olanlar hakkında tüzüğün verdiği yetkileri kullanır.

7) Hükümet kurma, hükümete katılma veya çekilme ile ilgili kararları verir.

8) Partinin program ve tüzüğünün uygulanması,çalışma şeklinin düzenlenmesi, danışma ve araştırma grup veya büroları kurulması, çalışmalarının tanzim edilmesi gibi konularda gerekli kararları alır ve yönetmelikleri hazırlar.

9) Partinin ilkelerini tanıtıcı ve yapıcı tedbirleri ve kararları alır.Partinin genel politikası ve çalışmaları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubunu ve parti teşkilatını aydınlatır.Kademelerin yapacağı işler hakkında açıklayıcı bilgi ve talimatlar verir.

10) Genel politikada karşılaşılan yeni durumları ve gelişmeleri zamanında ve sürekli olarak değerlendirerek gereken kararları alır, uygular ve kamuoyunun bilgisine sunar.

11) Gerekli gördüğü ve bu yoldaki isteği değerlendirerek partinin TBMM Grup Yönetim Kurulu ile müşterek toplantı yapar.

12) Büyük Kongrede görüşülecek çalışma raporunu,gelir gider cetvelleri ile bilanço ve kesin hesap raporlarını ve gündemde yer alan diğer konuları hazırlar ve Büyük Kongreye sunar.

13) Büyük Kongre kararlarını uygular.

14) Parti gelirlerini artırmak amacıyla, gerekli kanuni tedbir ve kararları alır.Gelir makbuzları bastırarak kademelere yollar.

15) Partinin amaçlarına uygun olarak taşınmaz mal alımına, satımına veya işletilmesine karar verir.

16) Partinin menfaatlerine uygun gördüğü ve kanunlar ile parti tüzüğünün yasaklamadığı her türlü kararı alır, uygular, uygulatır.

17) Siyasi partiler ve seçim kanunları ile diğer ilgili kanunların ve parti tüzüğünün verdiği bütün görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.

18) Siyasi Partiler Kanununun 38. ve 51. maddelerinde yer alan yetkilerle diğer yasalarda yer alan yetkileri kullanır ve görevleri yerine getirir.

19) Kanunların öngördüğü ve kabul ettiği hallerde tüzük değişikliği yapar.

20) Haysiyet Divanlarınca verilen disiplin cezasını affedebilir.

21) Alt kademeleri, yasalar çerçevesinde kendi yetkilerinin bir kısmı ile donatabilir.

22) Başka siyasi partilerden gelecek katılma isteklerini karara bağlar."(m.50-B)

Genel İdare Kurulu içindeki görev bölümüde 50-C maddesinde düzenlenmiştir.Buna göre,

"Genel İdare Kurulu, kendi arasından gizli oyla sekiz Genel Başkan Yardımcısı, bir Genel Sekreter ve bir Genel Muhasip seçer.

Genel Başkan süreyle bağlı olmaksızın, Başkanlık Divanı üyelerinden herhangi birisinin veya tamamının yenilenmesini Genel İdare Kurulundan isteyebilir."(f.1, 2)

"Genel Başkan, genel başkan yardımcılarından birisini,siyasi işler, ikincisini teşkilat işleri, üçüncüsünü basın ve

propaganda işleri, dördüncüsü seçim işleri, beşincisi ekonomik ve mali işler, altıncısını sosyal işler ve münasebetler, yedincisini yerel yönetim işleri, sekizincisini kadın ve gençlik işleri ile görevlendirir.

Genel Başkanlığa vekalette yukarıdaki sıra uygulanır.

Genel Başkan yardımcıları, kendilerine ikişer yardımcı atayabilirler.Bu yardımcılar, genel merkez kurulları üyeleri veya meclis grubu üyeleri arasından, yahutta parti dışından atanabilir."

"Genel Sekreter, Merkez Karar Kurulu, Genel İdare Kurulu ve Temsilciler Meclisi müzakere tutanaklarını tanzim ile kararlarını tespit ve uygulamalarını takip eder.Partinin yazışmalarını yürütür.Genel merkezin idari hizmetlerini düzenler ve denetler.Genel Başkana partinin personeli ile ilgili tekliflerde bulunur.Genel Sekreter iki yardımcı atayabilir."

"Genel Muhasip, merkez teşkilatının mali işlerini ve harcamalarını yürütür, gelirleri tahsil eder, Siyasi Partiler Kanununun 73. maddesine göre Genel Merkez kesin hesapları ile bütçe tasarılarını hazırlar.İller kademelerine ait olanlarıda getirir ve Genel İdare Kuruluna sunar.Partinin mali işlerine ait yazışmaları Genel Başkan veya ilgili yardımcısı ile birlikte imzalar.Parti gelirlerinin tüzük ve yönetmeliklerle kararlara uygun şekilde harcanmasından ve muhasebe ve mali işlerinin yürütülmesinden Genel Muhasip sorumludur.Genel Muhasip, iki yardımcı atayabilir."

ff) Yüksek Haysiyet Divanı

Tüzüğün 54. maddesine göre; "Yüksek Haysiyet Divanı Büyük Kongrece Siyasi Partiler Kanununun 21. maddesi uyarınca seçilen 21 üyeden teşekkül eder."(f.1)

"İl yönetim kurullarının başkan ve üyeleri, il merkezlerindeki partili belediye başkanları, Partinin Genel Başkanı, Genel Başkan Yardımcıları, Genel Sekreter, Genel Muhasibi ile Merkez Karar ve Genel İdare Kurulları üyeleri, kendi başkan ve üyeleri, Partinin kurucu üyeleri, TBMM'nin eski üyeleri ve eski hükümet üyeleri, haklarında gerekli disiplin soruşturmasını yapmak" ve "Siyasi Partiler Kanununun 57. maddesi ve tüzüğün 60. maddesi hükmü saklı kalmak üzere kesin karara bağlamak" Yüksek Haysiyet Divanının birinci derecede bakacağı işler olarak saptanmıştır.

Yüksek Haysiyet Divanı'nın itiraz üzerine bakacağı işler ise "il disiplin kurullarınca verilen ve itiraz yolu ile gelen disiplin kararlarını incelemek, tasdik etmek, lehte veya aleyhte bulmasına, değiştirilmesine, kaldırılmasına karar vermek" olarak saptanmıştır.

54. maddenin son fıkrasında Yüksek Haysiyet Divanının kendiliğinden disiplin soruşturması yapamayacağı, ancak Genel İdare Kurulunca veya Genel Başkanlıkça kendisine intikal ettirilen dosya ve konuları inceleyip karara bağlıyabileceği hüküm altına alınmıştır.

b.Yerel Organlar

Partinin yerel organları:

"1.Belde Teşkilatı

a) Belde Kongresi

b) Belde Başkanı

c) Belde Yönetim Kurulu

2.İlçe Teşkilatı

a) İlçe Kongresi

b) İlçe Başkanı

c) İlçe yönetim Kurulu

d) İlçe Disiplin Kurulu (İlçe yönetim kurulunca teklif ve il yönetim kurulunca kabul edilen ilçelerde)

3.İl Teşkilatı

a) İl Kongresi

b) İl Başkanı

c) İl Yönetim Kurulu

d) İl Disiplin Kurulu"(m.17)

aa) Belde, İlçe ve İl Kongreleri

Tüzüğün 18. maddesinde normal kongrelerin, "iki yıldan az üç yıldan fazla süre içinde yapılamayacağı" ve "her kademenin kendi kongresinin tarihini, çevresinin iklim ve iş durumu ile üst kademe kongre tarihine göre ve üst kademenin onayını alarak tespit edeceği" hüküm altına alınmıştır.(f.1,2)

3. fıkrada, "belde ve ilçe kongrelerine üst kurulca izin verilmediği takdirde, yönetim kurulunun daha üst kurula itiraz edebileceği ve üst kurulun verdiği kararın kesin olduğu" belirtilmiştir.

"İl Kongresine izin verilmediği takdirde, ilgili il yönetim kurulunun, durumun bir defa daha gözden geçirilmesini gerekçeli bir kararla Genel İdare Kurulundan isteyebileceği" ve "Genel İdare Kurulunun kararının kesin olduğu" ifade edilmiştir.(f.4)

"Belde Kongresi" 19. maddenin ilk fıkrasına göre, "İl ve ilçe merkezleri dışında belediye bulunan yerlerde kurulan belde teşkilatının kongreleri, kayıtlı üyesi 200'ün üstünde olmayan beldelerde bütün üyelerden; daha fazla üyesi bulunan beldelerde, toplamı 200'ü aşmamak üzere mahallelerden seçilecek delegelerden teşekkül eder."

"Belde kongresine doğrudan katılacak üyeler veya delegelerle bu delegeleri seçecek parti üyeleri, Genel Merkez Teşkilat Başkanlığınca Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilmiş üye listelerindeki partililerden oluşur"(m.19/2)."Mahallelerden seçilecek delege sayısının hesaplanması, son milletvekili genel seçiminde partinin, beldede aldığı oy toplamının 200'e bölünmesi ile bir katsayı bulunması ve mahalle oy miktarının bu katsayıya bölünmesi suretiyle yapılır"(m.19/3)."Belde teşkilatı yönetim kurulu başkan ve üyeleriyle o beldenin partili belediye başkanı ve partili belediye meclis üyeleri kendi kon-

grelerinin tabii üyesidirler."(m.19/4)

"Belde kongreleri, ilçe kongresi sürelerine uygun olarak ilçe teşkilatının gözetim ve denetimi altında yapılır"(m.19/8) ve "belde kongrelerindeki seçimler yargı denetimi ve gözetimi dışındadır"(m.19/9).

Onuncu fıkraya göre, "Belde kongresinde, yönetim kuruluna bir başkan, altı asıl ve altı yedek üye ile, ilçe kongresi için beldeye düşen sayıda delege seçimi yapılır.O beldeye düşen delege sayısı, belde mahalle sayısı ile son genel seçimde belde sınırları içinde alınan oylar dikkate alınarak ilçe yönetim kurulunca belirlenir ve belde yönetimine bildirilir."

Tüzüğün 20. maddesinde "ilçe Kongresi"ne katılacak delegeler belirlenmiştir.Buna göre, ilçe kongresi; ilçenin mahalle ve köyleriyle, beldelerinden seçilmiş olan "Seçilmiş Delegeler" ile ilçe başkanı ve ilçe yönetim kurulu üyeleri ile varsa ilçe disiplin kurulu başkan ve üyeleri, ilçe ve ilçeye bağlı belediyelerin partili başkanlarından oluşan "Tabii Üyeler"in katılımından meydana gelir.

"İlçe kongresinin seçilmiş delege sayısı, son milletvekili genel seçiminde partinin ilçede aldığı oy miktarı 10'a bölünerek bulunur.Bu sayı 400'den fazla 100'den az olamaz.

Köy ve mahallelerle, beldelerin her birinden seçilecek delege sayısının tesbitinde önce her köy ve mahalle ile belde mahallelerine birer delegelik ayrılır.Ayrılan bu birer delegeliklerin toplamı, hesap tarzı yukarıda belirtilen ilçe kongresi tüm delege sayısından çıkartılarak kalan sayı bulunur.Son milletvekili genel seçiminde partinin ilçedeki oy miktarı bu sayıyla bölünerek, bir delegelik için gerekli katsayı bulunmuş olur.Köy ve mahallelerin oy miktarı, ayrı ayrı bu katsayıya bölünüp, her biri için elde edilecek sayıya, evvelce ayrılan birer delegelik ilave edilir.Böylece, seçilecek delege sayıları tesbit edilmiş olur."

"Köy ve mahalleler ilçe kongresi delegelerinin, köy ve mahallenin seçmen kütüğünde kayıtlı üyeler arasından seçilmeleri şarttır."(m.20-a)

Tüzüğün 21. maddesi, "İl Kongresi"nin seçilmiş üyelerle, tabii üyelerden oluştuğunu belirtmiştir:

"a) Seçilmiş Üyeler:

İl kongresinin seçilmiş üyeleri, sayısı 600'den fazla ve 300'den az olmamak üzere ilçe kongrelerince seçilmiş delegelerdir.

Kongre, seçilmiş üyeleri toplam sayısı son milletvekili genel seçiminde partinin o ilde aldığı oy sayısının yüzde biri olarak hesaplanır.Bulunan bu sayı 600'den fazla ise 600 ve 300'den az ise 300 olarak kabul edilir.

İl'in parti oy toplamı yukardaki şekilde bulunan delege sayısına bölünerek, bir delegeye karşılık oy sayısını gösteren katsayı bulunur.Her ilçenin parti oy miktarı, ayrı ayrı bu kat sayıya bölünerek, her birinden il kongresine katılacak delege sayısı saptanmış olur.

Bölme sırasında çıkacak sayıların küsuratında, yarıdan az olanlar dikkate alınmaz, yarıdan fazla olanlar bir sayılır.

Delegeler, kongre üyeleri arasından seçilebileceği gibi o ilçe de partiye kayıtlı diğer üyeler arasından da seçilebilir.

Delege seçimleri Siyasi Partiler Kanununun 21. maddesindeki kurallara göre yapılır.

b) Tabii Üyeler:

İl'in partili milletvekilleri, il başkanı ve il yönetim kurulu üyeleri, il disiplin kurulu başkanı ve üyeleri, büyükşehir belediye başkanı il kongresinin tabii üyesidirler.Geçici yönetim kurulu başkan ve üyeleri de kongreye katılabilirler.Ancak, bunlardan ayrıca delege sıfatını taşımayanların oy hakkı yoktur."

"Belde, ilçe ve il kongrelerinin seçilmiş delegelerinin görev süresinin, bir sonraki olağan kongreye katılacak delegelerin seçimine kadar devam edeceği, ancak gerekli görüldüğü takdirde, Genel İdare Kurulu tarafından yeni delege seçimine karar verilebileceği" 22. maddede belirtilmiştir.

"Kongrelerin gündemi, kendi kademelerinin yönetim kurulu tarafından hazırlanır.Gündemin, kanunlara ve parti tüzüğüne uygun olarak hazırlanmasından ilgili yönetim kurulu sorumludur.Gündem hazırlanırken, üst kademelerin o kongrede görüşülmesini istedikleri konular göz önünde bulundurulur.

Kongrede hazır bulunan delegelerin çoğunluğunun kararı ile gündem maddelerinin sırası değiştirilebilir.

Ayrıca, kongre üye tam sayısının en az beşte biri sayısınca üyenin yazılı isteği üzerine ve kongredeki mevcut üyelerin oy çokluğu ile partinin tüzük ve programına ve yasalara aykırı olmayan konuların gündeme alınması kongrece kararlaştırılabilir."(m.23)

27-A maddesinde,"tüzüğün 23. maddesinin son fıkrası hükümleri saklı kalmak şartıyla", "kongrelerin çalışmalarında gündemin esas olduğu" belirtilmiş, "ilçe ve il kongrelerinin kendi kademelerinin üst karar ve denetim organı" olduğu ifade edilerek, kongrenin düzeni, görev ve yetkileri şu şekilde saptanmıştır:

"a) Öncelikle kendisine sunulan yönetim kurulunun çalışma raporunu ve faaliyetlerini görüşerek karara bağlar.

b) Yönetim kurulunun sunduğu gelir-gider ve harcamalarını gösteren yıllık kesin hesap raporu ile; gelir-gider cetvelleri ve bilançolarıyla belgelerini incelemek üzere bir komisyon kurar.Komisyon, en kısa zamanda incelemelerini tamamlayarak, raporunu verir.Komisyon raporu, kongrece görüşülüp kabul veya reddedilir.Kongre, yönetim kurulunun hesap raporunu onayladığı takdirde, bu kurul ibra edilmiş olur.

İlçe ve il kongrelerinde çalışma raporu ile hesap raporları hakkında görüşme yapılıp karar verilmeden, yeni seçimlere geçilemez.

c) Kongreler, çalışmalarını hızlandırmak üzere yeteri kadar komisyon kurabilirler.Komisyonların üye sayısı üç-yedi kişi olabilir.Her komisyon kendi üyeleri arasından bir başkan ve bir sözcü seçer.Komisyonlar, kendilerine havale edi-

len işleri en kısa zamanda inceleyerek, raporlarını divan başkanına verirler.

d) Kongreler, gelecekteki hizmet ve çalışmaları için yeni seçilecek yönetim kurullarına gerekli direktifleri verirler.

e) Kongreler, üyelerin tekliflerini inceler, yetkili olduğu konuları karara bağlar.

Yetkisi dışında olanları yönetim kurulu kanalı ile ilgili kademelere bildirir.Kongre, üyelerinin dilek ve şikayetlerini değerlendirir.

f) Kongrelerde, kanunların yasakladığı hususlar dışında her türlü genel siyasi konular ile ülke ve bölge meseleleri ve yöresel kamu hizmetleri hakkında görüşme yapılıp karar alınabilir.

g) Kongrelerde, yasaların ve parti tüzüğünün verdiği diğer görevler yerine getirilir.

Kongrelerde, gündemdeki konular üzerinde konuşmak isteyen üyelere sıra ile söz verilir.Kademe yönetim kurulu başkanı ile, bu kurul adına söz isteyenler ve komisyon başkan ve sözcülerine öncelikle söz verilir.

Üst kademeler başkan ve üyelerine, istedikleri sırayla söz verilir."

"İlçe kongrelerinde; ilçe başkanının, ilçe yönetim kurulunun asıl ve yedek üyelerinin, il yönetim kurulunca uygun görülmüş olması halinde ilçe disiplin kurulu asıl ve yedek üyelerinin, il kongresine katılacak delegelerin, il kongrelerinde ise; il başkanının, il yönetim kurulunun asıl ve yedek üyelerinin ve büyük kongreye katılacak delegelerin seçileceği" 27-B maddesinin ilk fıkrasında belirtilmiştir.

"Kongrelerde, seçimler Siyasi Partiler Kanununun 21. maddesindeki kurallara göre yapılır ve İlçe Seçim Kurulunca kongrede yeteri kadar sandık bulundurulur."(27-B/10)

"Nedeni ne olursa olsun, normal kongresini yapmamış olan

belde, ilçe veya il teşkilatı üst kademe kongresine katılamaz ve yönetim ve disiplin kurulları münfesih hale gelir."(m.28)

bb) Belde, İlçe ve İl Yönetim Kurulları

Belde Yönetim Kurulunun başkanı, altı asıl ve altı yedek üyesi belde kongresince seçilir.(m.19/10, c.1)

"Belde yönetim kurulu kendi arasından gizli oyla bir başkan yardımcısı, bir sekreter ve bir muhasip üye seçer."(m.19, f.12)

"İlçe ve İl Yönetim Kurulları kendi kademe kongreleri tarafından Siyasi Partiler Kanunu'nun 21. maddesine uygun olarak seçilirler."(m.29/1)

"İlçe yönetim kurullarının sayısı, bir başkan ve on üyeden az olmamak üzere, Genel İdare Kurulunca tespit edilir" (m.29/2)."İl yönetim kurullarının sayısı bir başkan ve ondört üyeden az olmamak üzere, Genel İdare Kurulunca tespit edilir" (m.29/6).

"Yönetim kurullarında boşalma olması halinde, yedek üyeleri başkan, başkan yoksa sırasıyla başkan yardımcısı, yoksa sekreter üye, o da yoksa muhasip üye, o da yoksa en yaşlı üye, asıl üye kalmamışsa bir üst kurulun başkanı göreve çağırır.Yedek üye kalmaması veya yedeklerde çağrıldığı halde yönetim kurulunun tam sayısına göre salt çoğunluğun kaybolması halinde o kurul münfesih olur."(m.29/son)

"Yönetim kurulu başkanları en çok üç yıl için seçilirler" (m.30/1)."Belde başkanları belde merkezinde,ilçe başkanları ilçe merkezinde, il başkanları da il merkezinde oturmak zorundadırlar.Bu şartları taşımayanlar başkanlığa aday olamazlar"(m. 30/2)."Yönetim kurullarının görev süresi gelecek normal kongreye kadar devam eder.Bu süre içinde ölen, istifa eden veya müstafi sayılan yahut başka sebeplerle ayrılanların yerine almış oldukları oy sayısına göre yedekler çağırılır"(m.30/3).

Yine 30. maddeye göre,

"BAŞKAN:Kendi kademesinin sınırları içinde partiyi temsil eder.Yönetim kurulunun gündemini hazırlar.Bağlı teşkilatı denetler.Yazışmalar yapar, ancak mali işlerle ilgili yazışmalarda muhasip üyenin, diğer yazılarda sekreter üyenin imzasıda bulunur.Acil hallerde başkan, sorumluluğu üzerine alarak yalnız kendi imzasıyla yazışma yapabilir.

BAŞKAN YARDIMCILARI:Başkanın yardımcısıdır.Onun tarafından verilen işleri yürütürler.Başkanın bulunmadığı hallerde onun yetkilerini kullanırlar.İlçe başkan yardımcısı birden fazla ise sıralanışlarındaki önceliğe göre ilçe başkanına vekalet ederler.

Büyük illerde, Genel İdare Kurulunun tesbit edeceği teşkilatlanma şekli ayrık olmak üzere, illerde, başkan yardımcıları il başkanı tarafından, teşkilat, basın-propaganda, seçim, sosyal işler, yerel yönetim ve çevre işleri, kadın ve gençlik işlerinden bir veya birkaçı ile görevlendirebilir.İl başkanı, başkan yardımcılarına ek görevler verebilir.

İl Başkanının yokluğunda, başkan yardımcıları sıralanışlarındaki önceliğe göre başkana vekalet ederler.

SEKRETER ÜYE:Kanun, parti tüzük ve yönetmelikleri uyarınca tutulması gereken defter, kayıt ve dosyaları tutar.Yönetim kurulu kararlarını deftere yazar ve üyelere imza ettirir.Bütün kayıt ve dosyaların başkanla birlikte saklanmasından sorumludur.Başkan ve yardımcıları bulunmadığı zaman partiyi temsil eder.

MUHASİP ÜYE:Yönetim kurulunun hesap işlerini yürütür.Kanun, parti tüzük ve yönetmelikleri gereğince tutulması gereken muhasebe defter ve kayıtlarını tutar.Başkan ve muhasip üye, harcamaların kurul kararlarına uygunluğundan birlikte sorumludurlar.Aidatları tahsil eder.Yönetim kuruluna, partiye gelir sağlama imkanlarını teklif eder.Üst kademelere sunulmak üzere kesin hesap raporlarını, yıllık bütçe tasarılarını ve kongreye sunulmak üzere bilançoları hazırlar."

Tüzüğün 31. maddesinde belde, ilçe ve il yönetim kurullarının görevleri belirlenmiştir:

"a) Kanun, parti tüzüğü ve yönetmeliklerinin gereklerini,Merkez Karar Kurulu ve Genel İdare Kurulu kararlarını yerine getirmek.Üst kademelerin talimatlarına ve kararlarına uymak.Kendi kademe kongresinin kararlarını uygulamak.Bağlı teşkilatı denetlemek, aralarında uyum ve koordinasyon sağlamak.

b) Partinin siyasi görüş ve felsefesi ile genel politikasını çevresinde anlatmak ve yaymak.Halkın partiye sevgisini ve oy verme eğilimini arttırmaya çalışmak, partinin gelişmesi için düşündüklerini üst kademelere bildirmek.

c) Seçimlerde partiyi ve parti adaylarını kazandırmaya çalışmak.

d) Ülkenin ve kendi çevresinin genel ve yöresel meseleleriyle ilgilenmek, görüşlerini üst kademelere bildirmek.

e) Kendi çevresindeki bütün siyasi çalışmaları yakından izleyerek değerlendirmek, çevresinin sosyal, ekonomik, sağlık, bayındırlık ve diğer kamu ve toplumsal işleri hakkında mahalli belediye ve il genel meclislerinde bulunan üyelerini aydınlatmak.

f) Seçimlerde yapılması gereken çalışmaları çevresinin özelliklerini dikkate alarak yürütmek.

g) Kademesinde tutulması gereken defter, kayıt ve dosyaları tutmak ve sağlamak.

h) Kademe kongrelerinin gündemini hazırlamak.Bu kongrelere sunulmak üzere çalışma raporu, yıllık bütçe tasarısı ve kesin hesap raporları ile gelir gider cetvelleri ve bilançoları hazırlamak.Bunları kanunda yazılı süreler içinde üst kademelere göndermek.

ı) Parti gelirlerinin en elverişli şekilde toplanmasına, kanuna uygun yeni gelir kaynakları bulunmasına çalışmak, gerekli harcamaları usulüne uygun şekilde yapmak.

j) Çevresindeki partililer ve bütün vatandaşlar arasın-

da dostluk ve kardeşlik bağlarını yaymaya çalışmak.

k) Görevleriyle ilgili konularda partililerin yardımlarından faydalanmaya çalışmak, gerekli gördüğü zaman çalışma grupları kurarak düşünce, görüş ve çalışmalarını geliştirmek, bu amaçla toplantılar düzenlemek.

l) Acil durumlar dışında, yazışmalarında kademe sırasını gözetmek, kademeler arası temas ve yazışmalarda saygı ve nezaket kuralları ile hizmet ahengini korumak ve gözetmek.

m) Yönetim kurulu kararıyla partide çalıştırılması gereken daimi hizmetlilerin işe alınmalarını, çıkarılmalarını, ücretlerinin tespiti veya arttırılmasını yapmak.

n) Her köy ve mahalleden seçilmiş ilçe kongresi delegelerinden birisini, köy ve mahallenin (PARTİ GÖREVLİSİ) olarak görevlendirip, köy ve mahalleler halkı ile partinin haberleşmesini ve ilişkisini sağlamak.

o) İlçe ve il yönetim kurullarınca, kendi kongre delegelerinin katılımı ile yılda en az bir defa, danışma niteliğinde toplantı yapılarak, memleket ve parti meselelerini görüşmek ve tartışmak.

p) Parti alt yönetim kurullarını en az altı ayda bir denetlemek.

r) Her sandık alanı için, bir asıl ve iki yardımcıdan oluşan sandık alan sorumlularını belirlemek ve görevleri doğrultusunda eğitimlerini sağlamak.

s) Genel İdare Kurulunca tayin ve tesbit edilen sair görevleri yerine getirmek, yetkileri kullanmak."

32. maddede, "yönetim kurulları ile bu kurulların başkan ve üyelerinin yapamıyacakları" işler aşağıdaki gibi saptanmıştır:

"a) Genel İdare Kurulunun izni olmaksızın kademelerini aşan parti genel politikası hakkında demeç veremezler.Kendi kademelerinin bulunduğu yerdeki resmi makamlardan daha yukarı makam ve mercilerle yazışmaya giremezler.Ancak, zorunlu hal-

lerde, bir üst kademeye bilgi vermek suretiyle veya onun aracılığıyla gerekli şekilde işlerini takip ederler.

b) Bağlı oldukları parti üst kademesi ile ilgi ve ilişkilerini kesmeye karar veremezler.Üst kademece kabul edilmeyen bir istek ve şikayetleri bulunduğu takdirde, bağlı oldukları kademeye bilgi vermek suretiyle bir üst kademeye başvurabilirler.

c) Yönetim ve disiplin kurullarında görevli olanlar (Kendilerini seçen kademe kongresi hariç olmak üzere) bu görevlerinden istifa etmedikçe parti içi başka yönetim ve disiplin kurullarına aday olamazlar."

"Yönetim Kurulları,üye tam sayılarının yarıdan fazlası ile toplanır.Bu kurullar toplantılarını teşkilat binasında yapar. Yönetim kurulunca çağrılıp dinlenmesine karar verilenler dışında kurul üyesi olmayanlar toplantıya katılamaz.Belde, ilçe ve il yönetim kurulları en geç onbeş günde bir normal şekilde toplanır.Bu toplantıların günü ve saati, önceden tespit edilerek karar defterine işlenir.Bütün üyelere imza ettirilir. Yönetim kurulları, gerekli gördüklerinde daha sık toplanmayı kararlaştırabilirler.Kararlar, toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınır.Haklı bir özürü olmaksızın,üst üste normal veya zamanı ayrıca kararlaştırılarak imza karşılığı bildirilen üç toplantıya katılmayan üye, görevinden çekilmiş sayılır.Görevden çekilmiş sayılan, üyenin bir üst yönetim kuruluna itiraz hakkı vardır.Üst yönetim kurulunun kararı kesindir."(m.33)

"Yönetim kurullarının boşalması halinde, boşalan belde yönetim kurulları yerine, il yönetim kurularının onayı ile ilçe yönetim kurulunca; ilçe yönetim kurulları yerine,Genel İdare Kurulunun onayı ile, il yönetim kurulunca ve il yönetim kurulu yerine Genel İdare Kurulunca geçici yönetim kurulları kurulur.Bu kurullar seçilmiş kurulların yetkilerine sahiptir." (m.34/1)

"Kuruluşu onaylanan üst kurul alt kademenin görüşünü de alarak kongre tarihini belirler"(m.34/2)."Geçici kurulların görevleri normal kongreyi aşamaz"(m.34/3)."Belirlenen süre içinde kongresini yapmayan yönetim kurullarının görevi sona erer"(m.34/4)."İlçe ve il başkanlığının herhangi bir sebeple boşalması halinde, yedekte sırada bulunan üye göreve çağrılarak, yönetim kurulunca yeni başkan seçilir.Bu suretle seçilen ilçe ve il başkanının görevi, normal kongreye kadar devam eder" (m.34/5).

cc) İlçe ve İl Disiplin Kurulları

"İlçe ve il disiplin kurulları kendi kongreleri tarafından Siyasi Partiler Kanununun 21. maddesi uyarınca seçilen üyelerden teşekkül eder."(m.53/1)

53. maddenin 2. fıkrasına göre, "ilçe disiplin kurulları 9, il disiplin kurulları ise 11 üyeden oluşur ve asıl üye sayısı kadar yedek üye seçilir."

53-A maddesinde "ilçe disiplin kurulları", 53-B maddesinde ise "il disiplin kurulları" düzenleme altına alınmıştır.

"İlçe Disiplin Kurulu, ilçede kayıtlı bulunan ve 54. maddede yazılı olanlarla, partinin kurucu üyeleri dışında kalan partililer hakkında, tüzüğün 57-a maddesi gereğince uyarma ve kınama cezaları gerektiren hallerde soruşturma yaparak karar verir.Köy ve mahalle delege seçimleri ile ilgili itirazları soruşturma yaparak karara bağlar.

İlçe disiplin kurullarının kararlarına karşı, ilçe yönetim kurulu veya ilgili üye tarafından, tebliğden itibaren 7 gün içinde il disiplin kuruluna itiraz edebilir.

İtiraz dilekçeleri ilgililer tarafından alındı belgesi karşılığı ilçe yönetim kuruluna verilir.İlçe yönetim kurulu kendi görüşünü de ekleyerek dosyayı il disiplin kuruluna gön-

derir.İl Disiplin Kurulunun itiraz üzerine verdiği kararlar kesindir.

İlçe disiplin kurulu kendiliğinden disiplin soruşturması yapamaz.Ancak yönetim kurulunca intikal ettirilen dosyaları ve konuları karara bağlar."

İlçe disiplin kurulunun görevleri belirtilirken gönderme yapılan 57-a maddesi şöyledir:

"Bir parti üyesi için disiplin cezası isteme yetkisi,o üyenin sevkedilmesi gereken disiplin kuruluna göre, ilçe veya il yönetim kuruluna veya Genel İdare Kuruluna aittir.Kurucu üyeler için disiplin cezası isteme yetkisi Genel İdare Kuruluna, partili milletvekilleri için disiplin cezası isteme yetkisi, partinin TBMM Grup yönetim Kuruluna aittir.Yetkili yönetim kurulu re'sen lüzum görmesi üzerine veya ihbar ve şikayetleri değerlendirerek sevke yetkilidir."

"53-B) İl Disiplin Kurulları

İl Disiplin Kurulu, il çevresinde kayıtlı bulunan ve 53. maddede yazılı olanlarla, Partinin kurucu üyeleri dışında kalan bütün partililer hakkında birinci derecede disiplin soruşturması yapmaya ve karar vermeye yetkilidir.İl Disiplin Kurulu, kendiliğinden disiplin soruşturması yapamaz, ancak il yönetim kurulunca intikal ettirilen dosyaları ve konuları karara bağlar.

İl disiplin kurullarının birinci derecede verdiği kararlarına karşı il yönetim kurulu veya ilgili üye tarafından, tebliğden itibaren 7 gün içinde Yüksek Haysiyet Divanına itiraz dilekçeleri il yönetim kuruluna verilir.İl yönetim kurulu kendi görüşünü de eklemek suretiyle dosyayı Yüksek Haysiyet Divanına yollar.Karara, il yönetim kurulunca itiraz edildiği takdirde itiraz yazısının bir sureti ilgiliye 7 gün içinde tebliğ edilir.İl yönetim kurulları itiraza konu olan dosyayı en geç 10 gün içinde Yüksek Haysiyet Divanına göndermek zorun-

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

dadır.

İl disiplin kurulunca verilen kesin çıkarma cezaları ilgilisi itiraz etmemiş olsa bile incelemek üzere Yüksek Haysiyet Divanına gönderilir.

İl disiplin kurullarının, ilçe disiplin kurulları kararları üzerinde ikinci derecede disiplin kurulu olarak verecekleri kararlar kesindir."

c.Gruplar

aa) T.B.M.M. Grubu

Partinin T.B.M.M. grubu ile ilgili olarak tüzükte öngörülen düzenleme şöyledir:

"Partili milletvekilleri, partinin TBMM grubunu teşkil ederler.Grup kurulduğu parti genel başkanı tarafından, TBMM başkanlığına yazı ile bildirilir.

Grubun yönetimi iç yönetmeliğe göre yürütülür.Grup iç yönetmeliği, grup genel kurulu tarafından Siyasi Partiler Kanununun 23. maddesindeki ilkelere uygun olarak hazırlanıp kabul edildikten sonra TBMM Başkanlığına sunulur.Grup iç yönetmeliğinde partinin tüzük ve programına aykırı hükümler yer alamaz" (m.61)

"Parti genel başkanı, partinin TBMM Grubunun da başkanıdır.Genel başkan milletvekili değilse, parti grubu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile grup üyelerinden birisini grup başkanı seçer.İlk iki turda salt çoğunluk sağlanamadığı takdirde, üçüncü turda en çok oy alan seçilmiş olur.

TBMM grubu, grup başkanına yardımcı olmak üzere, üyeleri arasından iki grup başkan vekili seçer.Grup yönetim kurulu başkan vekilleri hariç on üyeden oluşur.Asıl üye sayısı kadar yedek üye seçilir.Genel idare kurulu üyeleri grup yönetim kurulunda görev alamazlar.

Grup organları her toplantı yılının başında ve o toplan-

tı yılı için seçilir.Seçimler gizli oyla yapılır.

Grup başkanlığı, grup başkan vekilliği yıl içinde herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde yeni seçim yapılır.Grup yönetim kurulunda boşalma olduğu takdirde boşalan üyelikler, aldıkları oy sayısına göre yedeklerden doldurulur.

Grup adına konuşmaya ve beyanatta bulunmaya grup başkanı, grup başkan vekilleri veya grup sözcüsü yetkilidir.Belli konular için ayrı sözcüler seçilebilir."(m.62)

Diğer disiplin kurullarının görev ve yetki alanına giren disiplin cezalarını partili milletvekillerine uygulayacak,partinin TBMM grubunca seçilen 7 milletvekilinden teşekkül eden bir "Grup Disiplin Kurulu" oluşturulur."Bu kurul kendi üyeleri arasından bir başkan, bir başkan yardımcısı, bir sekreter seçer", "üye tam sayısının en az üçte iki çoğunluğu ile toplanır,hazır bulunanların salt çoğunluğu ile karar verir."(m. 63)

Tüzüğün 64-A maddesinde T.B.M.M. Grup üyelerinin görevleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

"a) TBMM çalışmalarında partinin programına, temel ilkelerine, gizli oyla alınan bağlayıcı grup kararlarına uymak ve bunları desteklemek zorundadırlar.Grup tarafından yukarıdaki şekilde karara bağlanmamış olan durumlarda parti program ve tüzüğü çerçevesinde meclisteki oy konuşmalarında serbesttirler.

b) Haklı mazereti olmadıkça TBMM genel kurulu ve komisyonları ile parti grubunun çalışmalarına katılmak zorundadırlar.

c) Katılmak zorunda oldukları toplantıların görüşmelerinde bulunmamak, gündem konularından haberdar olmamak,görüşmelerde karşı fikir ve oyda bulunmuş olmak, yukarıdaki şekilde alınan grup kararlarına ve partinin temel ilke kararlarına uymamak için haklı sebep teşkil etmez."

bb) İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi Grupları

DYP tüzüğünün 64-B maddesinin a bendine göre,

"Parti il başkanı il genel meclisi ve il belediye meclis gruplarının başkanıdır."

"İl genel meclisi grubu, partili il genel meclisi üyelerinden teşekkül eder.İl genel meclisi grup üyeleri aralarından en az bir başkan vekili ve bir sekreter seçerler.İl genel meclis grubu, parti tüzük ve programı çerçevesinde ortaklaşa hareketi sağlar."

64-B maddesinin b bendine göre de;

"Büyükşehir, il, ilçe ve kasaba belediye meclislerine partiden seçilen üyeler, her belediye için ayrı ayrı olmak üzere, aralarında parti grubu kurarlar.

Belediye meclis grubu üyeleri aralarından bir başkan vekili ve bir sekreter seçerler.Partili belediye başkanı parti grubunun üyesidir."

"İl ve ilçe başkanları kendi il ve ilçelerindeki il genel meclisi ve belediye meclisi üyelerini parti politikasını tespit etmek ve çalışmalarını yönlendirmek maksadıyla her zaman toplantıya çağırabilirler ve bu toplantılara başkanlık ederler."

d.Danışma ve Araştırma Kurulları-Komisyonlar

aa) İl ve ilçe Divanları

65. maddede il divanlarının, "partinin o ildeki çalışmaları ile gelişme imkanlarını ve mahalli hizmetleri gözden geçireceği", "illerdeki parti organları arasında uyum ve işbirliği imkanlarını araştıracağı" ve "bu amaçla gerek duyuldukça il başkanları tarafından senede en az bir defa toplantıya çağrılacağı" belirtilmiş, "bu toplantıların istişari mahiyette olup çoğunluk aranmayacağı" ve "bu toplantıda ortaya

çıkan görüş ve temennilerin il yönetim kurulunca bir rapor halinde genel başkanlığa bildirileceği" ifade edilmiştir.

İl Divanına:

"a) O ilde oturan ve üyelikleri devam eden parti kurucuları,

b) O ilin partili TBMM üyeleri,

c) İl çevresinde oturan partili eski milletvekilleri,

d) İl başkanı ile il yönetim kurulu üyeleri,

e) İl disiplin kurulu başkan ve üyeleri,

f) İlçe başkanları ilçe yönetim kurulu ve disiplin kurulu bulunan ilçelerin disiplin kurulu başkan ve üyeleri,

g) Partili il, ilçe ve kasaba belediye başkanları ve belediye meclisi üyeleri,

h) Partili il genel meclisi üyeleri,

i) İl çevresinde oturan partili eski il başkanları çağrılabilirler" denilmiştir.

bb) Kurul ve Komisyonlar

"Parti yönetim kurulları, üst kademelerin kararları ile veya kendiliklerinden, yahut kongrelerinin kararları üzerine, belli konular için devamlı veya geçici olarak araştırma, inceleme ve danışma kurul ve komisyonları kurabilirler."(m.66)

cc) Bürolar

"Partinin genel merkezinde genel başkana bağlı hukuk bürosu, teşkilat işlerine bakan yardımcısına bağlı kongre ve tüzük bürosu, propaganda işlerine bakan genel başkan yardımcısına bağlı basın bürosu, seçim işlerine bakan genel başkan yardımcısına bağlı seçim bürosu ile genel idare kurulunun uygun bulduğu gerekli diğer bürolar kurulur.Genel İdare kurulu, benzeri büroların, gereken illerde de kurulmasını kararlaştırabilir."(m.67)

3.Adayların Tespiti

a.Milletvekili Aday Tespit İşlemleri

"Partiye üye olsun veya olmasın milletvekili aday tespit işlemlerine katılmak için partiye müracaat edenlere Anayasa, ilgili kanunlar ve parti tüzük ve programı temel ilkeleri bakımından izin vermeye veya vermemeye genel idare kurulunun yetkili olduğu" ve "milletvekili genel ve ara seçimlerinde, aday adaylıkları genel idare kurulunca uygun bulunanlar arasından milletvekili adaylarının ve sıralarının" tespitinin "önseçim", "aday yoklaması" ve "merkez yoklaması" usul ve esaslarından biri ile yapılacağı hüküm altına alınmıştır.(m. 78/1,2)

"Parti adaylarının tespitinde, hangi seçim çevresinde , yukardaki usullerden herhangi biri veya birkaçının birlikte uygulanacağına genel idare kurulu tarafından gizli oyla karar verilir."

Yine aynı maddeye göre,

"a) Önseçim:

Siyasi Partiler Kanununda belirtilen ön seçimlerle ilgili hükümlere göre, o seçim çevresinde partiye kayıtlı bütün üyeler tarafından yapılır.

b) Aday yoklaması:

Aday yoklaması aşağıda sıralanan partililerce yapılan milletvekili aday tespiti işlemidir.

Bu seçmenler şunlardır:

1- Seçim çevresinde oturan ve üyelikleri devam eden,
 - DYP kurucuları, (Tüzük sonundaki liste)
 - Eski Bakan ve Milletvekilleri
 - Eski ilçe ve il başkanları
 - Eski belediye başkanları
2- Çevrenin partili bakan ve milletvekilleri.
3- Parti yönetim kurulu başkanları ve üyeleri.
4- Parti disiplin kurulu başkan ve üyeleri.
5- Belde başkanı ve yönetim kurulu üyeleri.
6- Partili il genel meclisi üyeleri.
7- Partili belediye başkanları ve belediye meclis üyeleri.

8- Partili köy ve mahalle muhtarları.

9- Köy, mahalle ve beldelerin ilçe kongresi delegeleri.

10- İlçelerin il kongresi delegeleri.

11- İllerin büyük kongre delegeleri.

Son milletvekili genel seçiminde partinin ilçede aldığı oydan, 4000 oy düşüldükten sonra, kalan oy'un her bir 75 oy'u için bir kişi olmak üzere, seçilecek aday tespit delegeleri.

Bu delegelerin seçimi, il kongresi delegeleri seçimi ile birlikte yapılır.

Bu delegeliklerin köy ve mahallelere tahsisi, son milletvekili genel seçiminde o köy ve mahallede partinin aldığı en yüksek oydan başlamak üzere yapılacak sıralamaya göre olur.

Mahalle ve köylerin 75'den az olan küsurları da büyüklüklerine göre sıralanır ve artan delegelik varsa ona göre tahsis yapılır.

Delegeler o mahalle ve köy seçmen listesinde kayıtlı olanlardan seçilir.

Partili bakan ve milletvekilleri seçim çevresinin diledikleri ilçesinde, diğer seçmenler kayıtlı bulundukları ilçede milletvekili aday tespiti işlemine katılırlar.

c) Merkez yoklaması:

Merkez yoklaması iki ayrı usülde yapılabilir:

1- Genel idare kurulunca gizli oyla yapılan aday tespit ve sıralamasıdır.

2- Aday tespit karma komisyonunca yapılan aday tespit ve sıralamasıdır.

Her milletvekili genel ve ara seçimleri öncesinde aday tespitleri için gerekli olan yasal süreler dikkate alınarak bir aday tespit karma komisyonu oluşturulur.

Aday tespit karma komisyonu:

a) Parti üyeliği devam eden parti eski genel başkanları,

b) Teşkilat ve seçim işleri genel başkan yardımcılarıyla genel sekreterden oluşan üç kişilik komisyon kura ile tespit edeceği Doğru Yol Partisi meclis gurubuna mensup genel idare kurulu üyesi olmayan altı milletvekili, üç il başkanı ve üç ilçe başkanından oluşur.

c) Kontenjan adayları genel idare kurulu tarafından gizli oyla tespit edilir.

Aday listelerinin kesinleşmesinden önce herhangi bir se-

beple bu listelerde boşalma olursa, boşalan üyelikler ilk tespitlerindeki usule bakılmaksızın genel idare kurulunca doldurulur.

Ön seçim ve aday yoklamasında aday adaylarının listeleri soyadı alfabetik sırasına göre tanzim edilir."

b.Yerel Seçimler

"İl merkezlerinin belediye başkanlığı adayı için partiden yoklamalarına katılmak isteyenlerin yoklamalara katılabilmeleri, parti üyesi olsun veya olmasın genel idare kurulunun tasvibine bağlıdır.İlçe ve kasaba belediye başkanlığı için,partiye başvuran aday adaylarının yoklamalara katılabilmeleri partiye üye olsun veya olmasın, bağlı bulundukları ilçe yönetim kurulunun onayına bağlıdır.Genel idare kurulu, il yönetim kurullarının bu konudaki kararlarını değiştirebilir.Genel idare kurulunun kararı kesindir.

İl genel meclisi ve belediye meclisi üyeliği için partiye müracaat edenlerin aday adaylığı, partiye üye olsun veya olmasın, il yönetim kurulunun onayına bağlıdır.Genel idare kurulu bu kararları değiştirebilir.Bu kurulun kararı kesindir." (m.79/1,2)

"Mahalli idareler seçimlerinde aday adayları arasından belediye başkanlığı için bir, belediye meclisi üye adedi kadar asıl ve yedek olarak ayrı ayrı, il genel meclisi üyeliklerine seçim çevresi için tespit olunan sayıda asıl ve yedek üye adedi belirlenir.

Merkez yoklaması, ön seçim veya aday yoklaması usüllerinden hangisinin, hangi seçim çevrelerinde tatbik edileceği, genel idare kurulunca kararlaştırılıp, kanuni süreler dikkate alınarak önceden mahallelerine ve ilgili mercilere bildirilir.

Merkez yoklaması hariç aday tespitleri yargı yönetim ve denetimi altında yapılır."(m.79/4,5,6)

"A- İlçe, il ve büyükşehir belediye başkanı ve belediye meclisi üyeleri aday yoklamasında oy kullanacak seçmenler

şunlardır:

1- Parti üyelikleri devam eden:

- DYP Kurucuları ile
- Eski ve mevcut G.İ.K., M.K.K. ve yüksek haysiyet divanı üyeleri,

Oturdukları seçim çevresinde,

- Partili milletvekilleri ile,
- Partili eski senatör ve milletvekilleri,

son seçildikleri seçim çevresinde aday yoklaması için başvurdukları ilçede,

- Eski il ve ilçe başkanları ile
- Eski belediye başkanları

2- Parti yönetim Kurulu başkanları ve üyeleri,

3- Disiplin Kurulu başkanları ve üyeleri,

4- Partili il genel meclisi üyeleri,

5- Partili belediye başkanları ve belediye meclisi üyeleri,

6- O seçim çevresindeki partili muhturlar,

7- O seçim çevresindeki ilçe kongresi delegeleri,

8- O seçim çevresindeki il kongresi delegeleri,

9- O seçim çevresindeki büyük kongre delegeleri,

10- İl yönetim ve disiplin kurulları başkan ve üyeleri il yönetim kurulunun bulunduğu ilçede, (Büyük Şehir Belediye sınırları içindeki ilçelerin tamamında) aday yoklaması seçmeni olurlar.

Aday yoklaması seçmenleri, aday yoklaması seçmen listesine sıfatları gösterilerek kaydedilir.

11- Ayrıca tüzüğün 78. maddesinin 12. bendine göre ilçe mahallerinden seçilen aday tesbit delegeleri, ilçe, il ve büyükşehir belediye başkanı ve belediye meclisi üyeleri aday yoklamasında aday tesbit seçmeni olurlar.

B- Belde belediye başkan ve belediye meclis üyeleri aday yoklamasında oy kullanacak seçmenler şunlardır:

1- Beldenin bağlı bulunduğu ilçede aday yoklama listesine kaydolmuş DYP kurucuları,genel merkez organları üyeleri ve milletvekilleri,

2- İlçe yönetim kurulu başkan ve üyeleri,

3- İlçe disiplin kurulu başkan ve üyeleri,

4- Belde yönetim kurulu başkan ve üyeleri,

5- Mevcut partili belediye başkanı ile belediye meclisi üyeleri (hem ilçe hem belde)

6- Beldenin partiye kayıtlı eski belediye başkanı ile eski belde başkanları,

7- Beldede oturan partili il genel meclisi üyeleri,

8- Belde seçim çevresinde ilçe kongresi için seçilmiş delegeler ile tüzüğün 78. maddesinin 12. bendine göre belde seçim çevresinden seçilmiş aday tesbit delegeleri ve seçim çevresinin partili muhtarları,

C- İl genel meclisi üyeleri aday yoklamasında oy kullanacak seçmenler şunlardır:

1- Parti üyelikleri devam eden:

- DYP kurucuları ile,
- Eski ve mevcut G.İ.K., M.K.K. ve Yüksek Haysiyet Divanı üyeleri,

oturdukları seçim çevresinde,

- Partili milletvekilleri ile,
- Partili eski senatör ve milletvekiller,

son seçildikleri seçim çevresinde aday yoklaması için başvurdukları ilçede (Merkez ilçe büyükşehirse belediye sınırları içindeki ilçelerin tamamında)

O seçim çevresinin;

- Eski il ve ilçe başkanları ile,
- Eski belediye başkanları,

2- O seçim çevresinin parti yönetim kurulu başkan ve ü-

yeleri, (beldeler dahil)

3- O seçim çevresinin disiplin kurulu başkan ve üyeleri,

4- O seçim çevresinin partili il genel meclisi üyeleri,

5- O seçim çevresinin partili belediye başkanları ile belediye meclis üyeleri,

6- O seçim çevresinin partili köy ve mahalle muhtarları,

7- Köy, mahalle ve beldelerin ilçe kongresi delegeleri,

8- İlçelerin il kongresi delegeleri,

9- O seçim çevresindeki büyük kongre delegeleri,

10- Tüzüğün 78. maddesinin 12. bendine göre o seçim çevresinde seçilmiş aday tesbit delegeleri,

11- İl yönetim ve disiplin kurulları başkan ve üyeleri, il yönetim kurulunun bulunduğu ilçede (Büyük şehir belediye sınırları içinde ilçelerin tamamında),

Aday yoklaması seçmeni olurlar.

Aday yoklaması seçmenleri, aday yoklaması seçmen listesinde sıfatları gösterilerek kaydedilir.

D- Belediye meclisleri için yasasına göre gösterilecek kontenjan adaylarının tesbit ve gösterme yetkisi genel idare kurulunundur.Genel idare kurulu bu yetkisini il veya ilçe teşkilatlarına devredebilir."

B.Sosyaldemokrat Halkçı Parti Tüzüğüne Göre:

1.Parti Üyeliği

Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) tüzüğünün[2] 4. maddesinde "yirmibir yaşını dolduran, medeni ve siyasal hakları kullanma yeterliği olan, partinin tüzüğünü, programını ve ilkelerini benimseyen ve yasalarca siyasal partilere girmeleri yasaklanmış olmayan her yurttaşın partiye üye olabileceği" ifade edilmiş, "üyelik için başvuranlar arasında din, dil, ırk, cins, mezhep, aile, zümre, sınıf ve meslek ayırımı gözetilemiyeceği" belirtilmiştir.

Tüzüğün 5. maddesinde "üyelerin hakları ve görevleri" saptanmıştır:

"Partinin bütün görevleri, Tüzük kuralları içinde partililerin tümüne açıktır.

Parti üyeleri;

A- Partiye yılda 1.200-12.000 TL arasında ödenti verirler;

B- Seçildikleri parti organlarına ve görevlendirildikleri komisyon ve kurulların toplantılarına ve yürütme işlerine katılırlar; kendilerine verilen ödevleri eksiksiz yerine getirirler;

C- Partinin ilkelerini, Programını, Kurultay ve yetkili kurulların bildiri ve kararlarını, seçim bildirgelerini,partinin genel politikası ile hizmetlerini her türlü olanaktan yararlanarak çevrelerine duyurmaya ve anlatmaya çalışırlar;

D- Seçimlerde Partiye ve adaylarına oy vermekle yetinmeyerek Partinin başarısını en düst düzeye eriştirmek için çaba harcarlar;

E- Parti çalışmalarında aldıkları görevleri yerine getirmekle devir işlemlerini eksiksiz yapmakla yükümlüdürler;zorunluluk olmadıkça görevden çekilmezler.

---

2 Sosyaldemokrat Halkçı Parti Tüzük, Ocak 1990

F- Üstlendikleri ödentiyi süresinde ödemekle yükümlüdürler.

Üstlendiği ödenti borcunu süresinde ödemeyen üye hakkında disiplin cezası uygulanmaz."

Tüzüğün 6-14. maddelerinde üyeliğe kayıt, kabul ve partiden ayrılma ile ilgili işlemler düzenleme altına alınmış, 15. maddede "üyelikle ilgili başvuruların ve başka işlemlerin, aday üyeliğe itirazların karara bağlanması, parti kimlik belgelerinin biçimi, değiştirilmesi, Genel Sekreterliğe bağlı Üye Yazım Merkezinin kuruluşu, çalışma yöntemleri ve çalışanlarına ilişkin kuralların bir yönetmelikle" düzenleneceği belirtilmiştir.

2.Parti Örgütü

SHP tüzüğünün 16. maddesine göre parti örgütü:

"Merkez organları, iller örgütü, T.B.M.M. Parti Grubu, il genel meclisleri grupları ve belediye meclisleri gruplarından oluşur.

A- MERKEZ ORGANLARI

a- Büyük Kongre (Kurultay)

b- Genel Başkan,

c- Parti Meclisi,

d- Merkez Yürütme Kurulu,

e- Merkez Disiplin Kurulu,

B- İLLER ÖRGÜTÜ

a- İl ve ilçe kongreleri,

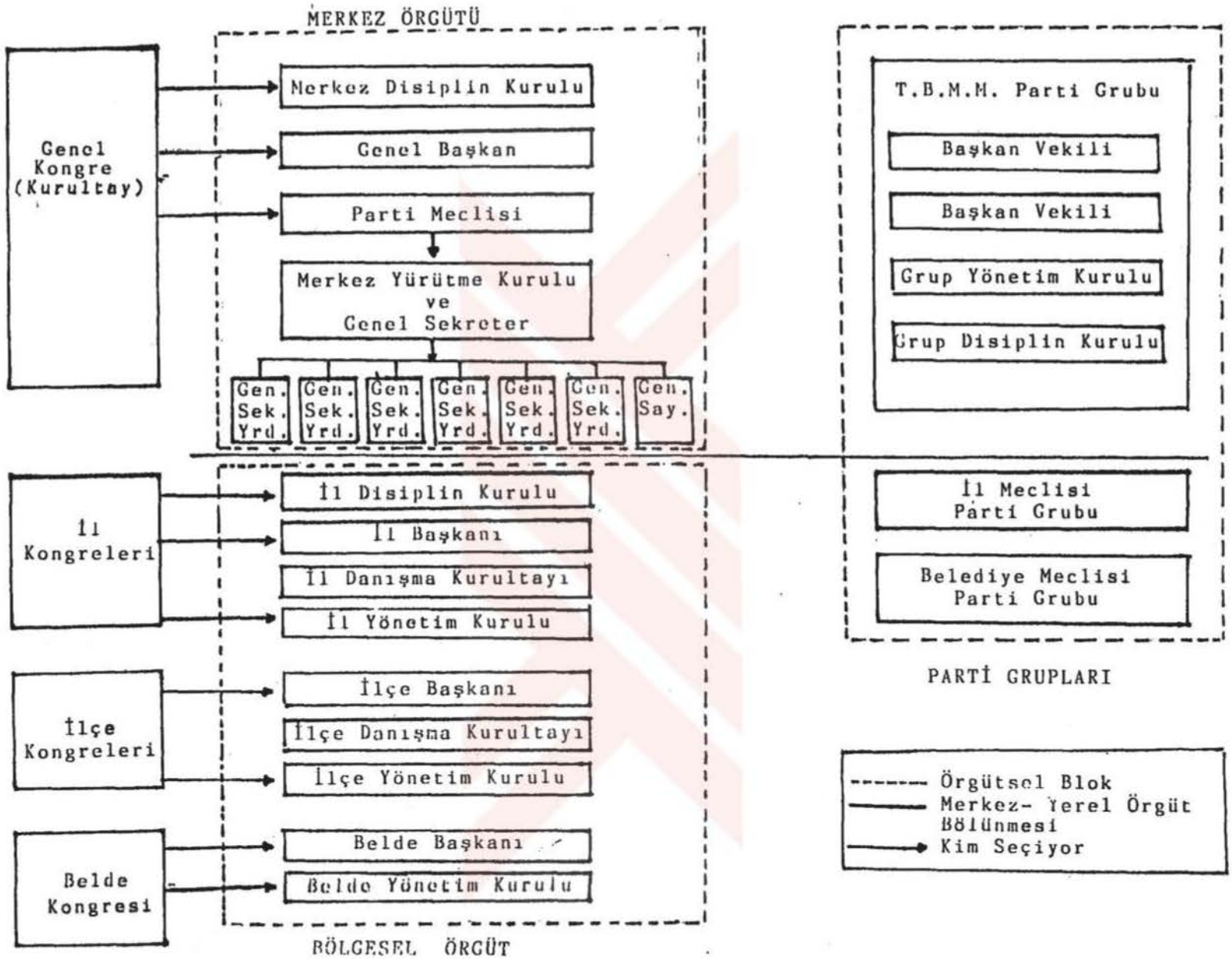
b- il ve ilçe başkanları ile yönetim kurulları,

c- Belde örgütleri,

d- İl disiplin kurullarıdır.

C- PARTİ GRUPLARI

a- T.B.M.M. Grubu Genel Kurulu,

Tablo 3.2. SOSYALDEMOKRAT HALKÇI PARTİSİ ÖRGÜT YAPISI

Kaynak:SHP Tüzük 1990

b- T.B.M.M. Grubu Yönetim Kurulu,
c- T.B.M.M. Grubu Disiplin Kurulu,
d- İl genel meclisleri parti grupları,
e- Belediye meclisleri parti gruplarıdır."

"Örgütlenmede yönetim birimleri" başlığını taşıyan 17. maddeye göre; "belde örgütleri, ilçe ve il yönetim kurulları, Parti Meclisi ile Merkez Yürütme Kurulu, parti örgütünün yönetim birimlerini oluştururlar." (f.1)

"Belde örgütleri o yerdeki ilçe başkanlığına bağlıdır. İlçe yönetim kurulları il; il yönetim kurulları Merkez Yürütme Kuruluna; Merkez Yürütme Kurulu Parti Meclisine bu sıralama içinde bağlıdır."(m.17/2)

a.Merkez Organları

aa) Büyük Kongre (Kurultay)

53. maddenin ilk cümlesinde Kurultay'ın "partinin en yüksek organı" olduğu belirtilir.

54. maddeye göre;

"Kurultay;
a- Genel Başkan,
b- Parti Meclisi Üyeleri,
c- Merkez Disiplin Kurulu Üyeleri,
d- Partinin üyeliği süren kurucuları,
e- Partili bakanlar ve milletvekilleri,
f- il kongrelerince o ilin T.B.M.M. üye sayısının iki katı olarak seçilen kurultay delegelerinden oluşur.

Taşıdıkları sıfat dolayısıyla Kurultay üyesi olanlar ayrıca il kongrelerince delege olarak seçilemezler.

Genel başkanlık, genel başkan yardımcılığı, genel sekreterlik, genel sekreter yardımcılığı, genel saymanlık, parti meclisi üyeliği, T.B.M.M. başkanlığı, başbakanlık ve T.B.M.M. üyeliği yapmış parti üyeleri ile partiye katılmış ya da par-

tiyle birleşmiş eski partilerin kurucu üyeleri, kurultay delegesi olmayan il başkanları, ilçe başkanları, il belediye başkanları Kurultay'ın onur üyesidirler.Onur üyeleri; Kurultay'da konuşabilirler, oy kullanamazlar."

Tüzüğün 56. maddesinde"Kurultayın yetkileri" şu şekilde belirlenmiştir:

"- Genel Başkanı, Parti Meclisi ile Merkez Disiplin Kurulu üyelerini gizli oyla seçmek.

- Parti Meclisinin çalışma raporunu görüşerek karara bağlamak,

- Partinin Tüzük ve Programında değişiklik yapmak,

- Partinin gelir-gider hesabını kabul ve Parti Meclisini aklamak veya kesin hesabı reddetmek,

- Yasalar, Parti Tüzüğü ve Programı çerçevesinde toplumu ve devleti ilgilendiren konularda, kamu faaliyetleri ve Parti politikası hakkında temenni kararları ve bağlayıcı kararlar almak,

- Partinin feshine veya bir başka parti ile birleşmesine ve böylece Partinin mallarının tasfiye ve intikal şekline kararlar vermek."

"Kurultay iki yılda bir toplanır.Ancak siyasal ve sosyal koşullar gerektiriyorsa, ilçe-il kongreleri ile Kurultayın üç yılı aşmamak üzere ileri bir tarihte yapılması için, Kurultay, Parti Meclisini yetkili kılabilir.Bu halde Kurultay için yeni delegeler herhangi bir nedenle seçilememiş ise, Kurultaya mevcut delegeler katılır ve 44. maddenin ikinci fıkrası hükmü uygulanmaz."(m.55/1)

55. maddenin ilk fıkrasından gönderme yapılan 44. maddenin 2. fıkrası şöyledir:

"Görevleri nedeniyle kongre üyesi olanlar, bir alt yönetim birimi kongresine üye seçilemezler.Üst yönetim birimi kongresi için belirlenen tarihten önce kongresini yapamayan alt yönetim birimi, üst yönetim birimi kongresine katılamaz."

"Genel Başkanın, Parti Meclisi veya Merkez Yürütme Kurulunun lüzum göstermesi ya da Kurultay üyelerinin en az beşte birinin yazılı istemi üzerine de Kurultay olağanüstü toplanır" (m.55/2)."Olağanüstü toplüntının gündemi isteyenlerce düzenlenir"(m.55/3)."Olağanüstü toplantıda yalnız gündemdeki konular görüşülür.Yalnızca program çalışması yapmak amacıyla toplanan olağanüstü kurultayların gündemine seçim maddesi konamaz"(m. 55/4)."Olağanüstü toplantı en az on gün önce ilgililere duyurulur"(m.55/5).

"Kurultayın toplantı yeter sayısı, Kurultay üye tam sayısının salt çoğunluğudur.İlk çağrı üzerine yapılan toplantıda, toplantı yeter sayısı bulunamıyorsa, ikinci çağrı üzerine yapılacak toplantıda yeter sayısı aranmaz."(m.55/6)

"Kurultayın karar yeter sayısı, hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğudur.Kurultayda alınan kararlar başkanlıkça Kurultaya duyurulur ve tutanağa yazılır.Tersine karar yoksa kararlar gösterme(işaret) oyu ile alınır."(m.55/7)

"Parti Tüzük ve Programında değişiklik yapılmasına ilişkin olan veya parti politikasını ilgilendiren konulardaki önerileri karara bağlamak için, bunların Genel Başkan, Parti Meclisi veya Merkez Yürütme Kurulu veya Kurultay üyelerinin en az yirmide biri tarafından ileri sürülmüş olması gerekir.Yasalar, Parti Tüzük ve Programı çerçevesinde, toplumu ve devleti ilgilendiren konularda, kamu faaliyetleri konularında karar alınmasına ilişkin önerileri karara bağlamak için, bu önerileri karara bağlamak için, bu önerilerin Kurultay'da hazır bulunan üyelerin üçte biri tarafından yapılmış olması şarttır.Bu öneriler, Kurultayca seçilecek bir komisyonda görüşüldükten sonra, komisyon raporuyla birlikte incelenir karara bağlanır."(m.55/9)

bb) Genel Başkan

"Partiyi Genel Başkan temsil eder.

Genel Başkan, disiplin kurulları dışında, bütün parti örgütünün başkanıdır.Partiyi bağlayıcı demeçler vermeye yetkilidir.

Genel Başkan kurultayca gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir.İlk iki oylamada sonuç alınamazsa, üçüncü turda en çok oy alan aday seçilmiş sayılır.Ertesi kurultaya kadar görev yapar.

Aynı kişi üst üste beş kez genel başkanlığa seçilebilir. Bu süre sonunda yeniden seçilebilmek için aradan üç yıl geçmesi zorunludur.

Genel Başkan parti yönetim birimleri, kurul ve organlarını ve görevlileri birlikte ya da ayrı ayrı toplantıya çağırabilir.

Genel Başkan, parti hizmet ve çalışmalarının gerektirdiği önlemleri alır.Yetkili kurullarca verilen kararların ilgililerce uygulanmasını denetler.

Parti örgütüne ve ilgililere gerekli gördüğü bildirimleri yapar.

Genel Başkana yokluğunda Genel Sekreter vekillik eder." (m.26)

cc) Parti Meclisi

"Parti Meclisi, Kurultayca seçilen 44 üyeden oluşur. Aynı sayıda yedek üye seçilir.Parti meclisinde her iki cinsiyettenüyelerin sayısı -aday varsa- 11 den az olamaz.Yedek üyelikler içinde aynı kural uygulanır."(m.27/1)

28-A maddesinin ilk cümlesinde, Parti Meclisi'nin "Kurultay'dan sonra partinin en yüksek organı" olduğu belirtilmiş, yine aynı maddeye göre Parti Meclisi'nin görev ve yetkileri şöyle saptanmıştır:

"a- Yasa ve tüzükle doğrudan kurultaya verilmiş yetkiler dışındaki bütün kararları alabilir.

b- Parti programı ve Kurultay kararları ile seçim bildirgesi çerçevesinde partinin politikasını ve stratejisini saptar.Seçim bildirgesini hazırlar.Bu politikaların uygulanmasını halka anlatıp, benimsetilmesi için gerekli çalışmaları yapar.

c- Hükümet kurmaya, hükümete katılmaya, hükümetten çekilmeye veya ayrılmaya karar verir.Bu kararlarda TBMM Grubu başkan ve vekilleri ile Grup yönetim kurulu üyeleri de oylamaya katılırlar.

d- Partinin hükümetle, başka parti veya kuruluşlarla olan ilişkilerini düzenleme kararları alır.

e- Partinin kurduğu ya da katıldığı hükümetin programı üzerindeki görüşlerini bildirir.

f- Çalışma dönemi ile ilgili olarak Kurultaya sunulacak raporunu; parti politikalarına ilişkin olmak üzere Kurultayca görüşülmesini istediği önerileri ve karar tasarılarını hazırlar.

g- Yıllık bütçeyi görüşür, karara bağlar, kesin hesabı onaylar.

h- Parti tüzüğünde veya programında yapılacak ve Kurultaya götürülecek değişiklik tasarılarına son biçimi verir.

i- Partinin tüzel kişiliğine son verme veya başka parti ile birleşme hallerinde görüş belirler.

j- Seçimlere katılıp katılmama ve seçimlerde tüzükte yazılı hükümlere göre uygulanacak aday saptama yöntemini belirleyen kararları alır.

k- Siyasal Partiler Yasasının 38. maddesine göre milletvekili genel veya ara seçimlerinde partice gösterilecek kontenjan adaylarını seçer ve gösterir.Gerekli hallerde yerel yönetim seçimlerinde aday belirler.

l- Genel Sekreteri ve Merkez Yürütme Kurulu üyelerini seçer.

m- Yasa ve tüzükte öngörülen diğer görevleri yapar, yet-

kileri kullanır.

Parti Meclisi en geç iki ayda bir toplanır.Genel Sekreter, Genel Başkanın görüşünü alarak, gündemi hazırlar ve üyelere toplantı gününden üç gün önce duyurulur.

Üçte bir üyenin görüşülmesini istediği konular da gündeme alınır.

İncelenecek yazı, tasarı ve belgeler varsa, bunlarda önceden üyelere ulaştırılır.

Genel Başkan, gerek gördükçe kurulu toplantıya çağırabilir.Üçte bir üyenin yazılı istemde bulunması halinde Genel Sekreterlikçe gündem açıklanarak Kurul toplantıya çağrılır."

dd) Merkez Yürütme Kurulu

"Merkez Yürütme Kurulu, Parti Meclisi üyeleri arasından seçilen 14 üyeden oluşur."(m.27/2)

28-B maddesinde, Merkez Yürütme Kurulu'nun "en üst yürütme organı" olduğu ifade edilmiş, görev ve yetkileri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

"a- Kurultay ve Parti Meclisi kararlarını yerine getirir. Parti programını yayar, partinin ilkelerini ve parti programını duyurmak, benimsetmek, seçimleri kazanmak için gerekli tüm girişimleri yapar; önlemleri alır.

b- Partinin hükümetle, başka parti veya kuruluşlarla olan ilişkilerini Parti Meclisinin ilke kararları doğrultusunda düzenler.

c- Araştırma, yayın, parti içi eğitim çalışmalarını düzenler.

d- Olağan ve olağanüstü kurultaylarla ilgili hazırlıkları yapar.

e- Yıllık bütçeyi hazırlar, Parti Meclisinin onayından

sonra uygular.Kurultaya ve ilgili yerlere sunmak üzere kesin hesabı çıkarır.

f- Genel Saymanı seçer.

g- Partinin uluslararası ilişkilerini düzenler, çalışmalarını yürütür.

h- Çalışma dönemi ile ilgili Kurultaya sunulacak raporu ve Kurultayda görüşülmesini istediği konularla ilgili karar tasarılarını hazırlar.

i- Tüzüğün öngördüğü yönetmelikleri hazırlar;Parti Meclisi'nin onayından sonra uygular.

j- Tüzük hükümlerinin öngördüğü biçimde Parti örgütünü yönetir; örgütü denetler.Partinin ve örgütün, büyümesi için gerekli önlemleri alır.

k- İlçe ve il kongre çalışmalarının, delege seçimlerinin yasa, tüzük ve yönetmeliklerle yetkili kurulların kararlarına uygun yapılması için çalışır.Denetimlerini düzenli sürdürür ve gerekli kararları gecikmeden alır.

l- Parti Meclisi'ne sunulacak raporu hazırlar.

m- Yasa ile kurulan yeni il ve ilçelerde ilçe yönetim kurullarını oluşturur; yeni yönetim birimleri ile bunların ayrıldığı (bölünen) il veilçelerde kongrelerin yapılmasına karar verir.

n- Tüzükte Merkez Yürütme Kuruluna verilen diğer görevleri yapar.

Merkez Yürütme Kurulu en geç on günde bir toplanır.Genel Sekreter Genel Başkanla görüşerek gündemi hazırlar ve duyurur. Genel Başkan gerek gördükçe Merkez Yürütme Kurulunu toplantıya çağırır.Her toplantıda bir sonrakinin günü saptanır."

"Parti Meclisi; Merkez Yürütme Kurulu üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile bir Genel Sekreter seçer.

Genel Sekreter, Genel Başkanın onayı ile Merkez Yürütme Kurulu üyeleri arasından, altı yardımcısını seçer.

Genel Sekreter; kurullarca verilen kararların uygulayıcısıdır.

Genel Sekreterlik parti örgütünün başvurma yeridir.Parti örgütü ile ilişkileri Genel Sekreterlik yürütür; yazışmaları yapar, iletişimi sağlar.

T.B.M.M. Grubu ile Merkez Yürütme Kurulu ve Parti Meclisi arasındaki ilişkileri Genel Sekreter düzenler.

Genel Başkan adına Partiyi mahkemelerde, Devlet kurum ve kuruluşlarında, özel ve tüzel kişilerle ilişkilerde Genel Sekreter temsil eder.Yazılı olarak görevlendireceği yardımcıları da bu temsile yetkilidir.

Genel Başkanın yokluğunda Genel Sekreter Genel Başkan'a vekillik eder.

Partiyi bağlayıcı demeçler vermeye, açıklamalar yapmaya yetkilidir.

Genel Sekreterin yokluğunda, kendisine Genel Başkanın onayı ile görevlendireceği bir yardımcısı vekillik eder.

Genel Sekreter yardımcıları, Genel Sekretere çalışmalarında yardımcı olurlar; Genel Sekreterce verilen görevleri yaparlar.

Genel Sayman partinin gelirlerinin toplanmasında, harcamaların yapılmasında, her aşamada yasa ve tüzük hükümlerine uygunluğu, gelir-gider defterlerinin, bütçe ve kesin hesapların düzenli ve süresinde tutulmasını sağlamakla, kurulların bu konulara ilişkin kararlarını uygulamakla görevli ve sorumludur.

Genel Sekreter ile merkez yürütme kurulu üyeleri parti meclisince; Genel Sekreter yardımcıları ile sayman üye ise Merkez Yürütme Kurulunca üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oy ile teker teker ya da topluca görevden alınabilir. Bu oylamalara görevden alınacaklar katılamaz." (Madde 29)

ee) Merkez Disiplin Kurulu

"Merkez Disiplin Kurulu, Kurultayca gizli oyla seçilen 9 asıl, 9 yedek üyeden oluşur."(m.77-a)

"Merkez organlarında görevli olanlarla, T.B.M.M. üyelerinin yasama çalışmaları dışındaki tutum ve eylemlerinden doğan parti suçları ile il başkanları ve il yönetim kurulu, il disiplin kurulu üyelerini, partili il merkez belediye başkanlarının işledikleri parti suçlarının, Merkez Yürütme Kurulunun isteği üzerine, Merkez Disiplin Kurulunca karara bağlanacağı" öngörülmüştür.(m.78-a)

b.Yerel Organlar

aa) İl ve İlçe Kongreleri

Yerel örgütlerin idare kadrolarının seçimi bu kongrelerde gerçekleşir.İlçe ve il kongrelerinin iki yılda bir yapılacağı, bu kongrelerin hangi tarihler arasında yapılacağını ise Merkez Yürütme Kurulunun önerisi üzerine Parti Meclisinin saptayacağı 39. maddenin 1. ve 2. fıkralarında belirtilmiştir.

İlçe kongre delege sayısının en çok dörtyüz, il kongresi delege sayısının en çok altı yüz olduğu ve "ilçe ve il kongrelerinin delege sayılarının, partinin son genel seçimde aldığı oy sayısı gözetilerek saptanacağı" ifade edilmiş, "ilçelerin ve illerin kaç delege ile kongre yapacaklarına, ilgili yönetim kurullarının görüşlerini alarak, Merkez Yürütme Kurulunun karar vereceği" öngörülmüştür.(m.41/1,2,3)

41. maddenin 5. fıkrasında da, "Delege seçimi yönetmeliği uyarınca yapılır" denilmiştir.

42. maddeye göre "İlçe Kongresi üyeleri" :

"a- 41. maddede belirlenen köy ve muhtarlık bölgesi toplantılarında seçilen delegeler.

b- İlçe başkanı ile ilçe yönetim kurulu üyeleri, ilçe kongresinin üyesidir.

c- İlçe belediye başkanı ile ilçeye bağlı diğer belediyelerin başkanları partinin ilçe kongresinin; büyükşehir belediye başkanları dışındaki il belediye başkanları merkez ilçe kongresinin doğal üyesidir.

Eski ilçe başkanları, o ilçe çevresinde belediye başkanlığı yapmış o ilçenin bağlı bulunduğu ilin T.B.M.M. yeni ve eski üyeleri ilçe kongresinin onur üyesidir.Partiye kayıtlı il genel meclisi, belediye meclisi üyeleri ile partili muhtarlar da onur üyesidir."

"İl Kongresi Üyeleri" başlığını taşıyan 43. maddeye göre;

"a- Tüzüğün 39. maddesi uyarınca ilçe kongrelerince seçilen delegeler,

b- İl başkanı ve il yönetim kurulu üyeleri,

c- İl disiplin kurulu başkan ve üyeleri,

d- O ilden seçilen ve görevde bulunan partili T.B.M.M. üyeleri il kongresinin üyesidir.

e- Büyükşehir belediye başkanları il kongresinin doğal üyesidir.

Geçici il yönetim kurulu başkan ve üyelerinin de kongreye katılma hakkı vardır.Ancak bunlardan delege sıfatı olmayanların oy hakkı yoktur.

Eski il başkanları, il belediye başkanlığı ve T.B.M.M. üyeliği yapmış olan partililer, il genel meclisi ve il belediye meclis üyeleri il kongresinin onur üyesidir."

"Kongrelerin üst yönetim kurulunun kararıyla veya üyelerin beşte birinin isteği üzerine olağanüstü toplanacağı", olağanüstü toplanan kongrenin güneminin, kongreyi isteyenlerce düzenleneceği, "Görevin Boşalması" ile ilgili 33. madde ve

"Görevden Alınanların Yerine Seçim" ile ilgili 35. madde hükümleri saklı kalmak şartıyla kongre gündemine seçim maddesi konulamayacağı ve saptanan gündem dışında başka gündem görüşülemeyeceği "Olağanüstü Kongreler" başlığını taşıyan 46. maddede hüküm altına alınmıştır.

"Kongrenin Gündemi" başlığını taşıyan 47. maddede ise,"kongrelerin gündeminin ilgili yönetim kurullarınca belirleneceği", "üst yönetim kurulunun, Merkez Yürütme Kurulunun ve kongre üyelerinin onda birinin yazılı isteği ile de bir konunun gündeme eklenebileceği" belirtilmiştir.

Tüzüğün 52. maddesinde de "kongrelerde uygulanacak çağrı, toplanma, görüşme, karar ve başka işlemlerle ilgili kural ve yöntemler 'Kongreler Yönetmeliği" ile düzenlenir" denilmiştir.

bb) İlçe ve İl Yönetim Kurulları

"İlçe yönetim kurulları, ilçelerde ve il merkezlerindeki merkez ilçede, ilçe başkanı ile sekiz üyeden oluşur.Ayrıca sekiz yedek üye seçilir.

İl yönetim kurulları; her ilde il başkanı ile 14 üyeden oluşur.Ayrıca 14 yedek üye seçilir."(m.19)

"İlçe başkanı ile ilçe yönetim kurulu asıl ve yedek üyeleri ilçe kongresince; il başkanı ile il yönetim kurulu asıl ve yedek üyeleri il kongresince gizli oyla ve ayrı ayrı seçilir.

İlçe yönetim kurullarında her iki cinsiyetten en az iki; il yönetim kurullarında en az üç üye bulunur.

Oylama sonucunda bu sayıya ulaşılamamışsa, seçime katılan ve her cinsiyetten en çok oy alan adaylarla bu sayı tamamlanır. Yedek üyelikler için de aynı yöntem uygulanır.

İlçe ve il yönetim kurullarında bir cinsiyetten üye sayısının herhangi bir nedenle bu sayıların altına düşmesi halinde -varsa- o cinsiyetin yedek üyeleriyle; yoksa cinsiyet ayrı-

mı yapılmaksızın yedek üyelerle tamamlanır.

İlçe ve il kongrelerince her bir cinsiyetten yeter sayıda aday çıkmazsa, katılan adaylarla seçim yapılır."(m.20)

Tüzüğün 23. maddesinde "İlçe ve İl Yönetim Kurullarının Görevleri" şu şekilde belirlenmiştir:

"Yönetim kurulları, kendi yönetim birimleri çevresinde, Partinin başarısını ve amaçlarının gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmaları düzenlemekle ve yürütmekle yükümlüdürler.

Bu amaçla yönetim kurulları:

a- Partinin ilkelerini, programını, görüşlerini halka anlatmaya, beğendirmeye yönelik sürekli çalışmalar yaparlar. Aleyhte propagandaları zamanında etkin biçimde karşılarlar.

b- Tüzük kurallarını, kongre kararlarını, üst yönetim birimlerinin istem ve kararlarını uygular; alt yönetimin bunları uygulamasını sağlar ve gerekli denetimi yaparlar.

c- Diğer partilerin çalışmalarını izler ve değerlendirirler.

d- Yurt düzeyinde yaygın ve dengeli katılmayı sağlamak amacıyla Genel Merkezce verilen hedefler doğrultusunda Partinin üye sayısının çoğalmasını sağlarlar.

e- Tüm seçimlerde parti adaylarının başarısı için çaba harcarlar.Bunun gerektirdiği programları, düzenlemeleri; seçim örgütlenmelerini yapar, uygulamayı denetlerler.Yasal, tüzüksel görevleri süresi içinde eksiksiz yerine getirirler.

f- Yerel ekonomik, siyasal ve toplumsal olaylarla ilgili bilgileri toplar ve değerlendirirler.Sonuçlarını üst yönetim birimine bildirirler.

g- Üst yönetime bilgi verip onayını alarak çevrelerinde dışa dönük siyasal, toplumsal ve kültürel toplantılar düzenlerler.

h- Üye sayısı beşten az olmamak üzere partili üyelerden Danışma kurulları oluştururlar.

Gençlik, kadın, işçi, köylü, esnaf sorunları gibi konularda toplumsal, siyasal, teknik ve bilimsel komisyonlar ku-

rabilirler.Üyelerinden birini veya birkaçını bu konularda araştırmalar yapmakla da görevlendirirler.İl yönetimleri ilçelerdeki komisyonların eşgüdümünü sağlar.

j- Öncelikle o köy ve mahalleden seçilmiş delegelerden birisini, yoksa bir partili üyeyi köy veya mahalle görevlisi olarak, o köy veya mahalleye iletişimi sağlamakla görevlendirebilirler."

24. maddenin son fıkrasında "Yönetim Kurullarının çalışma yöntemleri, görev bölümü 'Yönetim Kurulları Çalışma Yönetmeliği' ile düzenlenir" denilmiştir.

"İlçe ve il başkanları", görev üstlendikleri yönetim birimlerinde Partiyi temsil ederler"(m.21/1)."Başkanı oldukları yönetim kurullarının Tüzük ve diğer kural ve düzenlemelere uygun çalışmalarını sağlamak amacıyla, bu hizmetleri yürütebilmek için yönetim kurulu üyelerini ve tek tek örgütündeki her parti üyesini görevlendirebilirler"(m.21/2)."Yönetim adına, parti örgütü kamu kuruluşları, özel ve tüzel kişilerle yazışır ve ilişki kurarlar"(m.21/3)."Yönetim birimi çevresindeki kamu çalışmalarını izler ve gerekli girişimlerde bulunurlar" (m.21/4).

21. maddenin son fıkrasında "aynı kişinin ard arda beş kezden çok seçilemiyeceği" ve "yeniden seçilebilmek için aradan dört yıllık bir sürenin geçmesinin zorunlu olduğu" belirtilmiştir.

cc) Belde Örgütü

"İl ve ilçe merkezleri dışındaki belediye olan yerlerde BELDE ÖRGÜTÜ YÖNETİMİ beş üyeden oluşur, nüfusu 5000'den çok olan Beldelerde bu sayı 7'dir.Belde yönetimi, üyeleri arasından Başkanını seçer, Belde yönetimlerinde her iki cinsiyetten aday varsa en az bir üye bulunur.Her iki cinsiyetten en çok oy alan belde yönetim kuruluna seçilmiş olur.

Belde örgütü yönetimi; ya doğrudan ilçe başkanının veya

ilçe yönetiminin görevlendireceği, ilçe yönetim kurulundan bir üyenin başkanlığı altında o beldede oturan partili üyelerce seçilir.Bu seçimde aynı sayıda yedek üye de belirlenir.

Seçilmiş belde örgütü yönetiminin görev süresi,bağlı olduğu başkanlığın yönetiminin görev süresi kadardır."(m.25/1, 2,3)

25. maddenin son fıkrasında "belde örgütü yönetiminin faaliyet alanının, çalışma usullerinin, il ve ilçe örgütleriyle ilişkilerinin bir yönetmelikle düzenleneceği" ifade edilmiştir.

dd) İl Disiplin Kurulu

"İl Disiplin Kurulu: İl kongresince gizli oyla seçilen 5 asıl, 5 yedek üyeden oluşur."(m.77-b)

Merkez Disiplin Kurulu ve Grup Disiplin Kurulu kapsamı dışında kalan diğer üyelerin parti suçları, il yönetim kurullarının isteği üzerine, il disiplin kurullarınca karara bağlanır.(m.78-b)

c.Gruplar

aa) T.B.M.M. Grubu

"Partili milletvekilleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubunu oluşturur.Parti grubu, Parti Programını ve seçim bildirgesini Kurultay kararları ve Parti Meclisince saptanan politikalar doğrultusunda gerçekleştirmek için gerekli yasama girişimlerini iç yönetmelikleri çerçevesinde kendi kararları ile yürütürler."(m.72)

73. maddedenin birinci fıkrasında,"Genel Başkanın, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi ise Parti Grubunun ve Grup Yönetim Kurulunun başkanı olduğu belirtilmiş, ikinci fıkrada ise T.B.M.M. Grubunun her toplantı yılı başında, o yıl içinde iki başkan vekili ile dokuz kişilik bir yönetim kurulu seçeceği" ifade edilmiştir.

Üçüncü fıkraya göre, "Grup başkanvekilleri, Grubun yasama çalışmalarının yürütülmesinde Genel Başkanın yardımcısı ve görevlendirdiği konularda vekilidirler.Grubun doğal sözcüsü Genel Başkandır.Genel Başkanın bulunmadığı ya da uygun gördüğü sürelerde sözcülüğü grup başkanvekilleri yapar.Grup yönetim Kurulu ve ivedi hallerde grup başkan vekilleri belli konular için milletvekilleri arasından sözcü seçebilirler."

73. maddenin son fıkrasında, T.B.M.M. Grup çalışmalarının "T.B.M.M. Grup İç Yönetmeliği" ile düzenleneceği ve"Grup İç Yönetmeliğine, parti tüzük ve programına aykırı hükümler konulamıyacağı" belirtilmiştir.

"Grup Üyelerinin Görevleri" başlığını taşıyan 74. maddeye göre:

"Partili T.B.M.M. Üyeleri;

a- Yasama çalışmalarında partinin ilkeleri ve programı, Seçim Bildirgesi, Kurultay kararları, Parti Meclisince saptanan temel politikalar doğrultusunda çalışmak; Grup Genel Kurulu ve Grup Yönetim Kurulu kararlarını uygulamak ve bunları desteklemekle yükümlüdürler.Grup toplantısına ve karara katılmamış olmak alınan kararlara uyma yükümlülüğünü kaldırmaz.

b- Geçerli özürleri bulunmadıkça, Meclis Genel Kuruluna, komisyonlara ve grup toplantılarına katılırlar.Bu toplantıların her birine özürsüz olarak üst üste üç kez gelmeyen üyeye Grup Yönetim Kurulunca uyarı yapılır.

c- T.B.M.M. üyelerinin ödentileri ve böylece sağlanan gelirin Grup ve Parti Merkezi çalışmaları için hangi oranda paylaştırılacağı, yasa hükümleri çarçevesinde T.B.M.M. Gru-

bunca karara bağlanır."

bb) Belediye ve İl Genel Meclisi Grupları

"Belediye meclisleri ile il genel meclislerindeki partili üyeler, kendi aralarında bir grup oluştururlar.

Belediye başkanı partili ise, belediye meclisi parti grubunun doğal başkanıdır.Belediye başkanı partili değilse il başkanı, il merkezi belediye meclis grubunun; ilçe başkanı.ilçe çevresindeki belediye meclisi gruplarının başkanıdır.Bu sıfatla toplantılara başkanlık eder, oy kullanırlar.Aynı durumdaki büyükşehir belediyelerinin bulunduğu yerlerde il başkanı büyükşehir belediye grubuna; ilçe başkanları ilçe belediye gruplarına başkanlık eder, oy kullanırlar.Büyükşehir sınırı içindeki ilçe başkanları, büyükşehir belediye meclisi grubunun; diğer illerdeki merkez ilçe başkanları da il belediye meclisi grubunun üyesidir ve oy hakkına sahiptir.

Belediye meclis grupları belediye meclis üyeleri içinden grup başkan vekillerini ve sözcülerini seçerler.

İl genel meclisi grubunun başkanı il başkanıdır. Ayrıca bu grup kendi içinden başkan vekilini ve sözcüsünüde seçer.

Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu il merkezlerinde il başkanı büyükşehir belediye meclis grubunun; ilçe başkanları ilçe belediye meclis grubunun, diğer il merkezlerinde il başkanları il merkezlerindeki, ilçe başkanları ilçe çevresindeki belediye meclis gruplarını, "BÜTÇE","YILLIK PROGRAM" ve "FAALİYET RAPORU" görüşmeleri öncesi zorunlu olarak ve ayrıca yönetim kurullarının gerekli gördüğü konularda toplantıya çağırır, toplantıyı yönetir ve oy kullanırlar.

Grup üyeleri partinin ilkelerine, Programına, Seçim Bildirgesine, Kurultay'ın ve kendi kongreleri ile gruplarının kararlarına uymakla yükümlüdürler.

Belediye başkanlarının, yürütmeyle ilgili yasal görevleri konusunda bağlayıcı grup kararı alınamaz.

Partili belediye başkanları ile belediye ve il genel meclisleri üyelerinin grup ödentileri ve böylece sağlanan gelirin grup ve parti çalışmaları için hangi oranda paylaştırı-

lacağı, ilgili yönetim kurulu ile grup yönetim kurulunun yapacağı ortak toplantıda karara bağlanır.

Belediye ve il genel meclisi parti gruplarının çalışma yöntemleri, "Belediye ve İl Genel Meclisi Grupları Yönetmeliği" ile düzenlenir."(m.75)

d.Danışma ve Araştırma Kurulları-Komisyonlar

SHP tüzüğünün 32. maddesine göre; "Parti Meclisi ve Merkez Yürütme Kurulu; belli konuların incelenmesi, izlenmesi, siyasal, toplumsal, teknik ve bilimsel çalışmalar yapılması amacıyla üyelerinden birini veya birkaçını görevlendirebilir. Bu amaçla kurul ve komisyonlar kurabilir.Geçici ya da sürekli çalışma grupları oluşturabilir.

Kurul, komisyon ve çalışma gruplarında partili T.B.M.M. üyeleri, Partinin diğer üyeleri ve gerekli hallerde Parti üyesi olmayan uzmanlar görevlendirilebilir."

"İl ve İlçe Danışma Kurultayları" başlığını taşıyan 38. maddeye göre de; "Partinin genel politikası açısından toplumsal, kültürel, siyasal konularda ve yerel gereksinmeler üzerinde karar organlarının politika oluşturmasını kolaylaştırmak ve parti çalışmalarını geliştirmek üzere il ve ilçelerde danışma kurultayları toplanır.

Danışma kurultayları, yılda en az iki kez olağan olarak toplanır.Ayrıca yönetim kurulunun ya da üst yönetimin isteği halinde olağanüstü toplantı yapar.

İl çevresindeki ilçeler birleşerek de danışma kurultaylarını toplayabilirler.

Danışma kurultayları toplantılarında alınan kararlar danışma ve yukarıda yazılı biçimde politik çalışmaları kolaylaştırma niteliğindedir.

İl Danışma Kurultayında il başkanı, ilçe danışma kurultayında ilçe başkanı kurultaya başkanlık eder.

Kurultay toplantılarında çoğunluk aranmaz.Katılanlarla

görüşmeler sürdürülür.Danışma kurultaylarının toplantı ve çalışma usulleri bir yönetmelikle düzenlenir.

A- İl Danışma Kurultayı,

a- İl başkanı ve il yönetim kurulu üyeleri, il disiplin kurulu üyeleri,

b- İlçe başkanları ilçe yönetim kurulları üyeleri,

c- O ilin belediye başkanları,

d- İl belediyesinin partili meclis üyeleri,

e- İl genel meclisi üyeleri,

f- Kurultay delegeleri,

g- O ilin partili milletvekilleri,

h- Tüzüğe göre ilde oluşturulan sürekli komisyonların üyeleri,

i- İl çevresindeki meslek örgütleri, sendikalar, kooperatiflerin parti üyesi başkanları,

j- Eski başkanları, partili eski belediye başkanları, eski milletvekillerinden oluşur.

B- İlçe Danışma Kurultayı

a- İl başkanı, il yönetim kurulu üyeleri,

b- İlçe başkanı, ilçe yönetim kurulu üyeleri,

c- O ilçedeki partili belediye başkanları,

d- İlçedeki partili belediye meclis grubu üyeleri,

e- O ilçeden seçilen il genel meclisi üyeleri,

f- İlçenin kurultay üyeleri,

g- İlin partili milletvekilleri,

h- Partinin köy ve mahalle görevlileri,

i- Partili muhtarlar,

j- İlçe çevresindeki meslek örgütleri, sendikalar, kooperatiflerin partili başkanları,

k- Eski ilçe başkanları, partili eski belediye başkanlarından oluşur.

Birden çok ilçenin danışma kurultayları birlikte toplanabilir."

3.Adayların Tespiti

a.Milletvekili Aday Tespit İşlemleri

"Milletvekilliği Ön Seçimi" başlığınıtaşıyan 59. maddeye göre,

"A- Milletvekili seçimlerinde parti adayları esasları aşağıda belirtilen 'Genişletilmiş Delege Yöntemi' ile yapılacak 'ön seçim'le belirlenir.Bu seçimde, her seçim çevresinden çıkan (kontenjan hariç) milletvekili sayısı kadar aday saptanır.

B- Milletvekili seçimlerinde parti adayları aşağıda belirtilen ön seçim delegelerinin katılacağı ön seçimle (genişletilmiş delege yöntemi) ile belirlenir.

Her seçim çevresinde;

a- O ilden seçilen kurultay delegeleri,

b- Parti Meclisi, Merkez Yürütme ve Merkez Disiplin Kurulu üyeleri,

c- İl kongresi delegeleri,

d- O seçim çevresine giren ilçelerin kongre delegeleri,

e- O ilin milletvekilleri, o seçim çevresindeki belediyelerin partili belediye başkanları, partili belediye meclisi ve il genel meclisi üyeleri,

f- Partiye yazılı olan T.B.M.M. eski üyeleri, o çevredeki belediyelerin eski başkanları,

g- Kongrelerince seçilmiş olmak koşuluyla il başkanı ve il yönetim kurulu üyeleri,

h- O seçim çevresindeki ilçelerin kongrelerince seçilmiş ilçe başkanları ve yönetim kurulları üyeleri,

i- Partinin Parti Meclisi ve Merkez Yürütme Kurulu eski üyeleri,

j- Partiye üye olmak koşuluyla Partinin ve partiye katılmış ya da parti ile birleşmiş eski partilerin kurucu üyeleri,

k- Tüzüğün 23/i maddesinde belirtilen mahalle ve köy görevlileri,

1- Her mahalle veya köyde, ilçe kongre delegeleri seçi-

miyle birlikte o yerdeki son milletvekili genel seçiminde alınan oy sayısı esas tutularak parti üyeleri arasından seçilecek "ön seçim delegeleri".Bu ön seçim delegeleri o mahalle veya köyde son seçimde alınan 1-50 oya kadar bir; sonraki her elli oy için bir eklenerek bulunacak sayıda seçilir ve belirlenir.

m- Parti üyesi muhtarlar,

n- Meslek örgütleri, kooperatifler ve sendikaların merkez ya da şubelerinin parti üyesi başkanları,

o- Parti üyesi eski il ve ilçe başkanları,

p- Belde örgütlerinin seçimle aday, Başkan ve Yönetim Kurulu Üyeleri,

Ön seçime katılır, oy kullanır.

Bütün bu delegeler yazılı oldukları ilçede oy kullanırlar."

"Kontenjan Adaylığı" başlığını taşıyan 62. madde;

"Siyasi Partiler Kanununun 38. maddesine göre gerekli seçim çevrelerinde gösterilecek partili kontenjan adayları; Parti Meclisince seçim çevresindeki il ve ilçe yönetimlerinin görüşü alınarak; diğer adayların belirlenmesinden sonra en geç on gün içinde saptanır; diğer adaylarla birlikte Yüksek Seçim Kurulu'na bildirilir."

63. maddede, illerde adaylık yoklamasına katılmak üzere adaylık isteminde bulunanlarda olması gereken koşullar şu şekilde belirlenmiştir:

"a- Partili olarak T.B.M.M. üyeliği yapmış olmak,

b- Partili olarak belediye başkanlığı, belediye ve il genel meclisi üyeliği yapmış olmak,

c- Örgütte seçimle bir göreve gelmiş olmak,

d- Ya da en az bir yıldan beri parti üyesi bulunmak (b), (c) fıkralarındaki görevlerden birinde sürekli olarak bir yıl; değişik görevlerde veya aralıklı olarak ise toplam bir yıl görev yapılmış olması gerekir.

Bu koşulları taşımayanların başvuruları işleme konmaz.

Kontenjan adaylığı isteminde bulunanlarla,Merkez Yürütme Kurulu kararı ile doğrudan asıl üyeliğe kabul edilenlerde bu koşullar aranmaz.

Yasalar nedeniyle Partiye yazılma olanağı bulunmayan kimselerden adaylığa başvuranların parti üyesi olmaksızın iller aday yoklamasına katılmaları Merkez Yürütme Kurulunun iznine bağlıdır."

"Adayların merkez organınca saptanması" konusu 66. maddede düzenlenmiştir:

"T.B.M.M. Üyeliği seçimlerinde,

A- a) Bir seçim çevresinde parti örgütü bulunmaması,

b) Bir seçim çevresinde gösterilmesi gereken aday sayısından az sayıda başvuru olması,

c) Önseçim sonuçlarının yetkili kurullarca geçersiz sayılması hallerinde ve,

d) Yasaların öngördüğü başkaca durumlarda, adaylar ve sıraları;

B- Ön seçimde eşit sayıda oy alan adayların öncelik sıraları,

Parti Meclisince saptanır.

Ayrıca parti çıkarları ve yörenin özellikleri gözönünde tutularak, gerekli görülen seçim çevrelerinde TBMM üye adaylarının Parti Meclisince saptanmasına karar verebilir.Bu sayı seçim çevreleri toplamının yüzde onundan fazla olamaz."

b.Yerel Seçimler

Yerel seçimlerde parti adaylarının belirlenmesi ile ilgili olarak 71. maddede, "bu bölümdeki kurallar ile ilgili yasalar gözönünde tutularak hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir" denilmiştir.

C.Anavatan Partisi Tüzüğüne Göre

1.Parti Üyeliği

Anavatan Partisi (ANAP) tüzüğüne[3] göre,

"Anavatan Partisine;

a) Partinin Tüzük ve Programını kabul ettiğini bir beyanname ile belirten,

b) Partiye belirli bir aidatı ödemeyi taahhüt eden,

c) Yirmibir yaşını dolduran, medeni ve siyasi hakları kullanma ehliyetine sahip bulunan,

d) Başka bir siyasi partinin üyesi olmayan,

Her Türk vatandaşı üye olabilir."(m.3)

Yine aynı maddede SPK'nun 11.' maddesi tekrarlanarak kimlerin partiye üye olamayacakları saptanmıştır.

Tüzüğün 7. maddesinde üyelerin "parti içi ilişkileri", 8. maddede ise "parti dışı ilişkileri" düzenleme altına alınmıştır.

"Madde 7- Parti Üyeleri:

a) T.C. Anayasasına ve kanunlarına, partinin program, tüzük ve yönetmeliklerinde belirtilen hükümlere ve bunlara uygun olarak partinin yetkili organlarınca verilen kararlara uymaı,

b) Partinin tüzük ve programında yer alan gayeyi hedef olarak seçen; aynı fikir, inanç ve kanaati paylaşan üyeler arasında bulunması gereken dostluk, kardeşlik ve arkadaşlık bağlarıyla bağlı olarak çalışmayı,

c) Her türlü parti faaliyetlerinde açık, serbest ve hür tartışmayı esas almayı,

d) Partinin gayesini, bu gayeye ulaşmak için vadettiği ilkelerini yaymak için gayret sarfetmeyi,

e) Seçimlerde parti adaylarına oy vermeyi ve bunların kazanmaları için güçleri nispetinde çalışmayı,

f)Partinin birliği, parti içindeki sevgi, saygı, huzur ve ahengi bozacak davranışlardan sakınmayı,

---

3 Anavatan Partisi Tüzük, 1993

g) Program, tüzük ve yönetmelik hükümleri ve yetkili organlar tarafından bunlara uygun olarak verilen kararlara ve yayınlanan bildirilere aykırı söz ve yayında bulunmayı,bu yolda kışkırtıcı hareketlerden kaçınmayı,

Esas ve görev bilirler."

"Madde 8 - Parti Üyeleri;

a) Ülkesi ve Milleti ile bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti'nde herhangi bir bölgenin, ırkın, mezhebin veya sosyal bir sınıfın diğerlerine hakim veya diğerlerinden imtiyazlı olması hedeflerine yönelik faaliyette bulunamazlar.

b) Yurttaşlara kin, nefret partizanlık gibi zararlı duygu ve fikirleri aşılamak suretiyle milli birliği sarsmayı ve bozmaya çalışan her türlü fikir ve davranışlarla savaşmayı vatan borcu bilirler.

c) Milli huzur ve menfaatlerin, şahsi menfaat ve huzurdan daha önde geldiğine inanan kişiler olarak, ister iktidarda ister muhalefette olsun, devlet organlarının ve idare makamlarının bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun bir şekilde hareket etmelerini sağlama hedefini güderler.

d) Bütün vatandaşlar arasında sevgi ve saygıya dayalı,samimi bir kardeşlik havasının teessüsü için her türlü gayreti gösterirler."

"Parti Üyeliğinin Sağladığı Haklar" başlığını taşıyan 9. maddeye göre de,

"Parti üyeleri her türlü görev için seçmek ve seçilmek, kongre delegeliğine, kurullardaki başkan ve üyeliklere adaylığını koymak, seçildikleri takdirde görev almak,genel ve mahalli seçimlerde aday seçimi yoklamalarına katılmak, seçildikleri takdirde, parti listelerine girmek, parti toplantılarına katılmak, Parti program ve tüzüğünün uygulanması konusundaki görüşlerini, kademe usulüne uymak suretiyle, parti teşkilatına ve görevlilerine duyurmak hakkına sahiptirler."

2.Parti Örgütü (Teşkilatı)

"Partinin teşkilatı belde, ilçe, il ve merkez teşkilatı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Parti Grubu,il genel meclisi ve belediye meclisi gruplarından ibarettir.(SPK:7)

Teşkilat kademeleri aşağıdaki birimlerden oluşur:

1.İlçe Teşkilatı:(SPK:20)

İlçe kongresi,

İlçe başkanı,

İlçe yönetim kurulu,

Belde teşkilatı,

2.İl Teşkilatı:(SPK:19)

İl kongresi,

İl başkanı,

İl yönetim kurulu,

İl disiplin kurulu,

3.Genel Merkez Teşkilatı:(SPK:13 ve 14)

Büyük Kongre,

Genel Başkan,

Merkez Karar ve Yönetim Kurulu,

Merkez Disiplin Kurulu,

Müşterek Disiplin Kurulu,

4.İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi parti Grupları

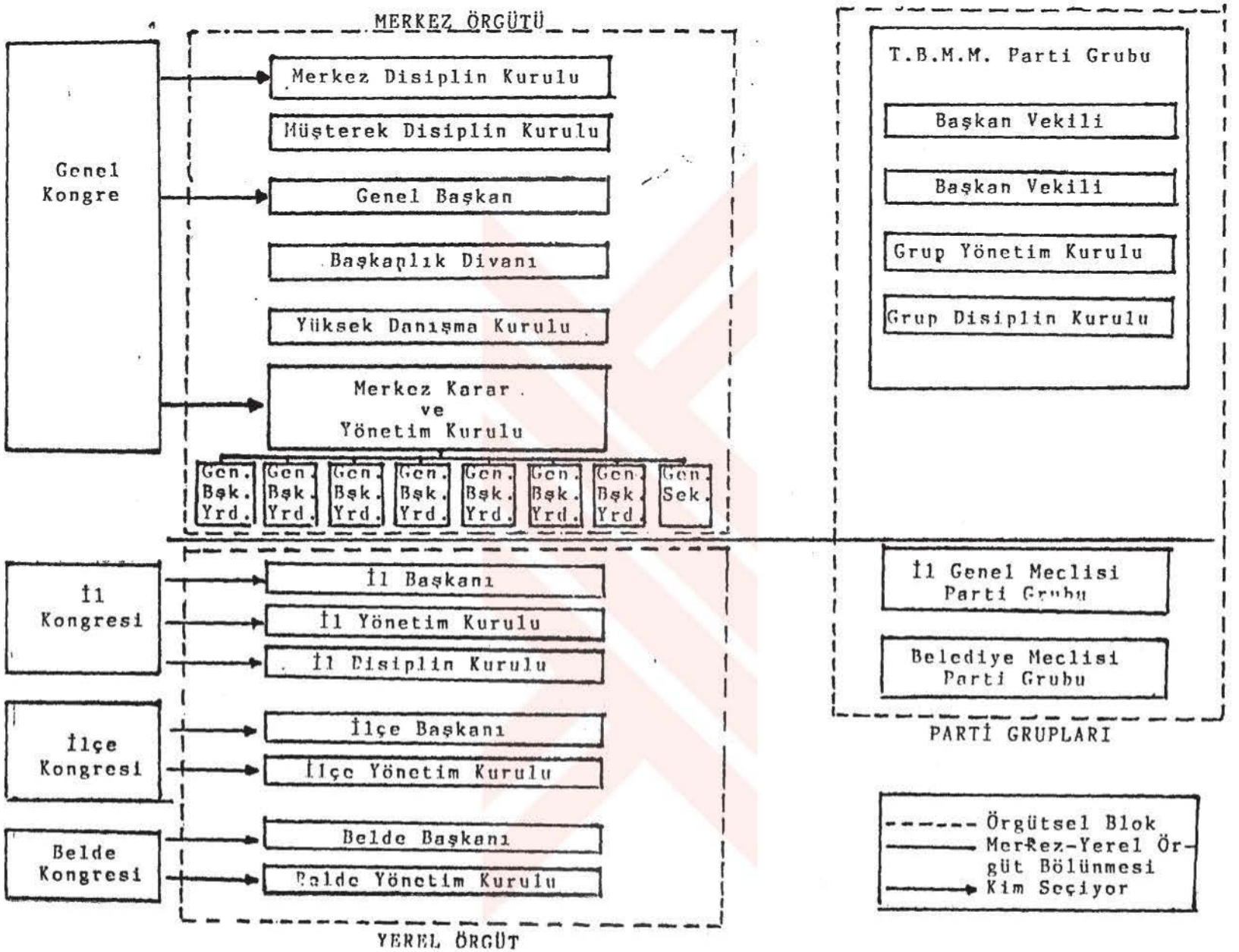
5.türkiye Büyük Millet Meclisi Parti Grubu (SPK:22 ve devamı)"(m.10)

"Mülki İdare Taksimatına Uymak Zorunluluğu" başlığını taşıyan 11. maddeye göre de;

"Parti teşkilatı mülki idare bölümlerine paralel olarak: (SPK:31)

Belde teşkilatı, belediye olan nahiye ve kasaba merkezlerinde,

İlçe teşkilatı illerin merkez ilçelerinde ve il'e bağlı ilçelerin merkezlerinde,

Tablo 3.3. ANAVATAN PARTİSİ ÖRGÜT YAPISI

Kaynak: ANAP Tüzük 1993

İl teşkilatı il merkezlerinde,

Genel Merkez Teşkilatı Ankara il merkezinde, kurulur.

Belde teşkilatı yönetim kurulu ilçe yönetim kuruluna,ilçe yönetim kurulu il yönetim kuruluna, il yönetim kurulu Merkez Karar ve Yönetim Kuruluna bağlıdır.

Her türlü mülki idare bölümünde, yukarıdaki zikredilen teşkilat birimlerinden sadece biri bulunur."

"Köy ve mahallelerde, ilçe kongresine katılacak delege seçimlerini gerçekleştirmek ve gerekli işlemleri yürütmek için her mahallede ve köyde partiye kayıtlı üyeler arasından biri, ilçe yönetim kurulu tarafından parti temsilcisi olarak görevlendirilir."(m.12/1)

a.Merkez Organları

aa) Büyük Kongre

"Büyük Kongre en az iki, en çok üç yılda bir Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun belirteceği tarihte toplanır.(SPK:14/6)

Büyük Kongrenin yeri, günü, saati ve gündemi en azbir ay önce, en az bir gazetede ilan edilir;aynı süre içinde il başkanlıklarına yazı ile duyurulur ve en az yedi gün önce mahallin en büyük mülki amirliğine bildirilir.

Olağanüstü toplantılar için ilan süresi onbeş gündür.

Büyük Kongrenin ilk günü çoğunluk sağlanamadığı takdirde toplantı ertesi güne bırakılır.Bu husus Büyük Kongre ilanınca ayrıca tasrih olunur ve ikinci gün toplantısının yeri ile saati de belirtilir."(m.46)

"Büyük Kongre seçilmiş delegelerle tabii üyelerden teşekkül eder.(SPK:14/2)

1) Seçilmiş Delegeler

Tüzüğün 25. maddesi uyarınca her il kongresinde Büyük Kongre için seçilen delegelerdir.(SPK:14/3)

2) Tabii Üyeler Şunlardır

a) Parti Genel Başkanı,

b) Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Üyeleri,

c) Partili Bakanlar Kurulu Üyeleri,

d) T.B.M.M.'nin Partili Üyeleri,

e) Parti üyeliği devam eden Kurucular Kurulu üyeleri (SPK:14/7)

Büyük Kongrenin tabii üyelerinin ayrıca il kongrelerinde delege olarak seçilmesi caiz değildir.(SPK:14/4)

Büyük Kongre delegelerinin bu sıfatları kendilerini seçen kongrenin gelecek toplantısına kadar devam eder(SPK:14/3)

3) Onur Üyeleri:

Parti üyeliği devam etmek kaydıyla; Genel Başkanlık,Başbakanlık, Bakanlık, T.B.M.M. üyeliği, MKYK üyeliği yapmış,olan partililer, Büyük Kongrenin Onur üyeleridir.Bunlar Kongrede söz alabilir, fakat oy kullanamazlar."(m.47)

"Büyük Kongrenin gündemi Merkez Karar ve Yönetim Kurulunca düzenlenir.Kongre, gündemine ve çalışma usulüne hakimdir.

Büyük Kongrenin olağanüstü toplantısının gündemi, çağrıyı yapan organ tarafından hazırlanır."(m.50)

"Genel Başkanın veya Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun lüzum göstermesi yahut Büyük Kongre delegelerinin en az beşte birinin yazılı talebi üzerine, Büyük Kongre olağanüstü toplantıya çağrılır.Bu takdirde ancak toplantıyı isteyenler tarafından düzenlenen gündemdeki konular görüşülür ve karara bağlanır.(SPK:14/6)

Genel Başkanlığın, Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun veya Merkez Disiplin Kurulunun herhangi bir sebeple boşalması hali dışında seçimin olağanüstü toplantı sebebi olabilmesi için Genel Başkanın veya Büyük Kongre delege tam sayısının salt çoğunluğunun yazılı talebi gerekir."(m.59)

Büyük Kongrenin görev ve yetkileri:

"Büyük Kongre partinin en yüksek karar organı olup görev ve yetkileri şunlardır:(SPK:14/1)

a) parti Genel Başkanını, Partinin Merkez Karar ve Yönetim Kurulu asıl ve yedek üyelerini seçer.

b) Partinin gelir-gider kesin hesabını kabul ve Merkez Karar ve Yönetim Kurulunu ibra eder veya etmez.Gerekli ahvalde sorumlular hakkında dava açılmasına karar verir ve bu kararın için Genel Başkanı görevlendirir.

c) Partinin Tüzük ve programını kabul eder veya değişiklik yapar.

d) Toplumu, Devleti ve partiyi ilgilendiren konularda, kamu faaliyetleri ve parti politikası hakkında genel nitelikte olmak şartıyla bağlayıcı veya temenni kararları alır.

e) Her kademedeki parti disiplin kurullarınca verilen disiplin cezalarını Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun teklifi üzerine af edebilir.

f) Kanun ve tüzükle verilen diğer görevleri yerine getirir, karara bağlar ve yetkileri kullanır.

g) Partinin kapanmasına veya başka bir partiyle birleşmesine ve böylece hukuki varlığı sona erecek partinin mallarının tasfiye ve intikal şekline karar verir(SPK:14/5)."(m. 55)

bb) Merkez Karar ve Yönetim Kurulu

"Merkez Karar ve Yönetim Kurulu, Partinin Büyük Kongreden sonra gelen en yüksek karar ve icra organı olup şu üyelerden teşekkül eder(SPK:16/1)

a) Parti Genel Başkanı,

b) Büyük Kongrece seçilen 40 asıl ve 20 yedek üye,

c) Büyük Kongrede yeni Genel Başkan tarafından gösterilen 20 aday arasından seçilen 10 asıl ve 5 yedek üye,

Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nun görevi Büyük Kongrenin gelecek normal toplantısına kadar devam eder.Bu süre için-

de ölüm ve istifa gibi sebeplerle ayrılanların yerine,yukarıdaki (d) bendine göre seçilen ayrılmışsa bu listenin, (c) bendine göre seçilen ayrılmışsa bu listenin en fazla oy alan yedeği çağrılır."(m.60)

M.K.Y.K.'nun görev ve yetkileri 61. maddede belirtilmiştir.

"Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

a) Parti program ve tüzüğün hükümlerini, Büyük Kongre kararlarını uygulamak ve bunlara göre partinin bütün teşkilatını idare etmek,

b) Lüzum görülen yerlerde teşkilat kurmak,

c) Partinin program ve tüzüğünün tatbiki, mesai şeklinin tanzimi, ihtisas komisyonları ve bürolarının teşkili ile sair lüzumlu gördüğü hususlar hakkında yönetmenlikler hazırlamak,

d) Partinin prensiplerini yaymak için bütün yayın ve telkin vasıtalarından faydalanmaya çalışmak,

e) Partinin umumi faaliyet ve siyaseti hakkında teşkilatı aydınlatmak ve yapılması gereken işler hususunda direktif ve talimat vermek; teşkilat kademelerinden intikal eden mevzularda karar vermek ve gerekli gördüğü malümatı istemek,

f) Büyük Kongreye sunulacak bilançoyu, kesin hesap raporunu, bütçeyi, umumi faaliyet raporunu hazırlamak,

g) Partinin görüşü ve ele aldığı meseleleri parti teşkilatı ile Meclis Grubuna aksettirmek, takip ve sonuçlandırmak, lüzumu halinde Meclis Grub Yönetim Kurulu ile müşterek toplantı yapmak,

h) Partinin gelirini artırmaya çalışmak ve bunun için gerekli tedbirleri ve kararları almak,

i) Bütün seçimlere ait seçim mekanizmasını tanzim, sevk ve idare etmek,

j) Tatbikatta ve yeni durumlar karşısında lüzumlu kararları almak, kanunlar ile tüzüğün verdiği bütün görevleri yerine getirmek,

k) Partinin menfaatına uygun, kanunların ve tüzüğün yasakladığı bütün görevleri yapmak, bu sebeple her türlü kararı ve tedbirleri almak,

l) Parti teşkilatının kanun ve tüzük hükümlerine uygun çalışmalarını temin ve murakabe etmek üzere parti müfettişleri kurmak, bunların çalışma şekli ve usullerini tanzim edici yönetmeliği hazırlamak, parti müfettişlerini kontrol ve murakabe etmek,

Parti teşkilat kademeleri hiyerarşik sıra ile Merkez Karar ve Yönetim Kuruluna bağlıdır.Bu sadece Merkez Karar ve Yönetim Kurulu zaruri gördüğü hallerde teşkilat kademelerinin görev ve yetkilerini re'sen kullanabilir.

Partinin bütün temel teşkilatı (İlçeler, iller ve Merkez Teşkilatı ile birlikte Disiplin Kurulları) parti tüzüğü ve yönetmelikleri hükümlerinin gösterdiği şekil ve şartlar dışında ve bu hükümlerin göstermediği bir sonuç ve hal tarzına göre karar alamazlar.Böyle kararlar alındığı takdirde Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Büyük Kongreye karşı sorumluluğu üzerine alarak gerekçesini göstermek suretiyle bu türlü kararları tatbik etmemek ve ettirmek yetkisine haizdir."

"Merkez Karar ve Yönetim Kurulunda Görev Bölümü" başlığını taşıyan 62. maddeye göre;

"Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Büyük Kongreyi müteakip yapacağı ilk toplantıda; kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve salt çoğunlukla Genel Başkan Yardımcısı ve Genel Sekreter olarak görevlendirilmek üzere sekiz kişi seçer.(SPK:16/5) Bunlar Genel Başkanın teklifi üzerine Merkez Karar Kurulunca aynı usulle görevden alınabilir."

cc) Genel Başkan

"Parti Genel Başkanı Büyük Kongrece gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilir"(m.63/1,c.1)."Genel Başkan, Büyük Kongrenin müteakip olağan toplantısına kadar ve ençok üç yıl için seçilir, tekrar seçilmesi caizdir"(m.63, f.3)."Parti Genel Başkanlığının herhangi bir suretle boşalma-

sı halinde Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ençok onbeş gün içinde toplanarak Genel Başkan Vekilini seçer ve boşalmadan itibaren engeç kırkbeşgün içinde toplanmak üzere, Genel Başkanı seçmek için Büyük Kongreyi toplantıya davet eder"(m.63, f.4)."Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Genel Başkan Vekilini seçinceye kadar Genel Başkanlık görevlerini Siyasi İşler ve Koordinasyon Başkanı yürütür"(m.63/5)

Genel Başkanın Görev ve Yetkileri:

"Partinin Genel Başkanı, disiplin kurulları dışında bütün parti teşkilatının tabii başkanı olup, Büyük Kongreye ve Merkez Karar ve Yönetim Kuruluna karşı şahsen sorumludur.(SPK: 15/4 ve 16/5)

Bu sıfatla:(SPK:15/3)

a) Adli, idari, mali ve benzeri merciler ve kuruluşlar nezdinde partiyi temsil eder.

b) Parti adına dava açma ve taraf olma yetkisine sahiptir.

c) Büyük Kongreye karşı şahsen sorumludur.

d) Partililer ve kademeler arasında hizmet ahengini sağlar ve muhtelif parti organlarının müşterek toplantılarına başkanlık eder.

e) Parti dışında hiçbir dernek veya vakıfta üyelik yapamaz, görev alamaz.

f) Genel Başkan Yardımcıları arasında görev bölümü yapar, gerekli gördüğü takdirde görev yerlerini değiştirir.

g) Parti Genel Merkezinde istihdam edilecek personeli tayin eder.

h) Disiplin kurullarınca verilecek disiplin cezalarını ilgilinin talebi halinde, ait olduğu teşkilat kademesinin kurul kararı ile belirlenen görüşünü aldıktan sonra af edebilir. Kademenin kararı, Genel Başkanın yetki takdirini bağlamaz.(SPK 58)

dd) Genel Başkanlık Divanı

"Genel Başkanlık Divanı, Genel Başkan, Genel Başkan Yardımcıları ve Genel Sekreterden teşekkül eder.Genel Başkanca çağrıldıklarında Genel Başkan Yardımcılarının ve Genel Sekreterin yardımcıları da toplantılara katılırlar.Genel Başkanlık Divanı en az haftada bir kere toplanır."(m.67)

Genel Başkanlık Divanının Görev ve Yetkileri:

"Başkanlık Divanı, Genel Başkanın danışma ve yürütme organıdır.

a) başkanlık Divanı partiyi, Büyük Kongrenin direktifleri ve Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun kararları doğrultusunda sevk ve idare hizmetinde, Genel Başkana yardımcı olur.

b) Partinin bilumum kurul ve ünitelerinde etkili bir çalışma temposunun gerçekleşmesine teşkilat kademeleri arasında ahengin sağlanmasına çalışır.

c) Türkiye Büyük Millet Meclisi Parti Grubu ile Genel Merkez arasında temas ve irtibatı devam ettirir.

d) Genel Başkan tarafından yapılacak veya parti adına yayınlanacak önemli beyanat ve açıklamaların esaslarını tespit eder.

e) Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun gündemini hazırlar.

f) Seçimlere ait organizasyonu tanzim, sevk ve idare çalışmalarında kendi aralarında Genel Başkana yardım eder."(m. 68)

ee) Merkez Disiplin Kurulu

"Merkez Disiplin Kurulu, Büyük Kongre tarafından seçilen 13 üyeden teşekkül eder.Bu kurul için 13 de yedek üye seçilir. Merkez Disiplin Kurulu bu tüzüğün 56. maddesindeki usule göre seçilir.Kurul; Genel Başkan, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeleri ile il disiplin kurulları başkan ve üyeleri ve il merkezi belediye başkanları için birinci derecede disiplin kararları verir.Kurul; il disiplin kurullarınca alınan ve itiraz yolu ile kendisine gelen kararları tastik, lehde ve aleyhde değiş-

tirme veya tamamen ortadan kaldırma suretiyle en geç bir ay içinde kesin olarak sonuçlandırır.Türkiye Büyük Millet Meclisinin ara vermesi veya soruşturmanın genişletilmesine gerek görülmesi hallerinde bir yıl içinde karar verilmek üzere bu süre uzatılabilir"(m.71/1)."Bir disiplin kurulunun görevine giren bir veya birkaç işi soruşturup karara bağlamak üzere civar bir ilin disiplin kurulunu görevlendirebilir.Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nun talebi üzerine parti yönetmeliklerinin, kanuna ve tüzüğe uygun olup olmadığını inceler ve sair hukuki konularda mutalaa verir"(m.71/4).

ff) Müşterek Disiplin Kurulu

"Müşterek Disiplin Kurulu Merkez Disiplin Kurulu ile T.B.M.M. Grup Disiplin Kurulunun bir araya gelmesiyle teşekkül eder.Merkez Disiplin Kurulu Başkanı, Başkan vekili ve sekreteri müşterek disiplin kurulu Başkanlık Divanını oluşturur.Parti milletvekilleri hakkında disiplin kararı verme yetkisi Müşterek Disiplin Kuruluna aittir.Bu kurulun verdiği kararlar kesindir."(m.72)

b.Yerel Organlar

aa) İlçe ve İl Kongreleri

"İlçe ve il kongrelerinin toplantı dönemi, bir üst kademe kongresinin yapılmasına engel olmayacak şekilde Merkez Karar ve Yönetim Kurulunca tespit olunur.Bu süre üç yıldan fazla olamaz.

İlçe ve il kongrelerinde, üst kademe kongresi için müretteb adet kadar asıl, bu miktarın yarısı kadar yedek delege seçimi yapılır.

İlçe ve il kongrelerinin görev süreleri kendilerini seçen kongrelerin müteakip olağan toplantılarına kadar devam eder. (SPK:19/3 ve 20/7)

Merkez Karar ve Yönetim Kurulu gerek gördüğü haller ve

yerlerde yeni delege seçimine karar verebilir."(m.27)

"İlçe Kongresi seçilmiş ve tabii üyelerden teşekkül eder. Seçilmiş delegeler 400 den fazla olamaz.

1-Seçilmiş Üyeler: (SPK:20/2)

a) İlçe çevresindeki köy ve mahallelerde kayıtlı partili üye sayısı 400 veya daha az ise bütün üyeler ilçe kongresi delegesi sayılır.

b) İlçe ve çevresindeki köy ve mahallelerde kayıtlı partili üye sayısı 400'den fazla ise; 400 rakamı, partinin son milletvekili seçiminde o ilçenin aldığı oy sayısı toplamına bölünür, elde edilen katsayı her köy ve mahallede son milletvekilliği genel seçiminde partinin aldığı oy sayısıyla çarpılır.Çıkan sayı köy ve mahalleden seçilecek delege miktarını gösterir.

İlçe yönetim kurulunca yapılacak delege hesapları; delege seçimlerinde üç ay önce il yönetim kurullarınca incelenip tasdik edilmek suretiyle kesinleşir.Bu listelere karşı tasdik tarihinden itibaren bir ay içinde Genel Merkez'e itiraz edilebilir.İtiraz üzerine Genel Merkez'ce verilen karar kesindir.

c) Köy ve mahalleye isabet eden delege miktarı kadar o köy ve mahallede partili üye yoksa, eksik üye kadar delegelik boş bırakılır.Bu delegelik başka bir köy veya mahalleden doldurulamaz.

Köy ve mahallenin genel seçimden sonra kurulması, kaldırılması, bölünmesi, birleştirilmesi gibi sebeplerle buralarda partinin aldığı oy miktarının resmen tespit edilememesi halinde delege miktarının tespitine teşkilat işlerinden sorumlu Genel Başkan Yardımcısı yetkilidir.

2-Tabii Üyeler

İlçe Başkanı, ilçe yönetim kurulu üyeleri, ilçe belediye başkanı ve ilçeye bağlı diğer belediyelerin başkanlarından ibarettir.

Merkez ilçelerde büyükşehir belediye başkanlığı dışındaki il belediye başkanları ile merkez ilçe çevresindeki bele-

diyelerin başkanları da merkez ilçe kongresinin tabii üyeleridir.(SPK:Ek madde 1)

3-Onur Üyeleri

Parti üyeliği devam eden eski ilçe başkanları, o ilçe çevresinde belediye başkanlığı yapmış olan partililer ile ilçenin bağlı bulunduğu ilin partili eski ve yeni milletvekilleri,o ilçenin partili il genel meclisi üyeleri, il kongresinin onur üyeleridir.Bunlar kongrede söz alabilir fakat oy kullanamazlar. (SPK:20)"(m,17)

"İlçe kongresinde il kongresi için seçilecek delege sayısı partinin o ilçe seçim çevresinde, son milletvekili genel seçimlerinde aldığı oya göre aşağıdaki gibi hesaplanır.

600 sayısı, il seçim çevresinde son milletvekili genel seçimlerinde partinin aldığı oy sayısı toplamına bölünür.

Elde edilen katsayı, ilçe seçim çevrelerinde son milletvekili genel seçimlerinde partinin aldığı oy sayısı ile çarpılır.

Ortaya çıkan rakam, o ilçe kongresinde, il kongresi için seçilecek delege sayısını gösterir.

İlçenin genel seçimlerden sonra kurulması, kaldırılması, bölünmesi, birleştirilmesi veya sair sebeplerle ilçede partinin aldığı oy miktarının resmen tespit edilememesi halinde delege miktarının tespitine teşkilat işlerinden sorumlu genel başkan yardımcısı yetkilidir."(m.20)

"İl Kongresi seçilmiş delegeler ile tabii üyelerden teşekkül eder.Seçilmiş delegelerin sayısı 600'den fazla olamaz.(SPK 19)

1- Seçilmiş Delegeler

İlçe kongrelerince, tüzüğün 20. maddesine göre seçilen delegelerdir.

2- Tabii Üyeler Şunlardır:

a) İlin partili milletvekilleri,

b) İl başkanı,

c) İl yönetim kurulu üyeleri,

d) İl disiplin kurulu başkanı,

e) İl disiplin kurulu üyeleri

f) Büyükşehir belediye başkanları.(SPK:19 ve ek madde:1)

Geçici yönetim kurulu başkan ve üyeleri de kongreye katılma hakkına sahiptirler.Ancak, geçici il yönetim kurulu başkan ve üyelerinden delege sıfatı olmayanların, kongrede oy kullanma hakları yoktur.

3- Onur Üyeleri:

Parti üyeliği devam eden eski il ve disiplin kurulu başkanları, büyükşehir belediye başkanlığı yapmış olan partililer, ilin partili eski milletvekilleri, il kongresinin onur üyeleridir.Bunlar kongrede söz alabilir fakat oy kullanamazlar." (m.22)

Kongrelerin görev ve yetkileri:

"Kongrelerde her türlü yurt sorunları mahalli ve genel kamu hizmetleri hakkında görüşmeler yapılır ve kararlar alınır.

kongreler, adını taşıdıkları yönetim kurullarının üst karar ve denetim organlarıdır.

Bu nedenle her kongre:

a) Kendi kademesi yönetim kurulunun bütün çalışmalarını tetkik ve müzakere eder.Gelecek hizmet dönemi için seçilecek yeni yönetim kurulunca yapılması gereken işler hakkında gerekli gördüğü direktifleri verir, kararları alır.

b) Delegelerin tekliflerini inceler, yetkisi içinde olanları karara bağlar, olmayanları yönetim kurulu aracılığı ile bir üst kademeye gönderir.

c) Yönetim Kurulunun çalışma raporunu, hesap raporunu inceler kabul veya reddeder.

d) Gelecek çalışma dönemine ait ve yönetim kurulunca hazırlanmış bütçeyi olduğu gibi veya değiştirerek kabul eder.

e) İLÇE KONGRESİ, ilçe başkanını, ilçe yönetim kurulu asıl ve yedek üyeleri ile, il kongresine gidecek delegeleri yargı gözetimi altında gizli oy ve açık tasnif esasına göre seçer. (SPK:20/9)

f) İL KONGRESİ, il başkanını, il yönetim kurulu asıl ve yedek üyelerini ve Büyük Kongreye gidecek delegeleri yargı gözetimi altında gizli oy ve açık tasnif esasına göre seçer. (SPK:19/5)"(m.31)

bb) İlçe ve İl Yönetim Kurulları

"İlçe Yönetim Kurulu, ilçe kongresi tarafından gizli oyla seçilen 11 asıl, 11 yedek üyeden teşekkül eder.Büyükşehire bağlı ilçelerde, merkez ilçelerde ve (belediye sınırları içindeki) nüfusu 50 bin ve daha fazla olan ilçelerde aynı şekilde 15 asıl, 15 yedek üye seçilir.

Belirtilen sayıda yedek üye bulunmaması halinde mevcutla iktifa olunur.

Haklarında geçici çıkarma cezası verilmiş olup henüz süresini doldurmamış bulunanlar ilçe yönetim kuruluna seçilemez ve herhangi bir şekilde kurulda görev alamazlar."(m.21)

"İl yönetim kurulları, il kongreleri tarafından seçilmek kaydıyla büyükşehir statüsünde illerde ve nüfusu 1.000.000'u aşan illerde 25 asıl, 25 yedek, diğer illerde 15 asıl, 15 yedek üyeden teşekkül eder.

Belirtilen sayıda yedek üye bulunmaması halinde mevcutla iktifa olunur.

Haklarında geçici çıkarma cezası verilmiş olup henüz ceza süresini doldurmamış bulunanlar, il yönetim kuruluna seçilemez ve herhangi bir şekilde kurulda görev alamazlar.(SPK:19 son fıkra)"(m.26)

Tüzüğün 37. maddesinde yönetim kurullarında yapılacak görev bölümü belirlenmiştir.

"İl yönetim kurulları ilk toplantılarında kendi aralarından iki ikinci başkan, bir sekreter ve bir muhasip, ilçe yönetim kurulları ilk toplantılarında kendi aralarından bir ikinci başkan, bir sekreter ve bir muhasip seçmek suretiyle görev bölümü yaparlar.Bu seçimlerde toplantıya katılmış olanların salt çoğunluğunun oyunu almak yeterlidir.Son sayıma göre nüfusu bir milyonu aşan illerde 3, büyük şehir statüsündeki illerde 4,nüfusun ikiyüzellibini aşan ilçelerde 2 ikinci başkan seçilir.

BAŞKAN: Kademesinin çevresi içinde partiyi temsil eder. Başkanlığına bağlı teşkilatı denetler.Hesap işlerine ait belgeleri muhasip üye ile birlikte imzalar.

İKİNCİ BAŞKAN: Başkanın yardımcısıdır.Kendisine vereceği işlere bakar.Bulunmadığı zaman kendisine hangi yardımcısının vekalet edeceğini il başkanı belirler.

SEKRETER ÜYE: Kanun, tüzük ve yönetmelikler uyarınca gerekli defterleri tutar.Yönetim kurulu tutanaklarını düzenler, karar defterini yazar ve imza ettirir.Dosyaları ve her türlü kağıtları başkanla birlikte saklar.Başkan ve ikinci başkan bulunmadığı zaman partiyi temsil yetkisi sekreter üyenindir.

MUHASİP ÜYE: Yönetim kurulunun hesap işlerine bakar.Kanun, tüzük ve yönetmelikler uyarınca muhasebe defterlerini tutar. Harcamaların kurul kararına uygun olmasından başkanla birlikte sorumludur.Aidatları tahsil eder ve bunun için gerekli tedbirleri alır.Gelir bulmak imkanlarını kurula teklif eder.Kongreye sunulacak kesin hesap raporunu ve bütçe tasarısını hazırlar.

Kademeye ait çeşitli işler, yönetim kurulu kararı ile üyeler arasında bölüşülür.Görevliler, verilen görevlerin yerine getirilmesinden birinci derecede sorumludurlar.

İkinci başkan, sekreter ve muhasip üyelerden biri veya birkaçı seçildikleri usulle değiştirilebilirler.Ancak bunun için yönetim kurulu mürettep üye sayısının üçte birinin teklifi şarttır.İlk iki değişiklik salt çoğunluk ile, daha sonraki değişiklikler üçte iki ekseriyetle gerçekleşir."

39. maddede de ilçe ve il yönetim kurullarının görev ve yetkileri saptanmıştır.

"a) Her kademedeki kongreleri, toplantı tarihinden en az yedi gün önce mahallin en büyük mülki amirine bildirmek,

b) Kademe kongrelerinin delege listelerini, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 21. maddesinde öngörüldüğü şekilde ismen hazırlayıp kongre başkanlık divanına vermek,

c) 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 33. maddesinde öngörüldüğü şekilde kongreler hariç olmak üzere, her kademede, yönetim kurulu başkanlığına, yönetim kurulu asıl ve yedek üyeliklerine, disiplin kurulu başkanlığı ile asıl ve yedek üye-

liklerine seçilenlerin, parti tüzüğünde belirtilen bir göreve getirilenlerin adlarını, soadlarını, doğum yer ve tarihlerini, meslek veya sanatlarını, ikametgahlarını; o mahallin en büyük mülki amirliğine seçim veya atanmadan başlayarak onbeş gün içinde yazı ile bildirmek,

d) Parti prensip ve programını kanuni haklardan faydalanarak yaymak.Halkın partiye karşı sevgisini ve ilgisini artırmak,

e) Kanun ve tüzük hükümlerini, yönetmelik gereklerini, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu kararlarını, üst kademelerin vereceği talimatı ve kademesi kongresinin kararlarını yerine getirmek.Kendisine bağlı teşkilatı denetlemek; kademelerin çalışmalarını düzenlemek,

f) Memleket işleriyle ilgilenmek.Seçimlerde parti adaylarını kazandırmak için çalışmak,

g) Kendi kongrelerinde görüşülecek işleri hazırlamak.Çalışma ve kesin hesap raporu ile gelecek dönem bütçe tasarısını kongreye sunmak,

h) Partililer arasındaki geçimsizliği önlemek ve ara bulmak,

i) Partiyi kuvvetlendirmek ve genişletmek, bu konuda gerekli gördüğü düşünceleri üst kademeye bildirmek, parti gelirinin en elverişli bir şekilde toplanması ve yeni gelir kaynakları bulunması için gerekli tedbirleri almak,

j) Kendi-görevlerine ait işler için partililerin yardımından faydalanmak, komisyonlar kurmak, görüş ve düşüncelerini almak üzere karma toplantılar yapmak,

k) Acele bir neden olmadıkça bir üst kademeden yukarı kademeden yukarı kademe ile yazışmaya girmeyerek sırayı gözetmek suretiyle, alt ve üst kademe ile nezaket ve saygı dairesinde sözlü ve yazılı ilişkilerde bulunmak ve hizmet beraberliğini devam ettirmek.

Yönetim kurulları kendi çevrelerindeki bütün siyasi çalışmalarla yakından ilgilenerek, çevrenin toplumsal, ekonomik,sağlık, bayındırlık ve diğer işleri hakkında, belediyeler ve il genel meclislerindeki partilileri aydınlatmak; bunların çalışma yönlerini göstermek, seçimlerde yapılması gereken işleri

çevrenin özelliklerine göre düzenlemek ve yürütmekle görevlidir."

cc) Belde Teşkilatı

"Belediye teşkilatı bulunan her köy (kasaba) ve nahiyede bir başkan ve dört üyeden oluşan, Anavatan Partisi belde yönetim kurulu teşkil olunur.

Belde teşkilatının ilk kuruluşu, ilçe yönetim kurulunun görüşü alınmak suretiyle il yönetim kurulu tarafından hazırlanacak listenin, Genel Başkanlıkça onaylanması suretiyle gerçekleşir.

Belde teşkilatında görev verilecek parti üyelerinin,belde merkezinde ikamet etmeleri gerekir."(m.14)

"Belde başkanı ile yönetim kurulları, her kongre döneminde ilçe kongresinden evvel, delege tespitleri için tüzüğün 13. maddesi uyarınca o yerde yapılacak toplantıda, aşağıdaki usule göre seçilir:

İlgili kasaba yahut nahiyenin belediye hudutları dahilinde ikamet eden her partili, belde yönetim kurulu başkan veya üyelikleri için adaylığını koyabilir yahut aday gösterilebilir.

Belediye meclisi ve il genel meclisi üyeleri belde teşkilatında görev alamazlar.

Adayların belirlenmesini müteakip toplantı başkanın nezaretinde yapılacak gizli oylama sonunda en fazla oy alan beş aday asıl üyeliğe, sonra gelen iki aday yedek üyeliğe seçilmiş olur.Yeter sayıda yedek üye çıkmaması halinde mevcutla iktifa olunur.

Daha sonra belde yönetim kurulu asıl üyeliğine seçilen beş kişi, kendi aralarında gizli oyla bir başkan seçer.

Yönetim kurulu üyeleriyle başkan seçiminde salt çoğunluk esası uygulanır."(m.15)

Belde teşkilatının görev ve yetkileri 16. maddede düzenlenmiştir.

"Belde yönetim kurulu, partinin belediye hudutları dahi-

lindeki hizmetlerini yerine getirmekle görevlidir.Bu arada:

a) O yer sakinlerini partiye üye kaydolmaları konusunda kendilerine yardımcı olur ve üye kayıtlarının artırılmasına çalışır.

b) Belde hudutları dahilinde ikamet etmekte bulunan partili üyelerin onaylı bir listesini ilçe başkanlığından alarak toplantılar için hazır bulundurur.

c) İlçe kongresi için yapılacak delege seçimini, ilçe başkanlığının göstereceği takvim içerisinde gerçekleştirir.Bu maksatla yapılacak toplantının yer, gün ve saatini mahalli usullerle partililere duyurur.

d) Belde teşkilatında görev alan başkan ve üyelerin adlarını, soyadlarını, doğum yer ve tarihlerini, meslek veya sanatlarını ve ikametgahlarını gösterir onaylı listelerin birer örneğini, seçimden sonraki bir hafta içerisinde, kaymakamlığa tevdi edilmek üzere ilçe başkanlığına, diğer bir örneğini Cumhuriyet Başsavcılığına verilmek üzere Genel Merkeze gönderir.

e) Çevre halkının partiye karşı ilgi ve sevgisini artırmak, partinin program ve prensiplerini yaymak için gayret sarfeder.

f) Üst kademelerin vereceği talimat ve görevleri yerine getirir.

g) Çevrenin kamu hizmetleriyle ilgilenir.

h) Seçimlerde parti adaylarının kazanmaları için çaba harcar.

Belde teşkilatı, hudutları dahilinde bulunduğu ilçe yönetim kuruluna bağlıdır.Bu itibarla çok acele ve önemli bir sebep olmadıkça il ve genel merkez kademesiyle yazışmaya giremez.

Belde teşkilatı kurulan yerleşim merkezlerinde, o yer için ayrıca parti temsilcisi seçilemez."

dd) İl Disiplin Kurulu

"İldisiplin kurulu, il kongresince seçilen yedi asıl ve yedi yedek üyeden meydana gelir.İl disiplin kurulu il hudut-

ları içinde ikamet eden, ancak diğer üst disiplin kurularının görev ve sahasına giren partililer dışında kalan bütün partililer hakkında birinci derecede disiplin kararı almaya yetkilidir.Kurul re'sen takibat yapamaz.Kendisine tüzükte gösterilen yetkili organlarca intikal ettirilen dosyaları karara bağlar.Dosyaların tetkiki sırasında yeni bir suça muttali olunduğunda yetkili organa duyurulur.İl disiplin kururu kararlarına karşı, taraflarca; tebliği tarihinden itibaren 10 gün içinde Merkez Disiplin Kuruluna itiraz edilebilir.

İtiraz üzerine Merkez Disiplin Kurulunca il başkanlıklarından istenen bilgi ve belgeler 10 gün içinde kurula gönderilir."(m.70)

c.Gruplar

aa) T.B.M.M. Parti Grubu

"Partinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde en az yirmi milletvekili bulunması halinde parti grubu meydana getirilir. Partili Milletvekilleri T.B.M.M. Anavatan Partisi Grubunun üyeleridir(SPK:22)."(m.97-a)

"Anavatan Partisi Genel Başkanı, partinin T.B.M.M. grubunun da başkanıdır.(SPK:26)

Genel Başkan T.B.M.M. üyesi değilse, meclis grubu kendisine grup üyeleri arasından bir başkan seçer.Bu seçimin usul ve esasları grup iç yönetmeliğinde gösterilir.

T.B.M.M. Grubu, başkanına yardımcı olmak üzere iki grup başkanvekili, onbir asıl, onbir yedek grup yönetim kurulu üyesi seçer.Grup Başkanvekilleri arasındaki görev taksimatını Grup Başkanı yapar.

Grup başkanı ve vekilleri ile yönetim kurulu üyeleri için bir yasama döneminde iki seçim yapılır.İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi üç yıldır.Boşalma halinde grup başkan vekilleri için yeniden seçim yapılır.Yönetim kurulunda boşalma olması halinde yedek üyeler aldıkları oy sırasına göre davet edilirler."(m.98)

"T.B.M.M. Grup Disiplin Kurulu, parti grubunca kendi üyeleri arasından seçilmiş yedi asıl ve yedi yedek üyeden teşekkül eder.Bu kurul kendi üyeleri arasından bir başkan, bir ikinci başkan ve bir sekreter seçer.Merkez Disiplin Kurulu üyeleri Grup Disiplin Kurulu üyeliğine seçilemezler.

Toplantı ve karar nisabı salt çoğunluktur.Disiplin kararları gizli oyla verilir.

Tüzükte gösterilen esaslar saklı kalmak kaydı ile milletvekilleri hakkında yapılacak disiplin takibatının şekli ve usulleri ile takibatı gerektiren haller, verilecek cezalar ve itiraz yolları grup iç yönetmeliğinde gösterilir(SPK:25)"(m. 99)

Tüzüğün 100. maddesinde grup üyelerinin uyması gereken esaslar saptanmıştır:

"T.B.M.M.'nin partili üyeleri:

a) Meclis çalışmalarında partinin ilkelerine, programına, grup iç yönetmeliği hükümlerine ve grup genel kurulu kararlarına uymaya ve bunları desteklemeye mecburdurlar.

b) Geçerli özürleri olmadıkça Meclis Genel Kurulu, Grup ve komsyon çalışmalarına katılmak zorundadırlar.

c) Toplantılarda bulunmamak veya toplantıya katılıp da aleyhte görüş bildirmiş veya oy vermiş olmak, grup kararlarına uymamak için mazeret teşkil etmez.

d) Grupça karara bağlanmayan hallerde T.B.M.M.deki konuşmalarında ve oy vermelerinde serbesttirler."

bb) Belediye ve İl Genel Meclisleri Parti Grupları

"Her ilde partiye mensup il genel meclisi üyelerinden bir il genel meclisi parti grubu, belediye teşkilatı olan yerlerde de partili belediye başkanı ile belediye meclis üyelerinden birer belediye meclisi parti grubu teşekkül eder.

Grup teşekkül edebilmesi için il genel meclisinde en az 5, belediye meclisinde en az 3 partili üyenin mevcut olması şarttır.

Belediye ve il genel meclisleri grup yönetim kurulları; grup üyeleri arasında tesanüdü, parti il ve ilçe teşkilatlarıyla belediyeler ve il genel meclisi arasında ahenk ve işbirliği gerçekleştirir, belediye ve il genel meclisi gündeminde bulunan konular hakkında grubun görüşünü tesbit ederek,üyelerin bu görüş istikametinde hareket etmelerini temin ederler.

Partili belediye başkanı belediye meclisi parti grubunun tabii üyesidir, ancak grubun kararları ile bağlı değildir.

Belediye ve il genel meclisi gruplarının teşekkülü,çalışma esas ve usulleri partili belediye başkanları ve il genel meclisi üyelerinin parti il ve ilçe yönetim kurullarıyla ilişkileri ve sair hususlar yönetmelikle tespit edilir.

Belediye başkanları, belediye meclisi üyeleri ile il genel meclisi üyeleri, parti üyelerinin her türlü hak ve sorumluluklarını taşırlar."(m.97-b)

d.Danışma ve Araştırma Kurulları-Komisyonlar

Tüzüğün 12. maddesinde, partinin gayesine uygun çalışmalar yapmak üzere teşkilat kademelerinin kendi bünyelerinde danışma veya araştırma kurul ve komiteleri teşkil edebileceği, bu kurul ve komitelerin görev ve yetkilerinin, üye sayılarının, seçilme ve görevlendirme usullerinin yönetmelikle düzenleneceği ifade edilmiştir.(f.2)

"Yüksek Danışma Kurulu" başlığını taşıyan 66-B maddesine göre de; "Genel Başkan siyasette tecrübeli şahıslar arasında Yüksek Danışma Kurulu ihdas edebilir.Yüksek Danışma Kurulu,Genel Başkanlık Divanınca belirlenerek usul, takvim ve programa göre toplanarak siyasi, ekonomik ve sosyal konular ile sair hususlardaki görüş ve düşüncelerini Genel Başkana bildirir."

3.Adayların Tespiti

"Milletvekili veya Mahalli idareler seçimlerinde parti adayları ve listelerdeki sıraları:

a) Kontenjan adaylığı,

b) merkez Yoklaması,

c) Teşkilat yoklaması (il veya seçim çevresi yoklaması) ve

d) Önseçim,

Usullerinden biri, birkaçı veya tamamının bir arada yahut ayrı ayrı uygulanması suretiyle tespit edilir.

Hangi seçim çevresinde hangi usullerin uygulanacağı seçimlerden önce Genel Başkanın teklifi üzerine Merkez Karar ve Yönetim Kurulunca belirlenir."(m.79)

"Kontenjan Adaylığı" başlığını taşıyan 80. maddeye göre;

"Milletvekili seçimlerinde, altı veya daha fazla milletvekili çıkaran seçim çevrelerine birer,

Mahalli İdareler seçimlerinde belediye meclisi üye sayısı 9 ve 11 olan beldelerde bir, 15 olan beldelerde üç, 37 olan beldelerde dört, 45 olan beldelerde beş, 55 olan beldelerde altı,

Kontenjan adayı gösterilir.

Kontenjan adayı gösterilecek seçim çevrelerinde, önseçim usulü ile aday-tespiti yapılıyor ise, kontenjan adayının, teşkilat yahut merkez yoklaması usullerinden hangisiyle belirleneceğine Merkez Karar Kurulu karar verir.

Kontenjan adayı göstermek yetkisi Merkez Karar ve Yönetim Kurulunundur.Merkez Karar ve Yönetim Kurulu bu yetkisini kullanırken, lüzum görürse, ilgili teşkilat kademelerinin görüşünü alır.

Kontenjan adayı diğer usullerle belerlenen adayların sıralamasına dahil edilmeyerek, ayrıca oy pusulalarına, kontenjan adayı olarak sıra numarası verilmeden yazılır.

Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından, diğer adayların tespiti tarihinden itibaren en geç on gün içerisinde belirlenen kontenjan adayları, öteki adaylarla birlikte Yüksek

Seçim Kuruluna bildirilir."

Tüzüğün 81. maddesine göre "Merkez Yoklaması":

"Merkez Yoklaması Tüzüğün 79. maddesinin son fıkrasına göre belirlenen seçim çevrelerinde, adayların ve listedeki sıralarının Merkez Karar ve Yönetim Kurulunca tespitidir.

Bir Seçim Çevresinde:

a) Parti teşkilatının mevcut olmaması,

b) Gösterilmesi gereken aday sayısından az istekli bulunması,

c) tek aday olması,

d) Fiili yahut hukuki herhangi bir sebeple o çevrede ön seçim yapılmasının mümkün olmadığının ilçe seçim kurulu başkanlığınca belirtilmesi,

e) Yapılan önseçim sonuçlarının yetkili seçim kurulları veya yargı organlarınca ortadan kaldırılması,

Hallerinde ve Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun lüzum gördüğü sair durumlarda vereceği karar üzerine, parti adayları Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından tespit olunur.

Aday listelerinin kesinleşmesinden önce istifa, ölüm iptal gibi sebeplerle boşalma olması halinde noksan adaylıklar, o seçim çevresinde önseçim yapılmış olması halinde önseçimde en çok oy alanlarla doldurulur.Diğer hallerde boşalan adaylıkları tamamlamaya Merkez Karar ve Yönetim Kurulu yetkilidir.

Merkez Karar ve Yönetim Kurulu süreyi geçirmemek amacı ile eksik listeyi tamamlama yetkisini önceden il ve ilçe yönetim kurullarına verebilir."

"Teşkilat Yoklaması(İl veya Seçim Çevresi Yoklaması)" ile ilgili düzenleme şöyledir:

"Milletvekili genel veya ara seçimlerinde partinin göstereceği adaylar ve bunların sıraları ile mahalli idareler seçimlerinde Partinin göstereceği belediye başkan adayları ile belediye ve il genel meclisi üyesi adayları ve bunların sıraları, Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun belirleyeceği seçim çevrelerinde teşkilat yoklaması (il veya seçim çevresi yoklaması) ile tespit edilebilir.

Milletvekili seçimlerinde yoklama kurulu üyeleri; il başbaşkanı, il yönetim kurulu asıl üyeleri, il disiplin kurulu başkanı ile o seçim çevresindeki ilçe başkanlarından oluşur.

Mahalli İdareler Seçimlerinde yoklama kurulunu:

a) İl Başkanı, il yönetim kurulu asıl üyeleri, il disiplin kurulu başkanı ve o seçim çevresinin ilçe başkanı;

b) İlçe Başkanı ve ilçe yönetim kurulunun asıl üyeleri;

c) İl Başkanı, il yönetim kurulu asıl üyeleri, il disiplin kurul başkanı ve o seçim çevresindeki ilçe başkanı ile ilçe yönetim kurulunun asıl üyeleri;

oluşturur.Hangi seçim çevrelerinde yukardaki kurullardan hangisinin yoklama görevi yapacağına Merkez Karar ve Yönetim Kurulu karar verir.

Teşkilat yoklamasında parti adayları yargı gözetimi altında gizli oy, açık tasnif esasına göre seçilirler.

Teşkilat yoklamasına karar verilip de fiili sebeplerle yoklamanın yapılmaması halinde adaylar bir üst kurul veya Merkez Karar organınca tespit edilir.

Teşkilat yoklamasına katılacak yoklama kurulu üyeleri seçimin niteliğine göre aday tespit yönetmeliği ile belirlenebilir."(m.82)

"Önseçim" başlığını taşıyan 83. maddeye göre de,

"Merkez Karar ve Yönetim Kurulu lüzum gördüğü hal ve illerde (seçim çevrelerinde) partili Milletvekili adayları ile belediye ve il genel meclisi üye adaylarının tespiti aşağıda yazılı önseçim usullerinden biriyle yapılır.

A) Üyelerle Önseçim:

İlgili seçim çevresinde kayıtlı bütün üyelerin iştirakiyle; yetkili seçim kurulunun yönetim ve denetiminde serbest, eşit, gizli oy ve açık tasnif yoluyla Siyasi Partiler Kanununun önseçimle ilgili hükümlerine göre yapılan aday tespit şeklidir.

B) Delegelerle Önseçim:

İlgili seçim çevresinde bulunan ve aşağıda sayılan partili seçmenlerin iştirakiyle yargı gözetiminde gizli oy, açık tasnif esasına göre yapılan aday tespit şeklidir.Bu seçmenler şunlardır:

İlgili seçim çevresinde oturmak kaydıyla;

1. İlgili seçim çevresinin partili Bakan ve Milletvekilleri,

2. İl ve ilçe başkan ve yönetim kurulu üyeleri,

3. Disiplin Kurulu Başkan vé üyeleri,

4. Partili Belediye Başkanları,

5. Belediye ve il genel meclisi üyeleri,

6. Partili muhtarlar,

7. Son Milletvekili Genel Seçiminde partinin ilgili seçim çevresindeki mahalle ve köylerde aldığı her (50) oy için bir eklenerek bulunacak sayıda, o mahalle ve köyde bulunan üyeler arasından, ilçe kongre delegeleri ile birlikte ve aynı usulle seçilecek önseçim delegeleri.

Milletvekili seçimleri için kabul edilen seçim çevreleri önseçim için de esas alınır.Mahalli idareler seçimlerinde önseçim çevresi belediye meclisi ve belediye başkanlığı için belde, il genel meclisi üyeliği için ilçe, Büyükşehir belediye başkanlıkları için o şehir belediye hudutları içidir.

Önseçimlerde aday adayları listesi; Milletvekili önseçimlerinde MKYK, mahalli idareler seçimlerinde il yönetim kurulunca, kur'a ile belirlenecek bir harften itibaren soyadı alfabe sırası esas alınarak düzenlenir.

Milletvekili ve Mahalli idareler önseçimlerinde eşit oy aldıkları kesinleşen aday adaylarından hangisinin bir üst sıraya getirileceği; Milletvekili ve Büyükşehir başkanlıkları seçiminde MKYK'nca, diğer seçimlerde il yönetim kurulunca,il ve ilçe merkezinde ve eşit oy alan aday adaylarının huzurunda yapılacak ad çekme ile belirlenir.

İl yönetim kurulları lüzum gördükleri hallerde yukarıdaki yetkilerrini ilçe yönetim kurullarına devredebilir."

SONUÇ

Çağdaş anlamda siyasal partiler, oy hakkının yaygınlaştırılmasıyla, 19. yüzyılda ortaya çıkmışlardır.Öte yandan, uzun süre hukuksal düzene tabi tutulmamışlardır.Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hukukun düzenleme alanına dahil edilmişlerdir.

Ülkemizde ilk kez, 1961 Anayasası'nın 56. maddesinde,"Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve çıkma hakkına sahiptir.

Siyasi partiler, önceden izin almadan kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar.

Siyasi partiler, ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır" denilerek, siyasal partiler bir anayasal kurum olarak kabul edilmişlerdir.

Bunun yanı sıra, siyasal partileri düzenleyen özel bir yasa da -Siyasi Partiler Kanunu- 13. 7. 1965'te çıkarılmıştır.

12 Eylül 1980 harekatı ile faaliyetleri durdurulan siyasal partiler, 16 Ekim 1981 tarih ve 2533 sayılı yasayla feshedilmişlerdir.7 Kasım 1982 günü halk oylamasına sunulan ve kabul edilen Anayasa ve bu anayasa doğrultusunda hazırlanan 24. 4.1983 tarih ve 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu" ile siyasal partilerin hukuksal statüsü tekrar düzenlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de siyasal partilerin örgütlenmelerinin tanınmasıydı.

Görüldüğü gibi, gerek 1961 Anayasası ve bu anayasaya uygun olarak çıkarılan 648 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu" ge-

rekse 1982 Anayasası ve doğrultusunda hazırlanan 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu" (SPK), siyasal partiler için "tek-tip" bir örgütlenme modeli öngörmüş, siyasal inançları ne olursa olsun bütün siyasal partilerin bu modele göre örgütlenmelerini zorunlu kılmıştır.

Öngörülen modele göre, siyasal parti örgütü mülki idare bölümlerine paralel olarak: Belde teşkilatı, belediye olan nahiye ve kasaba merkezlerinde; ilçe teşkilatı, illerin merkez ilçelerinde ve il'e bağlı ilçelerin merkezlerinde; il teşkilatı, il merkezlerinde; genel merkez teşkilatı, Ankara il merkezinde kurulur.

1960'da Milli Birlik Komitesi'nce çıkarılan 8 sayılı yasa ile partilerin ilçe düzeyinin altında -mahalle ve köylerde- örgütlenmeleri yasaklanmış, ocak-bucak örgütleri kaldırılmıştır.Yasak, 648 sayılı ve 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu" nca da benimsenmiştir.

Ocak-bucak örgütlerinin kaldırılmasıyla siyasal partiler, toplumsal taban ve parti yönetimi arasındaki güçlü bir iletişim kanalından, siyasal bilinçlenmeye ve katılmaya katkıda bulunan önemli bir örgüt biriminden yoksun kalmışlar,kitlelerden uzaklaşmışlardır.Bu durum siyasal partilerin belirli grupların egemenliği altına girmesine ve parti-içi demokrasinin büyük ölçüde zedelenmesine yol açmıştır.

1982 Anayasası ve 2820 sayılı SPK ile sendika, meslek örgütleri ve sivil toplum örgütlerinin partilerle birlikte çalışabilmeleri ve partilerin gençlik ve kadın kolları kurabilmeleri yasaklanmıştır.

Çağdaş demokratik toplumlarda çıkarları birleştirmek,yurttaşlarla devlet yönetimi arasında bağ kurmak, ülke yönetiminde söz sahibi olabilecek siyasal kadroları yetiştirmek gibi roller üstlenen siyasal partiler söz konusu yasaklarla bu rolle-

rinden önemli oranda uzaklaşmışlardır.

1982 Anayasası ve yeni SPK ile toplumun önemli bir bölümü aktif siyaset dışında tutulmak istenmiştir.Getirilen düzenlemeye göre, çalışanların büyük bir kısmı (memurlar) partilere üye olamazlar.İşçilerin ise "sendikal örgütleri kanalıyla" partilerle ilişki kurmaları yasaklanmıştır.Öte yandan öğretim üyeleri ve yüksek öğrenim gençliğinin siyasetle aktif olarak ilgilenmeleri de engellenmiştir.

Özetle, 1982 Anayasası ve 2820 sayılı SPK'nda "müdahaleci" ve "yasakçı" bir anlayış hakim olmuştur.Bunun sonucu olarak da Türkiye'de siyasal partiler, kadro partisi niteliği ağır basan örgütler haline gelmişlerdir.

Siyasal partiler, halkın siyasete katılmasını sağlayan araçlar olarak demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Dolayısıyla siyasal partilerin çoğulcu ve katılımcı demokrasinin esaslarına uygun olarak örgütlenmelerini sağlamak gerekmektedir.

Türkiye'nin çağdaş dünyada hakettiği yeri alabilmesi için bu tür hukuksal ve yapısal düzenlemeler bir zorunluluktur...

KAYNAKÇA

ABADAN, Nermin : Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, 1966)

AKAT, Asaf Savaş : Sosyal Demokrasi Gündemi (İstanbul: Armoni Yayıncılık, 1991)

AKGÜNER, Tayfun : "Önseçim", Sıddık Sami Onar'a Armağan, (İstanbul: İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977)

ARASLI, Oya : Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı (Ankara:Sevinç Matbaası, 1972)

BEKTAŞ, Arsev : Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP (1961-1980) (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1993)

BERKES, Niyazi : Siyasi Partiler (İstanbul: Yurt ve Dünya Yayını, 1946)

BOSUTER, Kudret : Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi (Ankara: Ulusal Basımevi, 1969)

ÇAM, Esat : Siyaset Bilimine Giriş (İstanbul: Der Yayınları, 1987)

ÇAVUŞOĞLU, Naz : 1982 Anayasası'nda Devlet Düzeninin Öğeleri Olarak Siyasi Partiler ve Yasama (Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. SBE Siyaset Bölümü, 1986)

DAVER, Bülent : Siyaset Bilimine Giriş (Ankara: G.Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Yayını,1985)

DUMAN, İlker Hasan : Uygulamalı ve Karşılaştırmalı Türk Anayasa Hukuku (İstanbul: Gaye Basım Yayın, 1985)

DUVERGER, Maurice : Siyasi Partiler, 2.b., Türkçesi:Ergun Özbudun (İstanbul:Bilgi Yayınevi,1974)

ELDERSVELD, J.Samuel : "A Theory of the Political Party", Comparative Study of Party Organization (Columbus:William E. Wright, Charles E. Merill Publishing Co., 1971)

EVREN, Kenan : Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Yeni Anayasayı Tanıtma Programı Gereğince Yaptıkları Konuşmalar (24 Ekim-5 Kasım 1982) (Ankara:T.B.M.M. Basımevi, 1982)

HUNTİNGTON, P.Samuel : Political Order in Changing Societies, 2.b. (New Haven:Yale University Press, 1969)

JANDA, Kenneth : A Conceptual Framework for the Comparative Analysis of Political Parties (Beverly Hills:Sage,1970)

KABASAKAL, Mehmet : Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960) (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1991)

KALAYCIOĞLU, Ersin : Siyasal Bilim, Teori, Olgu ve Süreçler (İstanbul: Osman Aykaç Matbaası, 1984)

KAPANİ, Münci : Politika Bilimine Giriş (Ankara: Sevinç Matbaası, 1975)

... : Kamu Hürriyetleri (Ankara:A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, 1970)

KIŞLALI Ahmet Taner : Siyaset Bilimi, 3.b. (Ankara:İmge Kitapevi Yayınları, 1992)

LAPALOMBARA J.-WEİNER M. : Political Parties and Political Development (New Jersey:Princeton University Press, 1966)

NEUMANN, Sigmund : Modern Political Parties, Toward a Comparative Study of Political Parties (Chicago: The University of Chicago Press, 1956)

ÖZ, Esat : Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (Ankara:Gündoğan Yayınları,1992)

ÖZBUDUN, Ergun : Siyasal Partiler (Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, 1974)

... : Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma (Ankara:A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, 1975)

... : Türk Anayasa Hukuku, 3.b. (Ankara: Yetkin Basımevi, 1993)

PARLA, Taha : Türkiye'nin Siyasal Rejimi (İstanbul: Onur Yayınları, 1986)

SANDER, Oral : Siyasi Tarih (İlkçağlardan - 1918'e) 2,b, (Ankara: İmge Kitabevi, 1992)

SARIBAY, Ali Yaşar : Siyasal Sosyoloji (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992)

SOYSAL, Mümtaz : 100 Soruda Anayasanın Anlamı (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1986)

TANİLLİ, Server : Devlet ve Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş) (İstanbul: Fakülteler Mat, baası, 1981)

TEZİÇ, Erdoğan : Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler) (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976)

... : Anayasa Hukuku (Genel Esaslar),2.b. (Kırklareli:Sermet Matbaası, 1991)

TİKVEŞ, Özkan : Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku (İzmir: Acargil Matbaası, 1982)

TİTİZ, Tınaz : Alternatif Siyaset Anlayışı (Ankara: V Yayınları, 1992)

TUNAYA, Tarık Zafer : Türkiye'de Siyasi Partiler (İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1952)

TURAN, İlter : Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış (İstanbul:Güryay Matbaacılık,1977)

YARARLANILAN GAZETE VE DERGİLER

ECEVİT, Bülent : "Ocağı Söndürülen Demokrasi",Arayış Dergisi, 9 Mayıs 1981, Sayı:12

TANÖR, Bülent : "1982 Anayasası ve Özgürlük", Yeni Gündem Dergisi/Demokrasilerde Eki-2, 1985

TİKVEŞ, Özkan : "Siyasi Partiler ve Anayasa Yargısı Konusunda Mukayeseli Bir İnceleme", İÜHFD, Cilt:XXXVI Sayı:1-4

Aktüel Dergisi, 5-11 Eylül 1991, Sayı:9

Cumhuriyet, 6 Temmuz 1960, 10 Temmuz 1960

Milliyet, 8 Aralık 1982

Resmi Gazete, 28 Ekim 1967, 24 Nisan 1983, 15 Nisan 1986

YARARLANILAN PARTİ TÜZÜKLERİ

Anavatan Partisi Tüzük, 1993

Doğru Yol Partisi Tüzük, Kasım 1990

Sosyaldemokrat Halkçı Partisi Tüzük, Ocak 1990

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ